महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे मुखपत्र

जनमानसाची शिदोरी

मासिक

वर्ष : [illegible] | अंक : [illegible] | डिसेंबर [illegible] | मूल्य रु. [illegible]

“भारताच्या सामाजिक परिवर्तनाच्या शिल्पकार”

सोनिया गांधी

आदरणीय सोनियाजी गांधी
संसदीय नेत्या, माजी अध्यक्षा
अखिल भारतीय काँग्रेस कमिटी
यांना वाढदिवसाच्या
हार्दिक शुभेच्छा
९ डिसेंबर
श्री. विजय वडेट्टीवार

महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे मुखपत्र

जनमानसासाठी

शिदोरी

मासिक

वर्ष : [illegible], अंक : [illegible], डिसेंबर २०२०

अनुक्रमणिका

- [illegible]
  अध्यक्ष, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी
- [illegible]
  विजय वडेट्टीवार
- संपादक
  [illegible] पवार
- मुख्य सल्लागार
  डॉ. रत्नाकर महाजन
- प्रकाशन सल्लागार
  अनंत गाडगीळ
- व्यवस्थापकीय समिती प्रमुख
  विश्वजित कदम
- व्यवस्थापकीय सदस्य
  आ. श्री. अभिजित वंजारी
  आ. श्री. राजेश राठोड
- कार्यकारी संपादक
  [illegible] सुनील [illegible]

संपादकीय सदस्य
राजेंद्र [illegible]
र. गा. जोशी
निरंजन टकले
राज कुलकर्णी
राज वाल्मीकी
हनुमंत पवार

- मुद्रणालय, [illegible]
  प्रतिमा प्रिंट प्रा. लि., भायखळा, मुंबई - २७
- मुखपृष्ठ संकल्पना
  [illegible]
- मुख्य कार्यालय
  टिळक भवन, काकासाहेब गाडगीळ मार्ग, दादर (प.) मुंबई - २५.
  [illegible]
  shidoricongress@gmail.com [illegible]

- [illegible] .... [illegible] ४
- [illegible] .... [illegible] ६
- [illegible] .... [illegible] १२
- [illegible] .... [illegible] १५
- [illegible] .... [illegible] १९
- [illegible] .... [illegible] २१
- [illegible] .... [illegible] २३
- [illegible] .... [illegible] २७
- [illegible] .... [illegible] २९
- [illegible] .... [illegible] ३१
- [illegible] .... [illegible] ३२
- [illegible] .... [illegible] ३३
- [illegible] .... [illegible] ३८
- [illegible] .... [illegible] ४०
- [illegible] ४४
- [illegible] ४६
- [illegible] ४८
- [illegible] ५१

मूल्य रु. [illegible]/-
वार्षिक वर्गणी मूल्य : [illegible]/-

[illegible] MAHMAR/2010/33438

[illegible]

बचेंगे तो और भी लढेंगे

हर्षवर्धन सपकाळ,
अध्यक्ष,
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी.

[illegible]

तसेच नाकरा नावाने मोठी धरणे उभी केली. देशात 'एम्स', 'आयआयटी' निर्माण केल्या. रस्ते, टेलिफोन, शाळा उभ्या केल्या. पंडित नेहरू कधीही लोकप्रिय होते. की त्यांच्या एवढी उंची आजपर्यंत एकाही नेत्याला गाठता आली नाही.

पंडित नेहरूंनंतर देशाची धुरा लाल बहादूर शास्त्री यांनी सांभाळली. लाल बहादूर शास्त्री म्हणजे भला माणूस. ते गरिबीतून शिकले आणि स्वावलंबनातून मोठे झाले. त्यांनी 'जय जवान, जय किसान' हा नारा दिला. देशाला शेजारच्या कुरापती राष्ट्रापासून सुरक्षित ठेवण्याचे काम जवान करतात तर किसान हे भुकेलेल्यांसाठी अन्न पुरवण्याचे काम करतात. त्या काळात लोक दोन वेळा जेवतील एवढे अन्नधान्य पिकत नव्हते. त्यामुळे लाल बहादूर शास्त्री यांनी एकवेळ जेवण्याचा आणि संपूर्ण देशवासियांच्या काळात एका सार्वजनिक ठरावाचा निर्णय घेतला. शेतकऱ्यांच्या राष्ट्राने कुरापती काढू नयेत म्हणून काय कार्यकाळात लाल बहादूर शास्त्री हे ताश्कंदला गेले असताना तेथेच त्यांचा मृत्यू झाला.

लाल बहादूर शास्त्रीनंतर इंदिरा गांधी पंतप्रधान झाल्या. 'गुंगी गुडिया' म्हणून त्यांना विरोधक नाव ठेवत होते. त्या इंदिराजींनी असामान्य कामगिरी करून दाखवली. त्यांनी 'गरिबी हटाव' चा नारा दिला. भू - सुधारणेच्या माध्यमातून जमीनदार आणि सहकारांच्या या ६ टक्के लोकांच्या ताब्यातील असलेली ९९ टक्के जमीन भूमिहीनांना व गरजवंतांना देण्याचे काम केले. या सुधारणा पंडित जवाहरलाल नेहरूंच्या काळापासून सुरू झाल्या होत्या. आचार्य विनोबा भावे यांनी 'भूदान' चळवळीतून या कार्याला मोठे योगदान दिले. पंडित नेहरूंनी 'कसेल त्याची जमीन' या तत्त्वाने 'कूळ कायदा' आणला. कुळांच्या माध्यमातून आदिवासी, गरीब आणि दलित हे जमिनीचे मालक झाले. महाराष्ट्रात ५४ हेक्टरपेक्षा जास्त जमीन कुणालाही ठेवता येणार नाही असा कायदा या कायद्यातून करण्यात आला. त्या काळात अनेक भूमिहीन हे मालक झाले. गरीब लोकांना बँकेत खाते उघडण्याची त्याकाळी परवानगी नव्हती. तसेच जमीन धारण करण्याची परवानगी नव्हती. बहुजन समाजाला दार - खिडकी उघडण्याची परवानगी नव्हती. पण संविधान आणि काँग्रेसने हे हक्क त्यांना मिळवून दिले.

पुढच्या ३० वर्षांनी ८० चे दशक उजाडले. देशात शहरीकरण आणि औद्योगिकीकरणातून रोजगाराच्या संधी निर्माण झाल्या. भारत देश सुपर पॉवर होत असताना इंदिरा गांधींनी पाकिस्तानचे दोन तुकडे करून बांगला देशाची निर्मिती केली. भारत - पाकिस्तानच्या युद्धाच्या काळात काही युरोपियनांच्या मालकीच्या ऑईल कंपन्यांनी भारतीय लष्कराला इंधन न देण्याची भूमिका घेतली होती. त्यावेळेस इंदिराजींनी

त्यांच्यावर दबाव असून त्यांच्याकडून इंधन या पैशातून पण एक गोष्ट त्यांच्या लक्षात आली, ती म्हणजे इंधन हे शक्ति असून ते जर खाजगी पुंजीपतींच्या ताब्यात असेल तर ते आवाक्याबाहेरील दराने देशाला अधोगतीकडे घेवून जातील. म्हणून इंदिराजींनी ऑईल कंपन्यांचे राष्ट्रीयीकरण करण्याचा निर्णय घेतला. त्यामुळे आज आपल्या देशातील माणूस हा स्वस्त वातावरणात जगत आहे.

मात्र आजच्या वाईटाला बाबा करा काहीतरी वाटतात. त्या संदर्भात बोलायचे तर आपल्याकडे एक 'नापाम' नावाची कंपनी आहे, ती रसायन आहे, म्हणजे एक स्फोटक आहे, असा मी त्याच्या खोलवर जाणार नाही. पण एवढंच सांगतो की आपल्याला अर्थशास्त्र आणि समाजशास्त्र या दोन गोष्टींना पुढे घेवून काम करायचे आहे. लोक आपल्या जवळ येत नाही, लोक आपलं ऐकत नाही हे खोटं न करता आपण यामुळे घेवून काम करायचे आहे. पुर्वीच आपण पैशामुळे किंवा पैशाशिवाय बाबतीत काहीच बोलू शकत नाही. पण व्यावसायिक आणि सामाजिक न्याय या बाबीवर आपण बोलू शकतो.

पाचवा मुद्दा हे, आपण रशियाकडून तेल घेत बाबत बोलले आहेत. नापाम आणि रिलायन्स या कंपन्या वर्षानुवर्षे रशियाकडून तेल घेत आहेत. तिसऱ्या भागापैकी या कंपन्या ४० टक्के कमी भावाने क्रूड ऑईल घेत असतात. त्याचे रिफायनींग करतात आणि आंतरराष्ट्रीय बाजारातील भावामध्ये हे तेल विकतात. यासाठीच इंदिराजींनी ऑईल कंपन्यांचे राष्ट्रीयीकरण केले होते. त्याच धर्तीवर त्यांनी बँकांचे देखील राष्ट्रीयीकरण केले. देश स्वतंत्र झाल्यावर देशाचे सर्व तळागाळातील नागरिकांची असताना बँकांच्या नाड्या मात्र धनिकांकडे होत्या. इंदिराजींनी गरीबांना गरजेप्रमाणे सहज कर्ज उपलब्ध करून दिले. आज महाराष्ट्रात एकही गाव नाही, जिथे 'इंदिरा नगर' नावाची वसाहत नाही. आणीबाणीचा विषय आल्यावर असा वेळेवर म्हणजे, ती चूक होती असे म्हणतो. पण आणीबाणी ही त्यावेळची अपरिहार्यता होती. जर घेतलेला ट्यूमर असेल तर ती ऑपरेशन करून काढावाच लागते. तशी त्यावेळी आणीबाणीच्या ऑपरेशनची गरज होती. त्यावेळी देशामध्ये सुरू असलेले आंतरराष्ट्रीय कटकारस्थान मोडण्यासाठी आणि सातत्याने पुढे चालू प्रवृत्तीला पायबंद घालून पाडण्यासाठी आणीबाणी आवश्यक झाली होती. देशात राजकीय अराजकता आणि आर्थिक स्वरूपाची कोंडी निर्माण करून भारताचे तुकडे करण्याचे कारस्थान इंदिराजींनी आणीबाणीच्या माध्यमातून हाणून पाडले होते. म्हणून आपण आणीबाणीचे समर्थन केले पाहिजे. त्यांच्या या महान कार्यामुळेच इंदिराजींना 'आयर्न लेडी' म्हणून जगभरात ओळख निर्माण झाली. एवढेच नव्हे तर अटलबिहारी वाजपेयी यांनी त्यांना 'दुर्गा' म्हणून संबोधले होते.

असाच दुसरा महत्त्वाचा निर्णय इंदिराजींनी 'ऑपरेशन ब्लू - स्टार' बाबत घेतला होता. तो देखील एक आवश्यक निर्णय होता. पण तरी लोकांच्या निश्चित तो निर्णय घेण्यात आला होता. त्याच्याबाबत इंदिराजींचे खूप प्रेम होते. 'ऑपरेशन ब्लू स्टार'च्या निर्णयावर नंतर काहात इंदिराजींच्या डोळ्यात अश्रू जमा झाले होते. राहुल गांधी त्यावेळी त्यांच्या कुशीत खेळत होते. त्यांनी इंदिराजींना विचारले असता त्या म्हणाल्या, 'मी देशाच्या हितासाठी खूप मोठा निर्णय घेतला आहे.' इंदिराजींच्या डोळ्यात अश्रू येण्याचे आणखी एक कारण म्हणजे १९७८ला राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ हा त्यांच्या जीवावर उठला होता. तत्कालीन जनता सरकारने त्यांच्या सुरक्षेसाठी असलेले पोलीस काढून घेतले होते. त्यांना आरएसएसच्या समोर वाऱ्यावर सोडून देण्यात आले होते. अशा वेळी शिख बांधवांच्या ५०० जणांना थेट पंजाब मधून दिल्लीला आणले. त्यांच्या सहित मुख्यालयातील संरक्षणामध्ये तैनात करून तिथे तो राहू लागला. त्यांनी दोन तीन महिने काम १२ – १२ तासांच्या पाळ्यांमध्ये इंदिराजींना संरक्षण देण्याचे काम केले होते. त्यामुळे त्यांच्या मनामध्ये शीख बांधवांविषयी एक भावनिक नाते तयार झाले होते.

मात्र जेव्हा जर आपण 'ऑपरेशन ब्लू स्टार'ची कारवाई केली नाही, तर त्या भागांमध्ये खलिस्तान हा 'खलिस्तान' या देशाची घोषणा करेल आणि जगातील ५०-१०० देश त्याला मान्यता देतील, याची भीती इंदिराजींना होती. म्हणून त्यांनी हा धाडसी निर्णय घेतला होता. पण हा निर्णय घेत असताना इंदिराजींच्या डोळ्यात पाणी आले होते. इंदिराजी खऱ्या अर्थाने 'भारत माता' होत्या. पण आपण काही आहोत, कारण या भारत मातेचे वर्णन ऐकतच आपण पुढे गेलो आहोत. भारत माता कोण हे समजून घेण्यात आपण कमी पडत असल्यामुळे आपला जनाधार कमी होत आहे काय? यावर चिंतन करा - आम्हांला दुर्दैवी करण्याचे काम निर्माण झाले आहे. इंदिराजींचे कार्य हे भुकेच्या चटक्यांपासून ते देशात आर्थिक सुबत्ता निर्माण करण्यापर्यंत मोठे होते. मात्र देशाच्या एकात्मता आणि अखंडतेसाठी त्यांच्या शरीराची चाळण झाली. इंदिराजी आपल्याला सोडून गेल्या.

इंदिराजींच्या नंतर राजीव गांधींनी देशाचे नेतृत्व केले. २८ डिसेंबर, १९८५ ला राजीव गांधी मुंबईत आले. तब्बल १० किलोमीटर चालल्यामुळे त्यांना थोडा त्रास सुरू झाला होता. काँग्रेसला त्यावेळी १०० वर्षे झाली होती. राजीव गांधी प्रचंड बहुमताने निवडून येऊन पंतप्रधान झाले होते. संविधान दुरुस्त करता येईल एवढी लोकसभामध्ये मेजॉरिटी होती. अफाट लोकप्रियता होती. इंदिरा गांधींचे देशात मोठे वलय जमा होते. अशा वेळी राजीवजी मुंबईत आले होते. मुंबईत झालेल्या काँग्रेस अधिवेशनात ते बोलतात, 'सत्तेच्या खांद्यावर दलाल बसले असून आपला देश दलाल चालवत आहेत. या दलालांना खांद्यावरून उतरवण्याची आवश्यकता आणि वेळ आली आहे.' इतके स्पष्ट बोलणारा नेता आपल्या पक्षात कमी झाला आहे काय? मात्र काँग्रेस राजीवजींनी ७३ वी व ७४ वी घटना दुरुस्ती केली. एवढेच नाही तर लोकसत्ता राज संकल्पना आज आपल्याकडे त्या गावांमध्ये स्वराज्य उभ्या राहिल्या आहेत. त्या भावनेने सक्षम

आणि नावलौकिक हे राजीव गांधींचे वागण्यात आपणाणाचे काम केले आहे.

आज जे आपले मोबाईल फोन आणि कॉम्प्युटर दिसत आहेत, व त्यामुळे कॉम्प्युटर माहिती आहेत आणि त्यातूनच आपल्याला शिकवत आहेत, त्यांना आपल्या मागच्यापासून काय घडत गेले विचारायचा आहे तो म्हणजे, 'तुम्ही जाती केली, पण पैसे आले त्याचा कोणीचे जीवन उंचावत आहेत याचा आम्हाला अभिमान आहे. पण विदेशात नोकरी मिळण्याची संधी तुम्हाला कोणी दिली?' राजीव गांधींनी दिली. त्यांच्याच काळात परदेशातील लोकांचा दिलखुलास सुरू झाला. आज जे नोकऱ्यांसाठी बाहेर आहेत ते सहजपणे जाताना दिसत नव्हते. पहिले नव्हते. पहिल्या पंधरा मोहल्यांमध्ये टुरकी फोटोखोलीमध्ये खूपच होते. यातील डॉक्टरांना इथूनच शिकवून तयार केले गेले होते. खंबीर, कधी विरोध करत तर कधी पाठबळ पडायचा! अशा या भारत राजीव गांधींचे एका झटक्यात बदलला. माहिती तंत्रज्ञान आणखी कोणत्याही लायकीच्या रात्र संपवल. इंदिरा गांधी गेल्याने म्हणून राजीव गांधी कधी राहिले नाहीत. त्यांनी पण पाय घातले संघटित लोकशाही पद्धतीने पाय रूजवून दिले. पण जेव्हा सत्तेच्या विकेंद्रीकरणाचे विधेयक राज्यसभेत आले, तेव्हा ते एका मताने पराभूत झाले होते. अनेक अडचणी आल्या पण सभागृहात राहिलेल्या राजीव गांधींनी कुणी थांबवला नाही. मूलतः लोकांच्या हातातील सत्ता सर्वांपर्यंत पोहोचली पाहिजे हे त्यांचे धोरण होते. १९८९ ते १९९१ पर्यंत त्यांनी अनेक प्रयोग केले. दुर्दैवाने १९९१ च्या निवडणुकांच्या प्रचारादरम्यान बॉम्बस्फोट झाला आणि राजीव गांधींच्या जीवनाची इतिश्री झाली.

त्यावेळी मला आठवत आहे आमच्या तालुक्यातील पहिले इंजिनिअर होते. आमच्या घरात पंडित नेहरू, लाल बहादूर शास्त्री आणि इंदिरा गांधींचे फोटो लावलेले होते. देवाचे फोटो नव्हते. देव आमच्या देव्हाऱ्यात होते. आज आपण प्रत्यक्ष पण पाहिले तर आपला फोटो इतका मोठा करून आपली

की, आपल्या अधिकाराचा विसर झाला. हा देश कसाचा उभा आहे? मी ज्या प्रकारे काम करतो त्याचा अर्थ काय? देश जर माहिती नसेल तर सर्व काही फुकटच घालवल्यासारखे आहे. आपल्याला हे समजत नसेल तर आपण स्वतःलाही भार आहे आणि या भूमीलाही भार आहे. आपला नेता हा या अद्भुत विचाराच्या महोत्सवाचा वाहक होत असतो. आपले विचार जर विविध मोर्चांमध्ये अडकले असतील आणि ते जनसामान्यांपर्यंत जात नसतील तर आपण कुठे उभे आहोत, देश कुठे आहोत! या भोवऱ्यात इथे देशाचे काय जर आज एक करीत असतील तर एक बोट त्यांच्याकडे करीत असताना तीन बोटे आपल्याकडे असतात याचा देखील विचार केला पाहिजे.

राजीव गांधींचा मृत्यू हिंदू या संकल्पनेच्या अनुषंगाने झाला. आपल्या समाजाच्या वाटेवर पोलिसांत एक बेट आहे त्या ठिकाणी अमेरिका फुटणाऱ्यांनी सर्व धोरणाला, सिंहलींच्या व अनुषंगिक लाभदार होता. ते हिंदू नव्हे म्हणून घेतलेल्या भूमिकेमुळे एलटीटीईची कृपा झाली असे बोलले जाते. इंदिराजींनी आपला देश वाचावा म्हणून गाड्यांमधून मुस्लिमांच्या दृष्टीने काही गोष्टी केल्या. त्याच पद्धतीने जर त्यांच्या मुलाचा बळी जात असेल तर अजून किती धोका भोगावे? आज त्या देशात अराजकता निर्माण करून चीनने ते बेट विकत घेतून टाकले आहे. पण आपल्याला त्यांच्याशी काहीही देणे घेणे नसल्यासारखी परिस्थिती आहे.

राजीव गांधींनंतर पी.व्ही. नरसिंहराव आणि त्यानंतर डॉ. मनमोहनसिंग हे पंतप्रधान झाले. खरं तर सोनियाजींच्या मांडीवर इंदिराजींनी प्राण सोडले होते. त्यावेळी राजीवजी प्रचारासाठी बंगालला होते. ते परत आल्यानंतर सोनियाजींनी त्यांना पंतप्रधान होऊ नको असे सांगितले होते. 'धक्का हे किती आहे,' असे त्या म्हणाल्या होत्या. त्यांनी राहुल गांधी आणि प्रियंका यांना तेव्हापासूनच्या 'दून स्कूल' मधून काढून दिल्लीत होम स्कूलींग सुरू

केले. त्यांना कॉलेजात नाव बदलावे लागले. राहुल विन्सी नावाने ते शिकले. पुढे खूप काही त्यांना भोगावे लागले. या देशात महात्मा गांधी, इंदिरा गांधी आणि राजीव गांधी यांना 'आयडिया ऑफ इंडिया' साठी मृत्यू झाला आहे.

डॉ. मनमोहनसिंग देशाचे अर्थमंत्री असताना आपल्या देशातील सोने गहाण ठेवण्यात आले होते. त्या परिस्थितीतून देशाला बाहेर काढण्याचे काम त्यांनी केले. त्यांचे योगदान आपल्याला विसरता येणार नाही. पण त्यांच्या काळात झालेल्या छोट्या छोट्या चुका आहेत, त्याचे परिणाम आता आपल्याला या देशात भोगत आहोत. त्याचे दुःख आणि खंत आहे. पण त्यांनी ए कायद्याला महत्त्व करून जी मुक्त अर्थव्यवस्था स्वीकारली, त्यामुळे आपण आज गृहउद्योगाला छोटा माल देखील निर्यात करू शकतो. २०१४ मध्ये पंतप्रधानपद घेताना डॉ. मनमोहनसिंग यांनी एक वाक्य म्हटले होते, त्याची नोंद सर्व भारतीयांनी मनात ठेवली पाहिजे. ते म्हणाले होते, 'माझ्या कारकिर्दीची नोंद भारतीय लोकांनी आणि मीडियाने घेतली नाही. परंतु, इतिहास माझी दखल घेईल.' आज डॉ. मनमोहनसिंग आपल्यात नाहीत, पण त्यांनी एकामागून एक असे घेतलेले निर्णय हे आपल्याला समजायचे होते. हा आपला वारसा आणि हे आपली कारकिर्द आहे.

डॉ. मनमोहनसिंग गेले आणि मग भाईचो आणि बहनो! अच्छे दिनांच्या खात्यात १५ लाख टाकणार, डॉलरच्या मुकाबल्यात रुपयाला दुप्पट भाव देणार, दरवर्षी २ कोटी नोकऱ्या देणार अशी आश्वासने देणारा नवा नेता आला. 'फेकू' नेता आपल्याला लाभला. त्यांच्यात आणि आपल्यात वैचारिक वाद आहेत. आज राहुल गांधी हे देशाचा पंतप्रधान होण्यासाठी भांडत नाही. त्यांनी कन्याकुमारी पासून काश्मीर पर्यंत 'भारत जोडो' नावाची यात्रा काढली. ती काढण्यामागील कारण काय? तर 'नफरत छोडो, भारत जोडो', तसेच संविधानावर आधारित भारत निर्माण हे त्यांचे स्वप्न आहे.

२ ऑक्टोबरला राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाला १०० वर्षे झाली. महात्मा गांधींच्या विचाराचा विरोध करण्यासाठी हा संघ स्थापन झाला आहे. अस्पृश्यता टाळली पाहिजे असे महात्मा गांधी म्हणायचे तर अस्पृश्यता पाळली पाहिजे असे आरएसएसचे लोक म्हणायचे. अस्पृश्य आणि संघ यातील फरक समजून घ्या. यानंतर ते पाठवले इकडून तिकडे उत्तर भारतात त्यांचे आपण नाव नाही तर विचार बदलत आहेत, हे ध्यानात घेतले पाहिजे. या संघाने १०० वर्षात कधी नोंदणी केली नाही. हा संघ बरखास्त करा, निर्बंधित करा अशी आमची मागणी आहे. त्या आरएसएसने नथुराम गोडसे करवी महात्मा गांधींचा खून केला, त्यांनी आज १०० वर्षे झाल्यानंतर महात्मा गांधींच्या पाया पडावे? हा त्यांचा वैचारिक पराभव आहे. या संघटनेमध्ये २००१ पर्यंत तिरंगा फडकवला जात नव्हता. पण २००१ मध्ये काही लोकांनी जबरदस्तीने घुसून तिरंगा फडकवला. आता १०० वर्षे झाल्यानंतर त्यांनी संविधानाचा स्वीकार केला पाहिजे आणि संविधानाला अभिप्रेत असलेला भारत निर्माण केला पाहिजे. आरएसएसला १०० वर्षे झाल्या निमित्ताने 'बंच ऑफ थॉट' अर्थात मनुस्मृतीचे भाष्य होते म्हणून निषेध केला आहे. याचाच तात्पर्य असे की आमची त्यांच्याशी वैचारिक लढाई आहे. त्यांच्या स्वप्नातील भारत आणि आमच्या स्वप्नातील भारत हा वेगवेगळा आहे.

१९३० ला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे काळाराम मंदिरात रामाच्या दर्शनासाठी गेले होते. मी हिंदू धर्मात जन्माला आलो आहे. मंदिर हे माझे आहे. राम माझा आदर्श पुरुष आहे. मला रामाच्या दर्शनाला जायचे आहे, असे ते म्हणाले. खरं तर ही त्यांची भूमिका न्यायाची होती. त्या मंदिराच्या दारात उभे राहून त्यांना प्रवेश घेण्यापेक्षा बाबासाहेबांच्या तोंडावर दरवाजे बंद करण्यात आले. त्यामुळे संघर्ष झाला. रक्तपात झाले. बाबासाहेब म्हणाले, 'मी हिंदू धर्मात जन्माला आलो आहे. पण मी हिंदू धर्मात मरणार नाही.' बाबासाहेबांना धर्म सोडायला लावणारे लोक कुणी मुस्लिम नव्हते, पारशी नव्हते, ख्रिश्चन मुस्लिम नव्हते. तर ते भाजपवाले होते. यहाली धर्म खूप आहेत. आपली बाजू परिवर्तनाची आहे, तर त्यांची बाजू मनुवाद्यांची आहे.

निवडून येणे म्हणजे काय? निवडून येऊ शकलो नाही म्हणजे आपण कुठे तरी कमी पडलो. आपण विचारांच्या लढाईत कमी पडलो. ही लढाई जिंकण्यासाठी 'हम होंगे कामयाब, होंगे कामयाब एक दिन, पूरा है विश्वास हम होंगे कामयाब एक दिन.' हे विचार मनामध्ये पाहिजे. तरुणांनी सैनिक बनून आपण, 'अर्धा पेला भरलाय म्हणायचं की, अर्धा पेला रिकामा आहे' असं म्हणायचं? निगेटिव्ह बोलायचं नाही. अर्धा पेला भरलाय म्हणायचं. आजपासून रडणं बंद. उद्याची बाजू आपल्या समोर एक मोठे आव्हान आहे. मुंबई ही देशाची आर्थिक राजधानी आणि महाराष्ट्राची राजधानी आहे. महाराष्ट्राच्या राजकारणात पॉलिटिकल विचार हे या ठिकाणाहून निघत आहेत. ते उठवणारा सर्वदूर पोहोचवायचे. पहिल्या निवडणुकीमध्ये आरक्षणाची मते आम्ही निवडणूक आघाडीत लढायचं का स्वबळावर लढायचं? तोच प्रश्न मी तुम्हाला विचारतो, तर सगळ्यांनी हात वर केले. आपण हात वर करतो तेव्हा त्याचा अर्थ काय? तुम्ही कोणती जबाबदारी स्वीकारणार आहात? त्यासाठी तुम्ही काय योगदान देणार आहात? या प्रश्नांचे उत्तर गुणात्मकरित्या आपलीत उत्तर शोधा करावे योवा!

उद्धव आत्मसन्मान आणि स्वाभिमान नसेल तो माणूस कधीही पेटून उठू शकत नाही. पक्षाच्या कामा साठी असणे हे कामिल कार्यकर्त्यांची पहिली ओळख आहे. तो काळ आपल्या समोर उभा ठाकला आहे. ही लढाई ठामपणे भूमिका घेऊन आपल्याला पुढचं आव्हान स्वीकारायचं आहे. गीतेमध्ये सांगितल्याप्रमाणे कुरुक्षेत्रातील लढाईमध्ये समोरचे १८ अक्षौहिणी सैन्य बघून अर्जुनाने कृष्णाला विचारले, 'ही लढाई आपण जिंकू का?' त्यावर श्रीकृष्ण म्हणाले, 'हे बघ अर्जुना, लढाई ही सैनिकांनी आणि सरदारांनी लढायची जात नाही. तो हिंमतीवर लढली जाते. तर तो हिम्मत नसेल तर एवढ्या सैनिकांसोबत सारा लढाई लढायची नाही. आत्मविश्वास गमावलेल्या माणसांसोबत मी लढणार नाही.' त्यानंतर श्रीकृष्णाने किमयेने होते मिळले. सर्व पांडव त्यांच्या लढण्यासाठी त्यांना मिळाले. श्रीकृष्ण म्हणाले, 'या लढाईचा ठरले तर ही लढाई मी तुम्हाला जिंकून दाखवतो.' पुढे काय झाले ते तुम्हा – आम्हा सगळ्यांना माहितीच आहे.

मुंबई महानगरपालिकेच्या निवडणुकीत एकदा सैनिक म्हणूनच आहे, की आपण सैनिक म्हणूनच आहे: हे तुम्हांला ठरवायचं आहे. 'कभी तो और भी लड़ेंगे' हा आत्मविश्वास घेऊन आपल्याला पुढे जायचं आहे. रडणं बंद करा. मागे बघणे सोडून द्या. 'पाठ एकमत आणि बाजारात पद' या दोन गोष्टींशिवाय राजकारण होत नाही. ज्यांचे पाठ एकमत नाही त्यांचे बाहेर जाणे निश्चित. आजूबाजूचे वातावरण पाहून घ्या. मनात कितीतरी शंका असेल तर पुढे जिंकता येत नाही. आता मुंबई पासून सुरुवात केली पाहिजे. 'कोशिश करनेवालों की हार नहीं होती.' हे शिकले पाहिजे. शेवटी एकच म्हणेन,

धुंदळल पाकी अश्रू दे,
मी बाणीचे बोल गाई
दु:ख अवज्ञावशाम आता,
आकांक्षा वेध नाही,
कोंडलेल्या पाखरांच्या
या पहा अनिवार लाटा
आकाशांसाठी वहायच्या,
वेगुली जिवणील वाटा,
पाखरांवांचा धोकाील,
येऊ हा अस्तित्व बाहू,
जिंकिंगी चुकत पंगा,
हा इथे मातीत बाहू!

काँग्रेस नेत्या सोनिया गांधी यांच्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने

भारताच्या सामाजिक परिवर्तनाच्या शिल्पकार सोनिया गांधी

सोनिया गांधी हे नाव जिथे जिथे उच्चारले जाते, तिथे एक खास आणि प्रतिमा तयार होते, शांत आणि संयमी, नम्र पण ध्येयवादी आणि सत्तेपेक्षा सेवा निवडणाऱ्या व्यक्तिमत्त्वाची! भारतीय राजकारणात सोनियाजी या खऱ्या अर्थाने 'भारताच्या सामाजिक परिवर्तनाच्या शिल्पकार' होत. मनरेगा, माहिती अधिकार, खाद्य सुरक्षा, वन अधिकार आणि सामाजिक न्यायाचे कायदे आणून त्यांनी देशात तेव्हाच्या काळाचे सामाजिक सुरक्षेचा पाया रचला. विकास केवळ आकड्यात नव्हे तर सर्वसामान्यांच्या हक्कात दिसायला हवा असे त्या म्हणतात. सोनियाजींचे नेतृत्व आणि कार्य हे एका कालखंडापुरते मर्यादित नसून पुढील अनेक दशकांपर्यंत भारताच्या कल्याणकारी संकल्पनेत मार्गदर्शक दीपस्तंभ म्हणून चमकत राहणारे आहे. शांतपणे निर्णयांची दिशा ठरवणारे हे नेतृत्व आज जास्त बोलत नसले तरी त्यांचे निर्णय अजूनही भारतीय राजकारणाच्या इतिहासात प्रतिध्वनी निर्माण करतात. येत्या ९ डिसेंबर रोजी सोनियाजींचा ७९ वा वाढदिवस साजरा होत आहे. त्या निमित्ताने देशासाठी व काँग्रेस पक्षासाठी त्यांनी दिलेल्या योगदानाचा आढावा घेणे औचित्याचे ठरणार आहे.

विजय वडेट्टीवार,
मुख्य संपादक, काँग्रेस विधिमंडळ पक्ष नेते,
महाराष्ट्र राज्य, जनमानसाची शिदोरी

ते वर्ष होते १९९१ चे. राजीव गांधींच्या हत्येनंतर देश शोकमग्न झालेला होता. सोनिया गांधींच्या आयुष्यातील स्वप्नांचाही चुरा झाला होता. त्यांच्या कुटुंबाचे भविष्य त्यांच्या हातात काय्यात होते. अशा वेळी त्यांनी एक कठोर निर्णय घेतला राजकारणात न येण्याचा. त्या 'नाही' म्हणाल्या. राजकारणाने त्यांना इतक्या पुढे केला होता, पण त्यांनी मागे वळून पाहिले होते. तो त्याग भीतीचा नव्हता तर तो एका आईचा निर्णय होता. एका पत्नीचा निर्णय होता. त्यांच्या जखमा अजूनही ताज्या होत्या.

काळ पुढे सरकला. १९९८ साल उजाडले. काँग्रेसचे पायाभरणे डळमळू लागले. पक्षाचे ज्येष्ठ नेते त्यांच्याकडे विनंती करत होते. 'देशाला तुमची गरज आहे.' सोनियाजींनी प्रश्नाचे पाहिले. पक्षाचे त्यांना देश दिसला. देशाची जबाबदारी दिसली. त्यांनी काँग्रेसचे अध्यक्षपद स्वीकारले. पक्षाच्या कार्यालयात पहिले पाऊल टाकले तेव्हा तिथे खरंच थकलेले लोक उभे होते. सामान्यांसारखे मोठे आव्हान त्यांच्या पुढे होते. विखुरलेला पक्ष बांधण्याचे राजकारणी त्यांनी आपल्या खांद्यावर घेतले होते. पुढ आणखी होता पण ती समोर: भाजपचा राज्यारूढ,

त्यांनी एक एक पाऊल तोलूनमापून घेतले. त्यासाठी कष्ट केले. त्यामुळे पक्षात पुन्हा प्राण आणि कार्यकर्त्यांत काँग्रेस पक्ष पुन्हा उत्साह संचारू लागला. अतिशय संयमाने आणि धोरणात्मक पावले टाकत काँग्रेस पक्षाला उभारी देत संघटनेत चैतन्य निर्माण करण्याचे काम सोनियाजींनी केले.

वर्ष २००४ उजाडले. लोकसभा निवडणुकीत काँग्रेस पक्ष मोठ्या बहुमताने विजयी झाला. आता वेळ आली पंतप्रधानपद भूषवण्याची. दिल्लीच्या १० जनपथवरील काँग्रेस कार्यालय, बाहेर पक्षाच्या युवक नेते. देश काँग्रेसच्या विजयाचा आनंद साजरा करीत आहे. सोनियाजींना पंतप्रधान म्हणून पाहण्यास देश आतुरलेला आहे. संपूर्ण सत्ता सोनियाजींच्या नजरेसमोर आहे. पण सोनियाजी मागे फिरतात आणि पंतप्रधान पद भूषवण्यास नकार देतात. सोनियाजींचा हा त्याग अतुलनीय होतो. इतिहासात त्यांच्या त्यागाचा विचार कुणी कल्पनेतही आणू शकत नाहीत. सोनियाजींच्या मनात एकच विचार असतो. तो म्हणजे, 'सत्ता हे ध्येय नसते, तर मुख्य असते ती जबाबदारी.' त्या डॉ. मनमोहन सिंग यांना पंतप्रधानपदासाठी पुढे करतात. पाठीमागे राहून त्या देशाच्या सामाजिक आणि राजकीय धोरणांना आराखडा घालू लागतात.

खरं तर पंतप्रधानपद नाकारणे हा सोनियाजींचा सन २००४ मधील निर्णय, राजकारणातील असाधारण उदाहरण होय. आजच्या काळात सत्तेची लालसा हा राजकीय संस्कृतीचा भाग बनला आहे. वयाची ७० वर्षे होऊनही काही लोक पंतप्रधानपदावर चिटकून बसलेले दिसतात. अशा पार्श्वभूमीवर पदाच्या हितासाठी पंतप्रधानपदाचा त्याग करणे हे सोनियाजींचे राजकारणातील वेगळी आणि ओळख ठरली. त्यांनी पद संघटना मजबूत करण्यावर भर दिला. तेव्हा लोकांनी मागणी असा अनेक समस्या जाणतात पक्षाला एकत्र ठेवण्याचे काम केले. युवा नेतृत्वाला लोकशाहीत प्रोत्साहन दिले. संपूर्ण देशासाठी विविध योजना राबवत असताना पक्षाच्या भविष्यातील सहकाऱ्यांसाठी दरवाजे खुले

मुक्त ठेवले. ही त्यांची नेतृत्वशैली त्यांच्यातील वेगळेपणा अधोरेखित करते.

सोनिया गांधींचा राजकीय प्रवास सर्वार्थाने पाहिला. त्यांनी भारतीय लोकशाहीत बजावलेली भूमिका, त्यासाठी केलेल्या उपक्रमांना आणि काँग्रेस पक्षाला मिळालेले विश्वास या साऱ्या गोष्टी इतिहासाच्या पानांवर सुवर्णअक्षरांनी लिहिल्या जातील. आत्मसन्मान, कुशल नेतृत्व, त्याग याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे सोनिया गांधी. सोनियाजींनी देशासाठी आणि काँग्रेस पक्षासाठी दिलेल्या योगदानाला आज आदरपूर्वक विचार केला जातो. निःस्वार्थ त्यांचे नेतृत्व आणि मोठेपणा भारतीय राजकारणात सर्वत्र पाहिले जाते.

१९९८ नंतर काँग्रेस पक्षात नवचैतन्य आणले :- सोनियाजींनी त्यावेळी काँग्रेसचे नेतृत्व स्वीकारले नसते, तर पक्ष विभागला गेला असता. काँग्रेस पक्षातील अनेक आव्हाने असताना अडचणीच्या वेळी पक्षाला नेतृत्व आणि उभारी देण्याचे काम त्यांनीच त्यांनी केले.

काँग्रेसच्या आव्हानात्मक काळात संघटना बांधून ठेवली आहे:- सन २०१४, २०१९ व त्यानंतरच्या काळात नंतर काँग्रेस पक्ष संघटना एकजूट ठेवणे हे सोनियाजींसाठी आव्हानात्मक होते. अशा आव्हानात्मक काळात पक्ष संघटनेचा 'सिम्बॉलिक कणा' म्हणून उभे राहणे हे कसे सर्वांना एकत्र ठेवू शकते हे सोनियाजींनी दाखवून दिले. सन २००४ पासून २०१४ पर्यंत सत्ता मिळूनही नेते आणि त्यांच्यातील सहकाऱ्यांच्या काळात पक्ष एकसंध ठेवणे हे आव्हानात्मक काम सोनियाजींनी केले. त्यामुळे त्या भारतातील दीर्घ काळ पक्षाध्यक्षपद सांभाळणाऱ्या आणि प्रभावी राजकीय नेतृत्वाच्या रूपात ओळखल्या जातात.

भारतीय राजकारणात काही जे आवाजाचे ओळखले जातात तर काही कामाचे. सोनियाजींचं नाव दुसऱ्या गटात उठून दिसतं – जिथे नम्रता आणि दृढता एकत्र येतात. जिथे स्वाभिमान देशहित होत. त्यांनी कधीही घोषणाबाजी केली नाही की खोटी आश्वासने दिली नाहीत. पण देशाच्या सामाजिक न्यायाच्या अनेक सामाजिक कायद्यांना आकार देत धोरणात्मक उदाहरणाचे काम केले आहे. आज भारतातील कल्याणकारी धोरणांची मजबूत पायाभरणी जर कुणी केली असेल तर ती सोनिया गांधींनी. त्यामुळे त्यांचे नाव एक आदर्श नम्र आणि नेतृत्व पुढे आहेत.

'मनरेगा' अर्थात महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना :- मनरेगा म्हणजे सोनिया गांधींनी भारतीय जनतेला दिलेली अभूतपूर्व अशी रोजगार हमी योजना. ग्रामीण भारताच्या हाताला कामाची हमी देणारा मनरेगा हा कायदा सोनिया गांधींच्या

ग्रामविकास मंत्रालयाच्या सर्वोच्च प्रमुख म्हणून पाहिले जाते. ही योजना ग्रामीण भागातील केवळ रोजगाराचा नव्हे तर मान - सन्मान आणि अस्तित्वाची हमी देणारा पैलू ठरला. दुष्काळ, मंदीतील अस्थिरता आणि स्थलांतर अशा समस्यांना या योजनेच्या माध्यमातून त्यांनी मोठ्या प्रमाणात थेट दिलासा दिला. यामुळेच आजही लाखो कुटुंबांना रोजगार मिळत आहे. या कुटुंबांच्या जीवनात सोनियाजींची एक शांत आणि खंबीर अशी छाप सदैव राहणार आहे.

'आरटीआय' अर्थात माहिती अधिकार कायदा:- माहिती अधिकार कायदा म्हणजे नागरिक सबलीकरणाच्या दिशेने पडलेले पाऊल होय. भारतीय लोकशाहीत क्रांती घडवणाऱ्या माहिती अधिकार कायद्याचा पाया सोनिया गांधींनी घातला. ज्या देशात सरकारला प्रश्न विचारणे हे 'धाडस' मानले जात होते, त्या देशात त्यांनी सामान्य नागरिकांना 'सरकारविरुद्ध उत्तराचा हक्क' दिला. या कायद्याने भारतात पारदर्शकता, जबाबदारी आणि नागरिक सशक्तीकरण यांचे नवे पर्व सुरू केले. हा कायदा म्हणजे सोनिया गांधींच्या लोकशाहीवादी दृष्टिकोनाचा उत्तम पुरावा आहे.

राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा कायदा - राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा कायदा म्हणजे गरीब जनतेच्या उपासमारीवर केलेला निर्णायक प्रहार होय. 'देशातील कोणताही नागरिक उपाशी राहू नये' हा सोनिया गांधींचा साधा पण ठाम विचार होता. जगातील सर्वात मोठ्या अन्नसुरक्षा कार्यक्रमांपैकी एक असलेल्या या कायद्याचे जगभरातून कौतुक झाले. कुटुंबांच्या पोषणात, विशेषतः महिलांना व मुलांना, अन्नाचा अधिकार देणारी ही योजना म्हणजे सोनिया गांधींच्या [illegible] संवेदनशील नेतृत्वाचे एक तेजस्वी उदाहरण होय.

सामाजिक न्यायाच्या पुरस्कर्त्या - अनुसूचित जाती, जमाती अल्पसंख्याक समाजातील दुर्बल घटक, [illegible] अधिकारांचे संरक्षण असो किंवा असंघटित कामगारांसाठी सुरक्षा व्यवस्था असो, प्रत्येक बाबतीत सोनिया गांधींनी सामाजिक न्यायाच्या दिशेने ठामपणे काम केले. एससी / एसटी अॅट्रॉसिटीज अॅक्ट मधील सुधारणेने [illegible] पुढे आणले. अल्पसंख्याक [illegible] कल्याणासाठी सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित करणारे कायदे आणले. सोनियाजींसाठी राजकारण हे सत्ता मिळवण्यासाठी नव्हे तर समाजातील वंचित घटकांना हक्क मिळवून देणे आहे.

नॅशनल अॅडव्हायझरी कौन्सिलची स्थापना:- सन २००४ ते २०१४ या काळात सोनियाजींनी स्थापन केलेली नॅशनल अॅडव्हायझरी कौन्सिल ही या काळात कल्याणकारी भारताची प्रयोगशाळा बनली होती. तिच्या माध्यमातून सोनियाजींनी सरकारला पर्यावरण, महिला सक्षमीकरण, आदिवासी व गरीब लोक यांच्यासाठी योग्य धोरणे ठामपणाने [illegible] केले. प्रत्येक त्यासाठी काही ठोस असे कायदे करण्यास [illegible] केले. कौन्सिलच्या माध्यमातून त्यांनी [illegible] समाज, [illegible] आणि [illegible] सत्तेच्या केंद्रस्थानी आणले. देशाच्या धोरणनिर्मितीत [illegible] आवाज ऐकला जावा, हा या मागील त्यांचा हेतू होता. हा उपक्रम म्हणजे सोनियाजींच्या दूरदृष्टीचे एक उत्कृष्ट उदाहरण होय.

आर्थिक उदारीकरणाला मानवी चेहरा दिला - विकासाच्या धावत्या [illegible] पीडितांच्या पाठीशी हा सोनियाजींच्या आर्थिक धोरणांचा गाभा होता. त्यांनी उदारीकरणाला [illegible] विकास व [illegible] आपुलकी [illegible]. त्यामुळे पुढील काळात विकास आणि सामाजिक सुरक्षा या दोन्ही बाबत संतुलितपणा पुढे आला.

'सुपरपॉवर'चे मागे एकत्र ठेवणारी शांत मुत्सद्दी :- अनेक पक्ष, त्यांच्या वेगवेगळ्या भूमिका, तरीही राष्ट्रीय राजकारणाच्या या गोंधळात युपीए आघाडीला एकत्र ठेवणारी मुख्य शक्ती म्हणजे सोनिया गांधी होय. त्यांनी संयमशीलता, निर्णयक्षमता, संवाद कौशल्य आणि [illegible] भारताला [illegible] देशाला एक [illegible] पुढे आणले. त्यांनी कधीही छोटे राजकारण, [illegible] आणि [illegible] केले नाहीत. त्यांनी फक्त आणि फक्त जनतेच्या व दीर्घकालीन विकासाच्या कामांना भर दिला.

राष्ट्रीय ऐक्य आणि संवाद :- सोनिया गांधींनी देशातील सांस्कृतिक, धार्मिक आणि भाषिक वैविध्य यांचे जतन करण्यावर भर दिला. त्यांच्या काळातील एकता व राष्ट्रीय अखंडता कायम ठेवण्यासाठी सर्वांशी संवाद केले. यातून त्यांनी 'सर्वसमावेशी राष्ट्र' या संकल्पनेला बळ दिले.

सोनिया गांधी हे नाव जिथे उच्चारले जाते, तिथे एक शांत अशी प्रतिमा उभी होते. त्याग आणि नम्रता, [illegible] आणि [illegible] व्यक्तिमत्त्वाचे. भारतीय राजकारणात सोनियाजी या खऱ्या अर्थाने 'भारताच्या सामाजिक परिवर्तनाच्या शिल्पकार' होत. मनरेगा, माहिती अधिकार, अन्न सुरक्षा, वन अधिकार आणि सामाजिक न्यायाचे कायदे आणून त्यांनी देशात वेगळ्या प्रकारे सामाजिक सुरक्षेचा पाया रचला. विकास केवळ आकड्यांत नव्हे तर सर्वसामान्यांच्या जगण्यात दिसायला हवा असे त्या म्हणतात. सोनियाजींचे नेतृत्व आणि कार्य हे एका कालखंडापुरते मर्यादित नसून पुढील अनेक दशकांपर्यंत भारताच्या कल्याणकारी धोरणांचे मार्गदर्शक दीपस्तंभ म्हणून चमकत राहणार आहे. [illegible] हे नेतृत्व [illegible] त्यांचे निर्णय आजही भारतीय राजकारणाच्या इतिहासात ठळकपणे नोंदले जातात. येत्या ९ डिसेंबर, २०२५ रोजी सोनिया गांधी यांचा ७९ वा वाढदिवस साजरा होत आहे. त्यांना उदंड आयुष्य लाभो. या औचित्याने, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेसतर्फे आदरणीय सोनियाजींना वाढदिवसाच्या लाख लाख शुभेच्छा!

मुंबई काँग्रेस – लक्ष्य २०२६ कार्यक्रमातील भाषण

स्वबळाचे तंत्र, हाच विजयाचा मंत्र

रमेश चेन्निथला, प्रभारी,
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस

मुंबई महानगरपालिकेची निवडणूक काँग्रेस पक्ष एकटा स्वबळावर लढणार आहे. मुंबईतील सर्व २२७ वॉर्ड मध्ये काँग्रेसचा उमेदवार उभा राहणार आहे. यावेळी काँग्रेस उमेदवार बहुमताने निवडणूक जिंकतील असा मला विश्वास आहे. यापूर्वी लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकीत आपण आघाडीमधील घटकपक्षांसोबत काम केले आणि निवडणुका लढल्या. त्यामध्ये आपल्याला खूप गोष्टी सहन कराव्या लागल्या. त्यातून आपल्याला काहीही मिळाले नाही. म्हणून यावेळी आम्ही स्वबळावर निवडणुका लढण्याचा निर्णय घेतला आहे. हे एक मोठे आव्हान आपण स्वीकारले आहे. या आव्हानाचा सामना करण्याचे प्रत्येक कार्यकर्ता आणि नेत्यांचे दायित्व आहे. लोक एकत्र येण्यास तयार आहेत. आपल्याला त्यांच्या नेतृत्वासाठी आणि त्यांना उमेदवारीची आवश्यकता आहे. आपण सर्वांनी मिळून काम केले तर मुंबई महानगरपालिकेवर पक्ष तिरंगा फडकवू शकतो. काँग्रेस पक्ष जिंकणे म्हणजे हेच आमच्या सर्वांचे ध्येय आहे. आपल्याला राहुल गांधी आणि काँग्रेस पक्षाच्या नेतृत्वाखाली ही लढाई लढायची आहे. ही लढाई कठीण आहे परंतु आपल्यात कुणीही मागे हटणार नाही।

आदरणीय सर्वांनी, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे अध्यक्ष हर्षवर्धन सपकाळजी, उपस्थित आपले नेतागण आणि बंधु भगिनींनो! सुरुवातीला या ठिकाणी आलेल्या प्रवक्त्यांनी आगामी मुंबई महानगरपालिकेच्या निवडणुकीबद्दल आपले मत मांडले आहे. याच संदर्भात आम्ही जिल्हा काँग्रेस कमिटीचे नवीन अध्यक्ष आणि पदाधिकाऱ्यांना या ठिकाणी मार्गदर्शन देण्यासाठी शिबीराचे आयोजन केले आहे. नवीन कमिटी ही सर्वांनी, राहुल गांधी तसेच मल्लिकार्जुन खर्गेजींनी दिलेल्या धोरणानुसार आगामी काळात काम करीत राहील, असा मला विश्वास वाटतो.

मला संदर्भाने मुंबई महानगर पालिका निवडणूक २०२५ च्या गटाच्या याद्या ९ तारखेला प्रकाशित होणार असल्याबाबत माहिती होते. पुढे १४ तारीख नंतर २० तारीख अशी प्रकाशनासाठी मुदतवाढ देण्यात आली. आता त्या कधी प्रकाशित होतील हे सांगता येणार नाही

अशी परिस्थिती आहे. मुंबई महानगरपालिकेची निवडणूक आपण स्वबळावर लढणार आहोत की आघाडी सोबत लढणार आहोत? याबाबत स्पष्टता असण्याची गरज आहे. म्हणून मी या ठिकाणी जाहीर करतो की मुंबई महानगरपालिकेची निवडणूक काँग्रेस पक्ष एकटा स्वबळावर लढणार आहे. मुंबईतील सर्व २२७ वॉर्ड मध्ये काँग्रेसचा उमेदवार उभा राहणार आहे. यावेळी काँग्रेस उमेदवार बहुमताने विजयी होतील असा मला विश्वास आहे.

मागील लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकीत आपण आघाडीमधील घटकपक्षांसोबत काम केले आणि निवडणुका लढल्या. त्यामध्ये आपल्याला खूप काही सहन करावे लागले. बदल्यात पक्षाला काहीही मिळाले नाही. म्हणूनच यावेळी आम्ही स्वबळावर निवडणुका लढण्याचा निर्णय केला आहे. हे एक मोठे आव्हान आपण स्विकारले आहे. या आव्हानाचा सामना करण्याचे प्रत्येक कार्यकर्ता आणि नेत्यांचे दायित्व आहे. मी नुकतेच उत्तरप्रदेशच्या पक्षांसोबत बोललो. तेथील कामकाज कसे चालू आहे, याची विचारपूस केली. तेथील कार्यकर्त्यांमध्ये उत्साह असल्याचे त्यांनी मला सांगितले. काँग्रेसच्या विचाराने तर या देशात स्वातंत्र्य मिळाले; कार्यकर्ते सुध्दा स्वबळाच्या निर्णयाने उत्साहीत झाले आहेत. लोक लढ्याला तयार आहेत. आपल्याला नव्या चेहऱ्यांची आणि तरुण उमेदवारांची आवश्यकता आहे. आपण सर्वजण मिळून काम केले तर मुंबई महानगरपालिकेत नवा इतिहास घडवू शकू. काँग्रेस पक्ष विजयी व्हावा, हेच आमच्या सर्वांचे ध्येय आहे.

या संदर्भात राहुल गांधींसोबत आम्ही दिल्लीत मिटींग केली. मुंबईच्या परिस्थिती विषयी आम्ही त्यांना विस्तारपूर्वक माहिती दिली. तसेच स्वबळावर लढण्यासाठी परवानगी मागितली. मल्लिकार्जुन खर्गेजींना आम्ही सांगितले की आघाडीमध्ये विजय - पराजय महत्त्वाचा नसून काँग्रेस बळकट होणे महत्त्वाचे आहे. काँग्रेस पक्ष जर मजबूत झाला, तर मुंबई महानगरपालिकेत सर्वात मोठा पक्ष म्हणून तो पुढे येईल. लोकसभा निवडणुकीत काँग्रेस पक्ष सर्वात मोठा पक्ष म्हणून पुढे येईल असे लोकांना वाटत नव्हते. पण प्रत्यक्षात ते घडले. पण विधानसभा निवडणुकीत काँग्रेसला हरवण्याचे षडयंत्र रचले गेले. 'मतचोरी' झाली. महाराष्ट्रात मतदार याद्यांमध्ये खोटी नावे जोडण्यात आली. अमित शहा आणि नरेंद्र मोदी यांनी या मतचोरीची सुरुवात महाराष्ट्रापासून सुरु केली. पुढे हरियाणा आणि बिहारमध्ये तेच झाले. बिहारमध्ये काँग्रेस पक्षाला ६ जागांवर समाधान मानावे लागले. 'हे कसे झाले?' हाच प्रश्न सर्वांच्या मुखात होता. कुणाचाही विश्वास बसत नव्हता. बिहारमधील उमेदवार, प्रचारक सर्वच

अपेक्षित होते. लोकशाहीची अशी दुरावस्था पहिल्यांदाच पहायला मिळाली.

मी बिहारमधील निवडणुकीच्या निकाला बद्दल एका पत्रकाराला विचारले तर तो म्हणाला, 'हा भाजपचा विजय नसून तो निवडणूक आयोगाचा विजय आहे'. आता अमित शहा आणि नरेंद्र मोदींना निवडणुका जिंकण्याची फारशीच चिंता उरलेली नाही. कारण भाजप कार्यालयातून जसे सांगितले जाते, त्या प्रमाणे निवडणूक आयोग काम करतो. निवडणूक आयोग सांगितल्या काढत लाडक्या बहिणींच्या खात्यावर थोडासी १० हजार रुपये वाटण्यात आले. देशाची लोकशाही अत्यंत कठीण काळातून जात आहे. आपल्याला राहुल गांधी आणि काँग्रेस पक्षाच्या नेतृत्वाखाली ही लढाई लढायची आहे. ही लढाई कठीण आहे, परंतु आम्हाला कुणीही थांबवू शकत नाही.

असामाजिक तत्वांच्या विरोधात असल्याला पुढे घेवून लढा द्यायचा आहे. अंतिम विजय हा राहुल गांधींचा आणि काँग्रेसचाच होणार आहे. याचा मला विश्वास वाटतो. काँग्रेस पक्ष हा लढा असल्याने मुंबई महानगरपालिकेच्या निवडणुकीत भाजपाला गाडून टाकायचे आहे. भाजप आणि मित्र पक्षांनी निवडणूक आयोगाच्या मदतीने महाराष्ट्र, बिहार आणि हरियाणामध्ये जे केले, त्यामुळे लोकशाही प्रक्रियेवर लोकांचा विश्वास उरलेला नाही. भाजप जिंकणार आहे, असे लोक निवडणुकीपूर्वीच बोलू लागले आहेत. विरोधी पक्ष प्रत्येक निवडणुकीत जर हरणारच असेल तर निवडणुकांची गरजच काय? आपण निवडणुका लढायला नकोत, असे विचार विरोधकांच्या मनात येत आहेत. सर्वांचा निवडणूक प्रक्रियेवरचा विश्वास उडाला आहे.

खूप मोठ्या आव्हानाला सामोरे जात आहे. बिहारमध्ये याचा आम्हाला अनुभव आला आहे. तेथील जवळपास ८०० नावांची चोरी करण्यात आली होती. विधानसभा निवडणुकीत याचा सर्वात मोठा परिणाम पहायला मिळाला आहे. गुजरातच्या लोकांची महाराष्ट्रातील मतदार यादींमध्ये नावे घुसवण्यात आली आहेत. कर्नाटकमधील लोकांची नागपूरच्या मतदार याद्यांमध्ये नावे घुसवण्यात आली आहेत. मुंबई महानगरपालिका निवडणुकीच्या मतदार याद्या ६ तारीख होवून गेली तरी का आल्या नाहीत? १४ तारीख, मग २० तारीख अशा पध्दतीने पुढे ढकलल्या गेल्या आहेत. मतदान चोरी सारखे काम सुरु आहे. लोकशाहीवर विश्वास कसा ठेवायचा? याचा आपल्या पक्षाने आणि इतर पक्षांनी बैठकीत विचार करण्याची वेळ आली आहे.

मुंबई महानगरपालिका निवडणुकीच्या अनुषंगाने नव्या पदाधिकाऱ्यांना जबाबदाऱ्या देण्यात आल्या आहेत. या निवडणुकीसाठी आपल्याला आतापासून तयारी करायची आहे. वॉर्ड लेवलवर काम सुरु करायचे आहे. आपले बूथस्तर भक्कम असले पाहिजेत. बूथ कमिट्या असल्या पाहिजेत. प्रत्येक बूथवर आपले कार्यकर्ते असले पाहिजेत. त्यासाठी पूर्णपणे आतापासूनच सुरु करायची आहे. या मुंबई महानगरपालिकेच्या निवडणुकीत आपल्याला नव्या उत्साहाने काम करायचे आहे. जे पदाधिकारी तीन वेळा सांगूनही येत नाहीत, त्यांना जबाबदारीतून मुक्त करण्याची आवश्यकता आहे. जे काम करणार नाहीत, त्यांना पदावरून दूर करण्याचा निर्णय आम्ही घेतला आहे. पदाधिकारी फक्त आपले मिरवण्यासाठी आणि दिखावा करण्यासाठी नसतात. पक्षाचे प्रामाणिक काम करण्यासाठी त्यांना पदे दिली जात असतात. म्हणूनच मी सर्वांना आवाहन करतो, की तुम्हाला ज्या जबाबदाऱ्या दिल्या आहेत, त्यामध्ये तुम्ही स्वतःला झोकून द्या. छोटा मोठा होईल काहीही योगदान दिले पाहिजे. आगामी काळात आम्ही नवनवीन लोकांना पक्षामध्ये जोडण्याचे काम करणार आहोत. नवीन युवक काँग्रेसचे अध्यक्ष आणि महिला काँग्रेसच्या अध्यक्षा यांनी नव्या लोकांना पक्षाशी जोडण्याकरता पुढे आले पाहिजे.

काँग्रेस अध्यक्ष मल्लिकार्जुन खर्गे आणि राहुल गांधी यांना मी शब्द दिला आहे की, मुंबई महानगरपालिकेच्या निवडणुकीत जास्तीत जास्त जागा आम्ही जिंकवून देऊ. आम्ही निवडणूक लढणार आहोत. येत्या काळात मुंबई काँग्रेस एक नवा चेहरा आणि नव्या उत्साहाने घडवणार आहे. या कार्यक्रमाच्या यशस्वी आयोजनाबद्दल मी मुंबई काँग्रेसच्या पदाधिकाऱ्यांना धन्यवाद देतो. याच पध्दतीने आपल्याला आगामी काळात जिद्द आणि मेहनत घेऊन काम करायचे आहे. सर्व कार्यकर्त्यांना सोबत घेवून वाटचाल करायची आहे. काँग्रेस कधीही हरणार नाही आणि संपणार देखील नाही. पण्डित नेहरू गेले, मोदी म्हणाले, त्याचप्रमाणे काँग्रेस कधीही मुक्त होणार नाहीत. काँग्रेस पक्षाचा प्रत्येक कार्यकर्ता राहुल गांधींच्या मागे ठामपणे उभा आहे.

काँग्रेस कधीही संपणार नाही. इंदिरा गांधीने आणि राजीव गांधीने बलिदान दिले, तरीही काँग्रेस संपली नाही. काँग्रेस एक विचार आहे. काँग्रेसचे काही आदर्श आहेत. या आदर्शांना घेवून आपण पुढे जाणार आहोत. या देशातील १४० कोटी लोकांचा काँग्रेसवर विश्वास आहे. मुंबई काँग्रेस विरोधात निवडणूक आयोगाच्या मदतीने जे कुकर्म करत आहेत, त्याचे उत्तर आम्ही आगामी काळात दिल्याशिवाय राहणार नाही. त्यासाठी आपण सर्वांनी मैदानात उतरून काम करायचे आहे. राहुल गांधींच्या खांद्याला खांदा लावून काम करायचे आहे. जय हिंद, जय महाराष्ट्र!

'सेवा, कर्तव्य आणि त्याग' सप्ताहाच्या निमित्ताने पुणे येथे केलेले भाषण

परिवर्तनाच्या वाटेत राजीवजींना साथ देणारी मायमाऊली त्यागमूर्ती सोनिया गांधी

हर्षवर्धन सपकाळ,
अध्यक्ष,
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

अवघ्या २२ वर्षांच्या सोनिया, २२ सुना भारतात आल्या, त्यांचा २२ वर्षांचा संसार आणि त्या विधवा झाल्या. भारताची सून म्हणून पुढे ३४ वर्षे त्यांनी आपले योगदान दिले. पुत्र आणि कन्या ही दोन मुले घेऊन देश असलेल्या देशात अनेक घडामोडी घडत होत्या. ऑपरेशन ब्लू स्टार झाले. त्यांचे शिख अंगरक्षक बेअंत सिंग आणि सतवंत सिंग यांच्या गोळ्यांनी इंदिराजींचे बलिदान झाले. इंदिराजींचे सोनियांवर विशेष प्रेम होते. सोनियाजींच्या डोळ्यांसमोर इंदिराजींचे बलिदान झाले. १९९१ मध्ये श्रीपेरुंबुदूर येथे राजीव गांधींची हत्या झाली. त्यांचा संपूर्ण कुटुंब केवळ सोनियाजींवर अवलंबून राहिले. अशिक्षित काँग्रेस परिस्थितीत त्यांनी पक्षाचे नेतृत्व केले. कार्यकर्त्यांनी सुचविल्याने पहिले पाऊल पुढे टाकले तेव्हा त्यांना तेव्हा साथ झाली होती. त्यानंतर याच सोनियाजींच्या महिलांना ३३ टक्के आरक्षण देण्यासाठी काँग्रेस सरकारने ७३ व ७४ व्या घटना दुरुस्तीसाठी पुढाकार घेतला होता. महिलांसाठी जितकी भागीदारी, तितकी त्यांची हिस्सेदारी या तत्त्वाने सोनियाजींनी मग २०१० मध्ये महिला आरक्षणासाठी ५० टक्के आरक्षण दिले होते. पण सोनियाजींनी पंतप्रधानपद न स्वीकारणे हा मोठा निर्णय होता हे आपण लक्षात घेतले पाहिजे. भारतीय राजकारणातील सोनियाजींच्या त्यागाची परंपरा आहे. देशाच्या परिवर्तनाच्या वाटेत मायमाऊली सोनिया गांधींनी राजीव गांधींना साथ दिली. आज या निमित्ताने मी त्यांच्या कार्यकर्तृत्वाच्या सुगंधाला वंदन करतो व त्यांचा कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख करतो.

सोनिया गांधींचे जेव्हा लग्न झाले होते, तेव्हा त्यांचे वय होते फक्त २२ वर्षे. त्या कालखंडात त्या भारताची सून आणि राजीव गांधींच्या पत्नी म्हणून भारतात आल्या. भारतात आल्यानंतर त्यांनी आपले सर्व लक्ष कर्तव्य भावनेतून कुटुंब सांभाळणे, मुलांना शिक्षणात लक्ष देणे, कुटुंबाचा सांभाळ करणे यावर केंद्रीत केले. राजीवजींचा अपघात झाल्याचे जेव्हा त्यांना समजले, तेव्हा त्यांनी दुःखातही त्यांच्या जबाबदारी स्वीकारली असल्याचे कळते याचे उदाहरण सांगितले.

पुस्तकांचेच आकर्षण वाटले. त्यांनी सोनियाजींना विचारले, 'तुम्ही पुस्तकांना कसे ओळखता? तुम्हाला त्यांचं पुस्तक कसं माहित?' तेव्हा सोनियाजी म्हणाल्या, 'मी कॉलेजात होते तेव्हा त्या पुस्तकाचे तेथे भाषेतील भाषांतर मी वाचले आहे. कॉलेजांच्या, ग्रंथालयांच्या आणि ग्रंथालयांच्या ज्या सेवा आहेत, त्याबद्दल माझ्या मनात मोठा मान आहे.' सोनियाजींनी त्यांच्या मुलांवर देखील अशाच प्रकारचे संस्कार केले आहेत.

राहुलजींमधील नम्रता वाखाणण्याजोगी आहे. कुठे काही चुकले तर चूक मान्य करायला न लाजता ते स्वतः उभे राहतात. मुलांसोबत कधी कुणाला भेटायला आले तर स्वतः पाणी देतात. आपल्या माणसांच्या सोबत बसूनच स्वतः जेवतात. मुलांसोबत काम करतात, इतरांसोबत जेवतात. नम्रता आणि बंधुत्वाच्या नात्याने ते या सर्व गोष्टी करत असतात. हे सर्व आलं कुठून? तर सोनिया गांधींच्या संस्कारातून. राहुल आणि प्रियंका ही दोन मुले छोटी होत असताना देशात अनेक घडामोडी घडत होत्या. ऑपरेशन ब्लू स्टार झाले. त्याची किंमत आपल्याला जनरल अरुणकुमार वैद्य आणि इंदिरा गांधींच्या बलिदानातून चुकवावी लागली. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर अनेक कट रचले जात होते. ऑपरेशन ब्लू स्टारच्या निर्णयावर काही कारणाने इंदिराजी

रहात होत्या. सौ. सोनियाजींविषयी अपार प्रेम आणि कर्तव्यनिष्ठा यातून निर्माण झालेला भावबंध तो ओळखणारा होता. देशात सर्वांना झाले तेव्हा पक्षाने नकार १९८४ मध्ये त्यांना पुन्हा निवडणूक लढवावी लागली. या काळात सोनियाजी इंदिरा गांधींच्या सहकारी मित्र होत्या. इंदिराजींचे सोनियाजींवर लेकीसारखे प्रेम होते. त्या सर्वांच्या लाडक्या होत्या. राहुल आणि प्रियंका शाळेत जिथे असतात पोहोचल्या होत्या आणि इंदिराजी भारतीयांचे प्रकाश, तेव्हा त्यांच्यासमवेत फक्त सोनियाजी असताना. सोनियाजींचे इंदिराजींना मोठीला

येतले. त्यांच्या कार्यक्रमात ... आणि त्यांनी होते मिळाले. त्यावेळी राजीव गांधी हे पश्चिम बंगालमध्ये प्रचारासाठी गेले होते. ते परत आले तेव्हा इंदिराजींना रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते. त्यावेळी सोनियाजी राजीवजींना बाजूला घेऊन गेल्या आणि हात हातात घेऊन म्हणाल्या, 'प्लीज, तुम्ही या देशाचे पंतप्रधान होऊ नका.' पुढे जसे म्हणाल्या, तेच झाले. १९९१ मध्ये श्रीपेरुंबुदूरमध्ये राजीव गांधींची हत्या झाली. त्यांचा संपूर्ण वृत्तांत देखील सोनियाजींना कथनात मिळाला नाही. महाराष्ट्राचे माजी राज्यपाल पी. सी. अलेक्झांडर यांनी लिहिलेल्या 'इंदिरा अंतिम पर्व' या पुस्तकात याचा संदर्भ आलेला आहे.

अवघ्या २२ वर्षांच्या सोनिया, २२ व्या वर्षी भारतात आल्या, त्यांना २२ वर्षांचा संसार आणि त्या विवाह झाल्या. भारताची सून बनून गेली ३५ वर्षे त्यांनी आपले योगदान दिले. त्यांना दिल्लीतील अनुभवाला सामोरे जावे लागत आहे. काही असतात पण त्यांच्या मनी लागते आहेत. अशा परिस्थितीत देशाची सून म्हणून त्या राज्यांसाठी लढत आहेत. त्यांना काँग्रेसजनांसोबत संपूर्ण देशात अभियान चालवावे लागले, त्या राजकारणात कशा आल्या? हे देखील पाहणे महत्त्वाचे आहे. त्या तीघांपैकी एक पुस्तक तेरे ने सोनियाजींना भेट म्हणून 'सॅक्रिफाइस'

अध्यक्षपद घ्यावे' म्हणून त्यांना आग्रह केला होता. गुलाम नबी आझाद आणि तारीक अन्वर यांनी देखील आग्रह केला होता. तत्कालीन खासदार, पदाधिकारी, अशा अनेक घटकांना विचार करून सोनियाजींनी काँग्रेस अध्यक्षपद स्वीकारण्याचा निर्णय घेतला.

आज पंतप्रधान होण्यासाठी राहुलजी तयार आहेत? नाहीत. त्यांना जर पंतप्रधान व्हायचं असतं तर मनमोहन सिंग हे सोबतीने ४ वर्षे म्हणत होते, 'मी राजीनामा देतो, राहुल जी पंतप्रधान व्हा.' तेव्हाच ते पंतप्रधान झाले असते. 'मला पंतप्रधान होण्याऐवजी पक्षाचे नेतृत्व आणि आवाज घेऊन पुढे जायचे आहे,' असे ते म्हणत आहेत. आज सोनियाजींचा वारसा घेऊन ते पुढे वाटचाल करीत आहेत. गेल्या २१ वर्षांपासून पुण्यामध्ये सन्माननीय मोहन जोशी आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांच्या पुढाकाराने हा कार्यक्रम आयोजित केला जात आहे. त्याबद्दल मी त्यांचे मनापासून अभिनंदन करतो. सोबत एक भारतीय नागरिक म्हणून त्यांचे आभार व्यक्त करतो. सेवा आणि कर्तव्य भावनेतून असणे हे काम करीत आहात ही कौतुकाची बाब आहे. त्यामुळे सोनियाजींच्या या कार्यक्रमात येऊन देखील काही लोक सेवा सोडून आणि सेवा घेऊन भाजपाशी का जोडून गेले, त्यांच्याबद्दल काय बोलायचं? हे समजत नाही. पण आपल्याला सोनियाजींचा विचार घेऊन पुढे जायचे आहे. त्यांनी संस्कृती घेऊन पुढे जायचे आहे. काँग्रेसचा विचार पुढे घेऊन जाण्याचा सोनियाजी या ज्योतीस्तंभ आहेत.

पुण्यात सावित्रीबाई फुले यांच्या स्मरणात, मी आवर्जून उल्लेख करतो की, सावित्रीबाईंनी मुलींसाठी पहिली शाळा पुण्यात काढली तेव्हा त्यांना केवढा त्रास झाला होता. तेव्हाच आज सोनियाजींनी महिलांना ३३ टक्के आरक्षण देण्यासाठी कायदा आणलेल्या ७३ व ७४ व्या घटना दुरुस्तीसाठी झाला होता. 'महिलांमध्ये शिक्षण भागीदारी, उनके उनको हिस्सेदारी' या तत्त्वाने सोनियाजींनी जर २००५ मध्ये स्थानिक पालिकांमधून ५० टक्के आरक्षण

दिले होते. सोनियाजींनी घेतलेला तो मोठा निर्णय होता हे आपल्याला लक्षात घेतले पाहिजे. काँग्रेसला सोनियाजींच्या त्यागाचा वारसा आहे. आपला देश हा महापुरुषांच्या अभिमानाचा वारसा देत आहे. हिंदू मायुवनीतीचा वारसा आहे. म्हणून आज 'भारत माता की जय' म्हणताना भारताच्या भूमीला अभिवादन करतो. तेथून म्हणजे काय? हे सोनिया गांधींकडे पाहिल्यावर लक्षात येते.

सोनिया गांधी या अनेक कार्यक्रमांमध्ये इंदिरा गांधींच्या साड्या नेसून जात असतात. तोच वारसा प्रियंका गांधी देखील जपत आहेत. त्यातून हा काँग्रेसच्या विचारांचा वारसा आहे. हाच वारसा काँग्रेसजनांनी जोपासला पाहिजे. पण त्याच स्वातंत्र्याचा ध्वज घालण्याचे काम आज भाजप करीत आहे. आपण हे स्वातंत्र्य जपले पाहिजे. हे काळाची गरज आहे. महाराष्ट्रातील आणि नगरपालिकांच्या निवडणुकीत २५ ठिकाणी मते झाली. मतदारांच्या हातात योग्य मतदान करण्यासाठी आणि मतमोजणीत येथे घातक झाला. वेगवेगळ्या आरोपींच्या नावाने देखील मतदान झाले. हे जे काही चालले आहे, ते हुकूमशाहीकडे नेणारे आहे. म्हणून आपण सर्व काँग्रेसजन याविषयी सुरुवात करूया. त्यांच्या सारखे म्हणजे शिस्तबद्ध आणि निष्ठावान पाळलेल्या

सैनिकांच्या होत्या. ते आज नसले तरी त्यांचे विचार जिवंत आहेत.

२ ऑक्टोबरला राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाला १०० वर्षे झाली. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाची स्थापना का झाली? भारतीय संविधानाचा विचार केला तर समानता, समता, बंधुता, सामाजिक न्याय, या मूल्यांवर आधारलेले सर्वांना अधिकार. हा विचार महात्मा गांधींनी मांडला. त्यानंतर राष्ट्र उभारण्याच्या संकल्पनेचे अधिष्ठान भारताच्या घटनेमध्ये लोकशाहीमध्ये रुजवला गेला. हे पाहून भांडवलदार, पुरोहित, जमीनदार आणि उच्चभ्रू लोकांना असे वाटायला लागले की, उद्या हा माणूस मानसिकतेत जर पसरला तर आपली जमीन, कुळात आणि संपत्ती निघून जाईल. ज्या पुस्तकांच्या आधारावर पुरोहित लोकांचे राज्य करण्याची संकल्पना आहे, ती निघून जाईल. या हेतूने संघाची स्थापना केली. पुढे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी संविधान दिले. त्यामध्ये त्यांनी गौतमबुद्धांचे तत्त्वज्ञान, शिवाजी महाराजांचे तत्त्वज्ञान, संत तुकाराम महाराजांचे तत्त्वज्ञान, बुद्धांचे तत्त्वज्ञान, महावीरांचे तत्त्वज्ञान, महात्मा गांधी आणि वैदिक समाजाचे तत्त्वज्ञान आत्मसात केले. सर्व समावेशक असलेले संविधान निर्माण झाले म्हणून संघाची स्थापना झाली. संघाने सोयीनुसार लोकशाहीला कुरतडण्याचे काम केले.

तर अस्पृश्यता, भेदभेद यांचे उच्चाटन करण्याचे काम केले. आजही ते याच मार्गाने वाटचाल करीत आहेत. भाजप त्यांच्या विचारसरणीप्रमाणे काम करीत आहे.

देशात एकीकडे राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ स्थापन झाला असताना दुसरीकडे महम्मद अली जीना यांनी मुस्लिम लीग स्थापन केली. या दोघांचे तत्त्वज्ञान एकाच स्वरूपाचे होते. पुढे भारत आणि पाकिस्तान हे दोन देश तयार झाले. भारताने आपले संविधान लिहिले. पण पाकिस्तानने संविधान न लिहिता धर्माच्या आधारावर पुढे जायचे ठरवले. आजही २२ परिवारांच्या कैदेत पाकिस्तान आहे. त्या देशात आज कुणीही खुशीत नसून मी उदाहरणातून देशाचा गोंधळ असे म्हणत आहे. असे भारतात होत नाही. आपल्या देशात संविधानाच्या माध्यमातून जे निर्णय झाले ते राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाला भाजपच्या माध्यमातून मोडून काढायचे आहेत. त्यांना पुन्हा चातुर्वर्ण्य जातीव्यवस्था आणायची आहे. अतिरेक्यांच्या नावाने भाजप त्याला प्रोत्साहन देत असून काही लोक त्याला बळी पडत आहेत. अशा परिस्थितीत आपण सजग राहून, आपल्या परिवाराला आणि देशाला वाचवले पाहिजे, एवढीच अपेक्षा मी व्यक्त करतो.

स्थानिक स्वराज्य संस्था म्हणजे स्वराज्य. स्वराज्याचा उपभोग घेत असताना त्यासाठी योगदान देणे हे देशातील प्रत्येकाचे महत्त्वाचे आहे. महात्मा गांधींना अभिप्रेत असलेली 'भारत' नावाची संकल्पना म्हणजे देशातील शेवटच्या गरीब, तळागाळातील माणसाला देशात वाटले पाहिजे की हा देश माझा आहे. हा देश घडवण्यासाठी माझे योगदान आहे. हे ज्या दिवशी होईल, त्या दिवशी स्वराज्य निर्माण होईल. महात्मा गांधींचा हा विचार पुन्हा - अस्मितेला पुढे घेऊन जायचे आहे. संविधानाला अभिप्रेत असलेला भारत आपल्याला निर्माण करायचा आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्था हा त्यापैकीच एक पर्याय आहे. देशात स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे विधेयक हे १९८९ मध्ये राजीव गांधींनी लोकसभेत आणले होते. त्यानंतर राज्यसभेत आले. पण तीन मते कमी पडल्याने ६४ व ६५ वी घटनादुरुस्ती मंजूर होऊ शकली नाही.

इंदिराजींच्या मृत्यूनंतर राजीव गांधी पंतप्रधान झाले. पुढे १९८५ मध्ये काँग्रेस स्थापनेला १०० वर्षे झाली असताना त्यांनी मुंबईच्या ब्रेबॉर्न स्टेडियमवरील पक्षाच्या अधिवेशनात भाषण केले होते. त्यांच्या भाषणात ते म्हणाले होते की, 'आपल्या व्यवस्थेच्या त्रुटींचा एक 'दलाल' वर्ग फायदा घेत आहे. आपले शासन कुणी असणार, आपला माणूस नसून हा वर्ग भारतात आहे. त्याला हटवले पाहिजे. त्यासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्था, महानगरपालिका, नगरपालिका, नगरपंचायत, जिल्हा परिषद, पंचायत समिती आणि ग्रामपंचायत या सक्षम केल्या पाहिजेत.' त्यावेळी एवढे मोठे वाक्य बोलण्याचे धैर्य त्यांनी केले होते. आपण पुन्हा आणि निश्चित आपले लोक प्रतिनिधी निवडून पाठवतो. [illegible] डेमोक्रसीच्या अनुषंगाने एक फार मोठे परिवर्तनाचे पर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या माध्यमातून आपल्याला पाहायला मिळाले. राजीव गांधींनी १९८९ ला जे स्वप्न पाहिले होते ते स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे स्वप्न ७३ व ७४ व्या घटना दुरुस्तीतून राजीव गांधींच्या मृत्यूनंतर नरसिंहरावांनी प्रत्यक्षात साकार केले. ही राजीवजींना खरी श्रद्धांजली ठरली.

राजीव गांधींनी आपल्या देशासाठी असलेले सर्वांत मोठे योगदान म्हणजे आज अनेक भारतीय अभियंते परदेशात जाऊन तेथे नोकऱ्या करीत आहेत. त्यांच्यासाठी या गांधींनी [illegible] पुढचा विचार करणारे कोणी असतील तर ते राजीव गांधी आहेत. आज आपण आईवडिलांच्या पुण्यतिथीला आठवणी जागवतो, नैवेद्य ठेवून कृतज्ञता व्यक्त करतो. तशी कृतज्ञता हे लोक २० ऑगस्ट किंवा २१ मेला राजीव गांधींसाठी व्यक्त करणार काय? हा प्रश्न या निमित्ताने या निमित्ताने व्यक्त करतो. राजीव गांधींनी सुरू केली कॉम्प्युटर संकल्पना. अनेकांना ती पटली नाही. त्यामुळे त्यांनी क्रेडिट घेतले नाही. पण त्यांनी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा जो मजबूत पाया रचला, हे त्यांचे देशासाठी असलेले सर्वांत मोठे योगदान आहे. २४ एप्रिल, १९९३ ला आपण पंचायत राज व्यवस्थेची भूमिका स्वीकारली. देश सक्षम करणारा हा निर्णय होता. राजीव गांधींनी जे स्वप्न पाहिले ते सक्षम करण्यासाठी तुम्हा आम्हा योगदान देण्याची वेळ आली आहे. त्यांनी दाखवलेल्या मार्गाने वाटचाल केली पाहिजे. त्यासाठी अंमलबजावणीत काही त्रुटी असतील तर ते दूर केले पाहिजेत. लोकप्रतिनिधींच्या कार्यकर्त्यांच्या निर्मितीने या स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुका लोकशाहीचा सोहळा केला पाहिजे.

देशात ७३ वी आणि ७४ वी घटना दुरुस्ती झाल्याने [illegible] झाले. हे आपल्याला पाहिले आहे. आता [illegible] एकही 'काळे' ठरलेला नाही. पुढे कोणी हे काय? पुन्हा म्हणाल राजकारणात आले, तरुण झाले, कुळकर्णी, [illegible] तुमच्याही हे सर्व [illegible] स्थानिकात होते. त्यांचे कुणी ऐकत नव्हते. पोलीस स्टेशन, कोर्टात त्यांना न्याय मिळत नव्हता. [illegible] आणि [illegible] देशाशिवाय त्यांच्यामुळे [illegible] नव्हते. पण जसे स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा उदय झाला, तसे [illegible] मागासवर्गीय, दलितांना आणि [illegible] आवाज जनतेशी जोडला गेला. राजीव गांधींनी हे मोठे परिवर्तन केले आहे. त्याचे उदाहरण आपल्या समोर आले आहे. देशाला आधुनिकतेचा [illegible] झाले आहे. देशाच्या परिवर्तनाच्या [illegible] सोनिया गांधींनी राजीव गांधींना साथ दिली. आज या निमित्ताने [illegible] देश [illegible] त्यांचा मी कृतज्ञता पूर्वक उल्लेख करतो.

सोनिया गांधी : त्याग, धैर्य आणि लोकशाहीची अखंड ज्योत !

"I am here because I believe in the India of the dreams of Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru and Indira Gandhi.

ही घोषणा केवळ शब्द नव्हते तर होती सोनिया गांधींच्या जीवनमार्गाची दिशा.

९ डिसेंबर हा दिवस केवळ एका नेत्याचा जन्मदिन नाही तो आहे भारतीय लोकशाहीतील एका उज्ज्वल अध्यायाचा उत्सव. सोनिया गांधींकडून त्याग, संयमी, आणि लक्ष्य शब्दो. त्यांनी कधी पद, सत्ता किंवा वैयक्तिक महत्त्वाकांक्षा मागितली नाही पण जेव्हा देश, जनता आणि काँग्रेस पक्ष कठीण संकटात सापडला, तेव्हा त्या निर्धाराने पुढे आल्या.

- धनंजय रामकृष्ण शिंदे,
कार्याध्यक्ष
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी
समन्वयक रोजगार विभाग

राजकारणात प्रवेश : कर्तव्याची पवित्र हाक

राजीव गांधींच्या अति दुर्दैवी मृत्यूनंतर त्यांनी स्वतः या अनुभवाला दुःखाने झाकोळू दिले असते, पण देशाची परिस्थिती पाहून त्यांनी एक निर्णय घेतला 'स्वतःपेक्षा देश मोठा आहे'.

त्यांनी एकदा सांगितले होते :

"I was always reluctant to join politics. But when the party and the nation needed me, I could not stand aside."

हा त्याग राजकारणातील सामान्य उदाहरण नव्हता, हा होता मातृत्व, भारतीय मूल्ये आणि लोकशाहीतील अढळ विश्वासाचा संगम.

काँग्रेसला पुन्हा उभे करणारे नेतृत्व

१९९८ मध्ये काँग्रेस अत्यंत नाजूक अवस्थेत होती. पक्षात अंतर्गत मतभेद, कार्यकर्ते आणि मनोबलाचा अभाव. देशात सांप्रदायिक राजकारण उफाळते जात होते. अशा वेळी सोनिया गांधींनी नेतृत्व स्वीकारले. त्यांनी नवा विचार, विश्वास देऊन, पक्षाला उभारी आणली, आणि काँग्रेस आंदोलनाच्या मैदानात पुन्हा परतली.

त्यांच्या नेतृत्वाखाली २००४ आणि २००९ च्या निवडणुका काँग्रेसने जिंकल्या. त्यांनी कधीच उत्साह नव्हे धोरणात्मक आत्मविश्वास आणि संवेदनशीलता दाखवली.

त्यांनी एकदा म्हटले होते :

"Power in itself has no meaning for me. What matters is how power is used to protect the weak and uphold the Constitution."

होय त्यांनी ओळखले – सत्तेची नाही, तर लोकांच्या सेवेच्या उपयोगाची

UPA: लोककल्याण आणि सामाजिक न्यायाचा सुवर्णकाळ

सोनिया गांधींच्या मार्गदर्शनाखाली अनेक ऐतिहासिक निर्णय झाले. हे निर्णय राजकीय नव्हते तर ते समाजाचे भविष्य बदलणारे होते.

- MGNREGA- भारतातील सर्वात मोठी सामाजिक सुरक्षा हमी.
- RTI Act - सरकार पारदर्शकतेची क्रांती घडवणारा कायदा.
- Forest Rights Act - आदिवासींच्या हक्कांचा विजय.
- Food Security Act - अन्नाचा हक्क.
- Right to Education - शिक्षणाचा हक्क.
- Women's Reservation Bill (Rajya Sabhath पास) – महिला सक्षमीकरणाकडे मोठा टप्पा.

हा काळ म्हणजे भारतात सामाजिक न्यायाचे सुवर्ण पान होता.

राजकारणाची सुसंस्कृत आणि मजबूत ओळख

सोनिया गांधींचा आवाज मोठा नाही, पण प्रभाव विलक्षण आहे. त्या बोलतात तेव्हा देश ऐकतो, कारण त्या 'सत्य, शिस्त आणि जबाबदारी' यांच्या भूमिकेतून बोलतात.

त्यांनी एका सभेत स्पष्ट सांगितले होते :

"Our fight is not for power. Our fight is for the soul of India."

ही वाक्ये आजच्या राजकीय वातावरणात अधिकच अर्थपूर्ण ठरतात. त्यांनी कधीही द्वेषाचे राजकारण स्वीकारले नाही. त्यांच्या नेतृत्वात काँग्रेसने नेहमी धर्मनिरपेक्षता, बंधुता आणि संविधानिक मूल्यांसाठी आवाज उठवला.

भारत जोडोचा विचार : द्वेषाला प्रेमाची उत्तर

आज देशात फूट, वैमनस्य आणि भीती यांचे वातावरण निर्माण होत असताना, सोनिया गांधींचा संदेश अधिक महत्त्वाचा बनतो:

"We must unite, not divide. We must empower, not intimidate."

त्यांनी राहुल गांधींच्या 'भारत जोडो यात्रे'ला दिलेला पाठिंबा हा केवळ राजकीय समर्थन नव्हता – तो होता त्यांच्या संपूर्ण जीवनमूल्यांचा विस्तार. त्यांचा विश्वास आहे की भारताची खरी ताकद ही त्याच्या विविधतेत, सहिष्णुतेत आणि करुणेत आहे.

त्यागाचे सर्वोच्च उदाहरण : पद न स्वीकारण्याचा निर्णय

२००४ मध्ये UPA ला बहुमत मिळाले तेव्हा देशभरात 'सोनियाजी पंतप्रधान होतील' ही स्वाभाविक अपेक्षा होती. पण त्यांनी सगळ्या अपेक्षांपलीकडे जाऊन एक ऐतिहासिक निर्णय घेतला. त्यांनी स्पष्टपणे सांगितले:

"I will not take the Prime Minister's post. I have listened to my inner voice."

हा निर्णय आजच्या राजकारणात अभ्यासण्यासारखा आदर्श आहे. हा त्याग होता अधिकारापासून, नव्हे तर जबाबदारीपासून. हा संदेश होता – राजकारण स्वतःसाठी नसते, ते मूल्यांसाठी असते.

तरुणांसाठी प्रेरणादायी आदर्श

सोनिया गांधींच्या संपूर्ण प्रवासाने देशातील तरुण पिढीला एक महत्त्वाचा संदेश दिला आहे – धैर्य म्हणजे आवाज वाढवणे नव्हे, धैर्य म्हणजे मूल्यांवर ठाम उभे राहणे.

त्या नेहमी सांगतात : "The Congress is not just a political organisation. It is a movement born out of India's freedom struggle."

हे शब्द भारतीय युवकांच्या मनात आजही अभिमान आणि जबाबदारी निर्माण करते.

लोकशाहीचे रक्षण : आजची सर्वात मोठी गरज

सत्तेच्या केंद्रीकरणाने, संस्थांची घसरण, अभिव्यक्तीवरील बंधने आणि सामाजिक असमानता वाढत असताना, सोनिया गांधींचे नेतृत्व आपल्याला नैतिक आधार देते. संपूर्ण देशात निराशा, भीती आणि ध्रुवीकरण वाढत असताना त्यांचा आवाज देशाला सांगतो

"Do not be afraid. Truth will prevail. Democracy will survive."

हा आत्मविश्वास आजच्या लाखो भारतीयांसाठी प्रेरणा आणि दिलासा आहे.

समारोप: सोनिया गांधी– एक भावना, एक विचार, एक संस्कार

सोनिया गांधी हे केवळ एक नाव नाहीत तर ते आहेत:

- संघर्षाचे प्रतीक
- त्यागाचा आदर्श
- धर्मनिरपेक्षतेचे संरक्षक
- लोकशाहीचे कवच
- आणि भविष्याच्या सुरक्षित भारताचे मार्गदर्शक

त्यांचे शांत नेतृत्व, त्यांचा निःस्वार्थ त्याग, त्यांच्या लोकशाही मूल्यांचे रक्षण – हीच आजच्या भारताची सर्वात मोठी गरज आहे.

आज, त्यांच्या वाढदिवसानिमित्त आपण त्यांना वंदन करतो. त्या दीर्घायुषी होवोत, निरोगी राहोत, आणि भारतीय लोकशाहीच्या प्रवासात सदैव मार्गदर्शक दीपस्तंभ बनून राहोत, हीच प्रार्थना.

जय हिंद!

जय काँग्रेस!

जन्माने भारतीय नसूनही सच्ची भारतीय

९ डिसेंबर रोजी सोनिया गांधी यांचा वाढदिवस. सोनिया गांधी आज [illegible] वर्षाच्या आहेत की एक [illegible], [illegible], [illegible] आणि [illegible] सोनियामुळे येते. [illegible] कुटुंब इटली देशातील एक [illegible] असे त्यांचे मुलगी केंब्रिज येथे इंग्रजी शिकायला जाते. तिथे तिची भेट एका भारतीय राजकुमाराशी होते. आणि मग ती भारताच्या इतिहासाच्या पर्वात सामील होऊन भारतात येते ती राजीव गांधींची पत्नी आणि इंदिरा गांधींची सून म्हणून.

इटलीमधल्या एका छोट्या गावातली, राजकारणापासून लांबच राहिलेली आणि सर्वसामान्य तीन मुलींपैकी एक आहे हे सोनिया. तिथे [illegible] केंब्रिज होते आणि त्यांचे एक [illegible] इटलीतील [illegible] होत्या, एक एक नजर एक एका मुलीसाठी असं ते म्हणाले. पण त्यांचे सोनिया जन्माने परदेशी [illegible] कुटुंबाशी नेमका काय [illegible] आहे हे कोणी कधी पाहिले होते?

राजीवशी लग्न करायचं ठरलं तेव्हा इटलीमधून [illegible] भारतात आली होती, भारतीय पद्धतीने लग्न झालं. [illegible] नेहरूंनी

– सविता दामले,

लेखिका

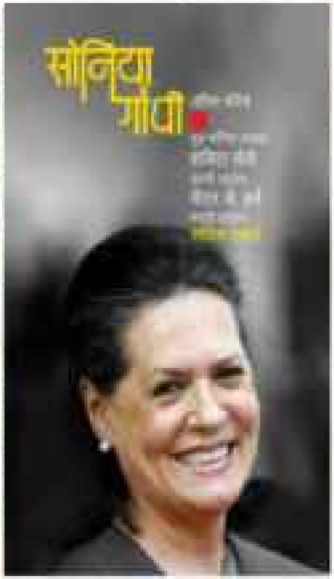

स्वातंत्र्यलढ्याच्या काळात तुरुंगात असताना एक मुलगी [illegible] सूत [illegible] साडी आपल्या [illegible] विणली होती. ती साडी इंदिराजी स्वतःच्या लग्नात नेसल्या होत्या आणि कुणा विदेशीच [illegible] म्हणून सोनियांनीही तीच साडी आपल्या लग्नात नेसली होती.

त्यांचं लग्न झाल्यानंतरचा एक प्रसंग आहे. लग्न झाल्यावर बाहेरचे लोक परतले, नेहरूंचा निवास सुरू झाला, इंदिराजी पंतप्रधान कार्यालयात कामाला गेल्या, राजीव वैमानिकाच्या प्रशिक्षणाला गेले आणि संजयही त्याच्या कामाला गेला, घरात सोनिया एकटीच होती. अचानक त्या २१ वर्षाच्या मुलीला एकटेपणा जाणवला, [illegible] त्यामुळे ती आपल्या खोलीत जाऊन दार बंद करून बसली. संध्याकाळी तिला पलंगावर ठेवलेली एक चिठ्ठी मिळाली. ती चिठ्ठी इंदिराजींच्या हस्ताक्षरातली होती. त्यांनी लिहिलं होतं, 'सोनिया [illegible] होय, तू आम्हा सर्वांना खूप आवडतेस.' ते शब्द वाचले मात्र, अचानक त्या मुलीच्या मनावरचे मळभ नाहीसे झाले, आणि एकदम तिने खोलीचे दार उघडले आणि ती बाहेर आली. [illegible] आणि [illegible] असे [illegible] त्या काळात इंदिराजी आपल्या परदेश भेटींसाठी [illegible] लिहून ठेवायच्या, राजीव त्यांचे [illegible] सुनेसाठी लिहिलेल्या चिठ्ठी ठेवलेली होती. [illegible] त्या चिठ्ठीतून सोनियांचे [illegible] या नव्या [illegible] इंदिराजींच्या [illegible] आहे. [illegible] जबाबदारी [illegible], तेव्हा सोनियांनी [illegible] पूर्ण आपल्या [illegible], त्यामुळे इंदिराजी निर्धास्तपणे [illegible] जबाबदारी [illegible] लागल्या. इंदिराजींच्या कार्यकाळामुळे [illegible] [illegible] कधीच [illegible] नसे. [illegible] असा वेळेला सोनियांनी तीही जबाबदारी [illegible]. इंदिराजींनी [illegible] एका [illegible] सोनिया [illegible] आहे, म्हणून [illegible]. कितीही काम असलं तरी [illegible] एकत्र [illegible] होतं. [illegible] राजीव आणि सोनियांना [illegible] असे. [illegible] वेळेला ते [illegible] देऊन [illegible] असत, आणि त्यांना [illegible] जात.

त्यानंतर, [illegible] मुलांच्या वेळेस इंदिराजी [illegible], [illegible] लोकांच्या [illegible] भारतात येऊन [illegible] होते. [illegible] परिस्थिती [illegible] होती. अशा वेळेस [illegible] इंदिराजींचे [illegible]

परंतु सोनिया भारतात पुढाकार घ्यावा लागला. त्यावेळेस सोनिया समर्थकही होते. पुत्र अर्थात इटलीचा प्रभाव असेल तर तू ताठ कशी राहतोस, असे त्यांनी किती वाचले तरीसुद्धा तिने आणि राजीवने ठरवले की आईला अशा परिस्थितीत असताना एकटे सोडून जायचे नाही. आणि ते सगळे त्यांनी पाळायचे ठरवले. त्यामुळे भारताला आल्यावर सोनियाने कितीतरी गोष्टींमध्ये तडजोड केली होती. परदेशात संयुक्त कुटुंब नसतं, पण तरीसुद्धा आपल्या पतीसाठी तिने तेही कुरकुर न करता स्वीकारले होते. इंदिराजींच्या राजकारणाच्या रणधुमाळीत उन्हात सोनिया आणि राजीव यांनी जणू सावली दिली.

सोनियाच्या डोळ्यादेखत त्यांच्या आईच्या पाठोपाठ पती हत्या झाली. त्यानंतर प्राणांत आघात झाले तरीही त्यांनी पचवला. तरीसुद्धा हा देश त्या सोडून गेल्या नाहीत. म्हणजे, खरंतर जन्माने भारतीय नसूनसुद्धा कुठल्याही भारतीय गृहिणीपेक्षा सोनियाजी अधिक भारतीय होत्या हे त्यांनी आपल्या वागण्यातून सिद्ध केलं.

पुढे राजीवजींची हत्या झाली. त्यानंतर, काँग्रेस पक्षाचे नेतृत्व करण्यास पक्षाने इच्छा व्यक्त केली. सोनिया गांधींना राजकारणात यावं लागलं. २००४ साली त्यांनी संयुक्त पुरोगामी आघाडी (युपीए) निवडून आणली. तेव्हा त्यांना सहज पंतप्रधानपद घेता आलं असतं. पण त्यांनी पंतप्रधान म्हणून अर्थतज्ज्ञ डॉक्टर मनमोहन सिंग यांना पुढे आणले. त्यामुळे, २०१४ पर्यंत दहा वर्ष त्यांच्या सरकारचा कार्यकाळ होता. आज मागे वळून पाहताना काही गोष्टी लक्षात येतात, त्या म्हणजे २०१२ साली ठळक झालेले मतभेद आणि भ्रष्टाचाराचे आरोप. त्यातून एक प्रकारे सोनिया यांच्यावर आणखी आरोप झाले.

राजकारणामध्ये भ्रष्टाचार, सत्ताकारण अशा ठिकाणी सर्वच पुढे आणि आपले आप्तेष्ट पुढे आणून त्यांना पदं आणि आपली खुर्ची पैसे मिळवत असतात. अशावेळी सोनियांनी नेहमीच आपल्या कार्यकर्त्यांच्या कुवतीवर काम केलं होतं. परंतु आपली मेहनत, जिद्द आणि निष्ठा यातून काम केलंय? दुसरा एक मुद्दा असा की मनमोहन सिंग यांना सोनियांमुळे काम करू दिलं नाही. त्यांच्या कामात हस्तक्षेप केला असा एक आरोप त्यांच्यावर आला. त्या आरोपांमागेही काय पाहता येईल हेही पहायला हवं.

त्या म्हणजे डॉक्टर मनमोहन सिंग हे अर्थतज्ज्ञ आणि पंतप्रधानपदी असताना त्यांचं वेगळं असं व्यक्तिमत्त्व होतं. त्यांना कोणत्याही दबावाखाली काम करावं लागलं नाही. त्यांनी स्वतःचे निर्णय घेतले. मुख्य म्हणजे सोनिया गांधी यांना अतिशय सन्मानाने वागवत होत्या आणि तिथे राहून ते भारताचं आणि भारतीय जनतेचं हित जोपासत काम करत होते. त्यांना ओळखणाऱ्या अभ्यासकांचं मत असं आहे.

त्यात, हे सगळं करताना त्यांच्या अध्यक्ष सोनिया गांधी होत्या. शिवाय पंतप्रधानांना आपल्या सोबतीने सल्ला मिळत असे. तसेच, नियमानुसार दिलेली आश्वासने ही पाळण्यासाठी अशा लोकांची एक समिती असणं पक्षासाठी गरजेचं होतं आणि या विशेष आश्वासनांच्या पूर्ततेसाठी नेमलेल्या सल्लागार समितीच्या अध्यक्ष होत्या. आता या समितीमध्ये सदस्य कोण कोण होते बघूया? तर त्यामध्ये अरुणा रॉय, हर्ष मंदेर, माधव गाडगीळ, जे सर्व स्वयंसेवी संस्थांमधले सामाजिक कार्यकर्ते होते, एन. सी. सक्सेना, नामवंत संस्थांमधले प्राध्यापक आणि सरकारी अधिकारी होते. किंबहुना, अनेक वेळा यांच्याकडून विचार व्यक्त होतो हा जीन ड्रेझ, पण तरी स्वयंसेवी संस्थांमधले अधिक होते. लोकशाहीत सर्वांची मते विचारात घ्यायची असतात हे मनमोहन आणि सोनिया यांना पुरेपूर माहित होतं. या सर्वांनी मनमोहन सिंग यांना सल्ला दिला असे म्हणता येईल. त्यामुळे तुम्ही विचार केलात की, या आधी कोणता पुढचा काय असतं?

सोनिया गांधींच्या अध्यक्षतेखाली या समितीच्या सल्ल्यानुसार डॉ. मनमोहन सिंग यांनी या काळात अनेक कायदे केले. ते कायदे होते सामान्य माणसांचे हक्क जपणारे, भूक, भ्रष्टाचार आणि अशा अनेक प्रश्नांवर उत्तर देणारे. असा निर्णय करणारा हा काळ होता. त्यातले काही कायदे पुढीलप्रमाणे : १) माहितीचा अधिकार (२००५) : यामुळे सामान्य माणसाला सरकारी कामकाजाची माहिती मिळवण्याचा हक्क मिळाला. त्या कायद्यामुळे सरकारी कामकाजात पारदर्शकता येण्यास मदत झाली. २) राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (२००५) : या कायद्यामुळे ग्रामीण भागातील लोकांना वर्षातून किमान शंभर दिवस रोजगार मिळण्याचा हक्क मिळाला. (परंतु तोच कायदा सध्या अनेक ठिकाणी बंद पडत आहे.) ३) सक्तीच्या मोफत शिक्षणाचा अधिकार (२००९) (पण २०१४ ते २०२१ या काळात जवळजवळ १३,००० सरकारी शाळा बंद केल्या गेल्या आहेत, त्या शाळेत जाणाऱ्या मुलांचे काय होणार? परिणामी त्यांचे भावी आयुष्य अंधारात जाणार आहे.) ४) राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा कायदा (२०१३) (या कायद्याअंतर्गत देशातील ८० कोटीहून अधिक जनतेला रेशन दिले जात आहे.) त्याच बरोबर अनेक शैक्षणिक आणि सामाजिक न्यायाचे कायदे केले गेले. उदाहरणार्थ, ५) वन हक्क कायदा (२००६), ६) लोकपाल आणि लोकायुक्त कायदा (२०१३) (या दोन्ही कायद्यांची सध्या काय अवस्था आहे ते माहिती आहेच). ७) निर्भया कायदा (२०१३) (पण सध्या बलात्काराच्या घटना कमी होत नाहीत, कायदेच रद्द करण्याच्या हालचाली सुरू आहेत) हे. आणखी एक गोष्ट म्हणजे २०११ साली या सोनियांनी अण्णा हजारे यांच्या आंदोलनापासून सावध असावे. ते आता सांगितले जात आहे - पण नंतर त्याची काय गरज होती? सध्या जगभरात सुरू असलेल्या देशांत चीन, अफगाणिस्तान, पाकिस्तान आणि आपल्या शेजारी देश आहेत. जगभरात युद्धाचे वातावरण आहे. अशावेळी भारताला आणि या देशातील कुठल्या भागात काय चालू आहे त्यानुसार निर्णय घ्यावे लागतात. (पण त्याबद्दल बोलणार कोण?)

९ डिसेंबर रोजी सोनियाजींच्या ७५ व्या वाढदिवसानिमित्त त्यांना उत्तम आयुरारोग्य लाभो अशी सदिच्छा.

(सोनियाजींच्या जीवनातील वैयक्तिक प्रसंग राशिदा किदवई यांनी लिहिलेल्या 'सोनिया' या चरित्रातून घेतले आहेत.)

मतचोरीचे लाचार समर्थक

राहुलजींच्या एकाही आरोपाचे उत्तर नाही

निवडणुकांमध्ये राजकीय पक्षांना [illegible] प्रचार लागलेले असते. [illegible] अनुभवाचे ५ वर्ष या मतदानातून [illegible] विचारसरणीला, त्या राजकीय पक्षाला किंवा त्या [illegible] ठेवून [illegible] करतात. [illegible] आणि [illegible] ५ [illegible] [illegible] संविधानिक [illegible] जर राहुल गांधी यांच्याकडे एक जरी [illegible] असेल तर या [illegible] कुणाला [illegible] हे [illegible] निवडणुकीत मतचोरीचा [illegible]. राहुलजींनी आंदोलन जाहीर केल्यानंतर भाजपाची ५६ इंच फाटली. मग त्यांनी राहुल गांधींचा निषेध करणारे पत्र २७२ जणांना लिहिले. त्या २७२ जणांमध्ये १६ न्यायाधीश, १२३ निवृत्त नोकरशहा आणि १३३ माजी सशस्त्र दलाच्या अधिकाऱ्यांचा समावेश आहे. त्यांच्या विरोधात [illegible] आरोप होते. असे हे लोक आता राहुल गांधींना पत्र लिहीत आहेत. [illegible] राहुल गांधींनी आंदोलन [illegible] करण्यासाठी म्हणून भारतामध्ये [illegible] झाली [illegible] [illegible] नागरिकांना [illegible] पूर्ण [illegible] आहे. [illegible] रस्त्यावर उतरतील की नाही, [illegible] आहे.

नमस्कार, मी निरंजन टकले. बिहारमध्ये प्रचंड प्रमाणावर मतचोरी झाली असून या मतचोरीला हरियाणामधील मतचोरीचा, कर्नाटकातील मतचोरीचा, मध्यप्रदेशातील मतचोरीचा आणि महाराष्ट्रातील मतचोरीचा मोठा इतिहास आहे. अशा प्रकारे जर निवडणुका होत असतील तर, त्या निवडणुका घेण्याच्या प्रक्रियेला काहीही अर्थ उरलेला नाही. म्हणून [illegible] नेतृत्वात [illegible] [illegible] [illegible] आंदोलन करण्याचे राहुल गांधींनी जाहीर केले होते. [illegible] देशातील त्या १२ राज्यात एसआयआरच्या अर्थात स्पेशल इंटेन्सिव्ह रिव्हिजन करायची आहे. त्या राज्यातील नागरिक या आंदोलनात सहभागी होणार असल्याचे जाहीर करण्यात आले होते. राहुलजींनी आंदोलन जाहीर केल्यानंतर भाजपाची ५६ इंच फाटली. या त्यांनी राहुल गांधींचा निषेध करणारे पत्र २७२ जणांना लिहिले. या २७२ जणांमध्ये १६ न्यायाधीश, १२३ निवृत्त नोकरशहा आणि १३३ माजी सशस्त्र अधिकाऱ्यांचा समावेश आहे. त्यांचे [illegible] [illegible] म्हणायचं की निवडणूक जिंकली तर निवडणूक आयोग निष्पक्ष आणि हरले तर निवडणूक आयोग निष्पक्ष नाही. असे म्हणणे बरोबर नाही. हे जे २७२ लिहिते आहेत, त्यापैकी एकाने तरी राहुल गांधींनी पत्रकार परिषदेत मांडलेल्या मतचोरीच्या पुराव्यांचे उत्तर दिले आहे का? दुसरी बाब अशी की ब्राझीलमधल्या एका मॉडेलचे नाव २२ वेळेला हरियाणामध्ये येतंच कसं? तिचे

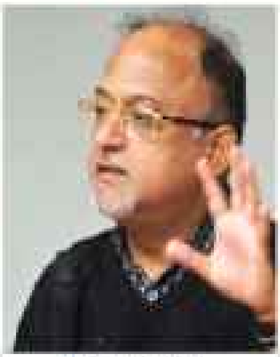

निरंजन टकले,
ज्येष्ठ पत्रकार

नाव व फोटो येथील मतदार यादीत कसे काय आले? त्याच प्रमाणे ब्राझीलच्या मॉडेल मतदार यादीत एका बाईचा एकच फोटो १०० वेळेला अनेक स्त्री पुरुषांच्या नावाने येतो. याचे उत्तर या निवडणूकीत प्रकाश टाकणार नाही का? पण यांच्या विरोधात आंदोलन पुकारावं आणि ठरेल यांचे पण लिहील.

आंदोलन पुकारणे हा या देशाच्या नागरिकाला संविधानाने दिलेला हक्क आणि अधिकार आहे. असे असताना आंदोलन करणाऱ्यांच्या विरोधामध्ये यांच्या कुठल्या प्रकारे बोलण्याचे काम करत होते? त्याचबरोबरी लोहियांचा त्यावेळी खून झाला. त्यावेळी या न्यायाधिशांनी कुणीही काहीही बोलले नाही. तसेच या ब्रुझोटेड येथे एक जन सुध्दा काहीही बोलला नव्हता. तसेच सरकारने नियुक्त अधिकारी हे ऑपरेशन चोवीसबद्दल एक तरी शब्द बोलले होते काय? उलटपक्षी अधिकारी त्यावेळी 'वन रँक वन पेन्शन' ची मागणी करीत होते, त्यावेळी याच भाजपच्या कार्यकर्त्यांनी जंतरमंतरवर त्यांच्या पुरस्कारांना मातीमोल करून फेकले होते. त्यावेळी एकाकडेही तोंड उघडले नव्हते.

आता राहुल गांधी यांनी संविधानिक अधिकार असलेलं आंदोलन पुकारले आणि त्यांनी जे प्रश्न विचारले: ब्राझिलच्या बाईचा २८ वेळा फोटो कसा आला? एका बाईने स्त्री पुरुषांच्या नावाखाली १०० वेळा मत कसे आले? एकाच घरामध्ये चार चार अनोळखी नावे कसे आले? याचे मुख्य निवडणूक आयुक्त ज्ञानेश कुमार यांनी उत्तर दिले नाही. या सर्व प्रश्नांवर निवडणूक आयोग आणि अधिकारी देखील काहीच बोलायला तयार नाहीत. पण आंदोलन पुकारल्या बरोबर त्यांच्या बुडाखाली आग लागली? मुळे धरायला लागले? असा काय प्रकार उघडकीस येईल? हे पण लिहिण्यासारखे मनात बोच आहेत?

मात्र सुप्रीम कोर्टाचे रिटायर्ड जज आहेत. अमरकुमार गोयल आणि हेमंत गुप्ता, त्यानंतर काही राज्यांचे हायकोर्टाचे माजी मुख्य न्यायाधीश आहेत. 'रॉ' अर्थात रिसर्च आणि ॲनालिसीस विंगचे माजी प्रमुख संजीव त्रिपाठी आहेत. सध्यापदावर रिटायर्ड हायकोर्टाचे चौदा जज आहेत. सेना युनिटसोबत माजी ब्रिगेडियर आर. के. ... आणि युनिटचे रिटायर्ड ब्रिगेडियर किशोर राव आहेत. देशाच्या गुप्तचर खात्याचे माजी प्रमुख असलेले संजीव त्रिपाठी हे रॉ प्रमुखपदाच्या दुसऱ्याच दिवशी भाजपमध्ये सामील झाले. मात्र आता ते या भाजपचा कार्यकर्ता म्हणून पेन नसून 'रॉ' चा अधिकारी म्हणून पेन आहेत. हे ध्यानात घेतले पाहिजे. आणखी नोंदवा हे देखील एक मित्र जस्टीस आहेत. यांनी आता जे मनासारखे चीफ जस्टीस आहेत, त्या सुर्यकांतकाली प्रधानमंत्र्यांचा आरोप केला होता. जस्टीस हेमंत गुप्ता कोण आहेत? या हेमंत गुप्ता यांनी कर्नाटकाच्या केसमध्ये हिजाबच्या बाबतीत विरोधात निकाल दिला. हिजाब घालणे मौलिकतेचा नाही असे सांगितले. या हेमंत गुप्ता यांनी कुंभमेळ्यामध्ये जे नागडे साधू फिरतात त्यांच्याबद्दल कधी काही आक्षेप घेतला नाही. मुलींनी डोक्यावर स्कार्फ नाही घालायचा. डोक्याचे केस उघडे ठेवायचे असे हे गुप्ता सांगतात. त्या साधूंनी राजकारण करायचे फिरायचं आहे या गुप्ताला वाटत. योगायोग मोदी हे एकाचवेळी प्रमुख होते. त्यांच्यावरही कार्यपद्धतीबद्दल अनेक आरोप नोंदवण्यात आले आहेत.

त्यांच्या विरोधामध्ये आरोप होते असे हे लोक आता राहुल गांधींना पत्र लिहीत आहेत. तुम्ही संविधानिक आंदोलन करीत आहात हा बोगसपणा आहे असे सांगत आहेत. यांनी महात्मा गांधींबद्दल द्रोही म्हटले असते. भगतसिंगांना द्रोही म्हटले असते. भगतसिंगांने सांगितले, 'आम्हाला कुणाचीही हत्या करायची नव्हती. पण सरकारला कायद्याच्या बहाण्यावर म्हणून आम्ही तिथे बॉम्बस्फोट केला.' 'तुम्ही बॉम्बस्फोट केला पण तुम्हाला कुणाचीही हत्या करायची नव्हती. म्हणून तुम्ही द्रोही आहात.' असे हे भगतसिंगांना देखील यांनी म्हटले असते. हे बुद्धीजीवी, रिटायर्ड जजेस आहेत. त्यांच्या त्यांच्या क्षेत्रात त्यावेळी सरकारने बदलणारी केली. त्यावेळी यांच्या तोंडातून त्या विरोधात एक शब्द देखील निघाला नाही. आपण ओळखले पाहिजे की गोष्टी कशा पद्धतीने पेरल्या जातात. काढून फेकल्या जातात. राहुल गांधींचे आंदोलन आणीबाणी कायम करण्यासाठी म्हणून भाजपामध्ये सामील झालेली ही जी मागणी आहे. त्यांच्याकडून हे केलं जातंय. देशातील नागरिकांना या लोकांचे म्हणणं असतं दुर्दैव. काढले आहे. तो फक्त राजकारण झालेले की नाही, एकदाच धैर्य आहे.

सामान्य माणूस राजकारण उत्साह, त्यांच्या हक्कासाठी, त्यांच्या कर्तव्यासाठी आणि त्यांचे संविधानिक अधिकार शाबूत राहण्यासाठी। जर राहुल गांधी या करता एक जन आंदोलन बोलवत असतील तर या नंदुबाईच्या बुडाला आग लागणार हे नक्की. कारण हे सगळे जण घुसून सत्तेवर आलेत ते निवडणुकीत मतचोऱ्या करून. ही चोरी आता जाहीर पसरली आहे. सगळ्या जगाने हे पाहिले आहे आणि ब्राझीलच्या पंतप्रधानांना सुध्दा पाहिले आहे. त्यांच्या देशातल्या एका मुलीचा फोटो भारतातल्या मतदार यादीमध्ये आहे. ब्राझीलच्या महिला झाल्यामुळे ब्राझील मधल्या माध्यम देशांना माहिती झाले आहे. एवढेच नव्हे तर हे सगळे व्होट चोर आहेत. हे युनायटेड नेशन्समधील सगळ्या देशांना सुध्दा माहिती झाले असणार. म्हणून राहुल गांधींने आंदोलन बळकट करण्यासाठी हे असले काहीतरी कुलंकशा फॅब्रिकेट केल्या जात आहेत. भारतीय जनता पक्षाकडून याला नागरिकांनी फसू नये.

मी फक्त एवढं सांगतो की निवडणुकांमध्ये राजकीय पक्षांचा आपलं जास्त फायदा लावलेला असतो. जाता जाता आपल्या आयुष्याचे ५ वर्ष या मतदानापासून त्या निवडणुकीपर्यंत, त्या राजकीय पक्षाला किंवा त्या निवडणुकीच्या उमेदवाराला देवून टाकत असतो. उमेदवाराला मतदान करतात. मग आपल्या आपल्या आयुष्याच्या ५ वर्षांसाठी हे पक्ष ठरवतात. म्हणून हे सर्व नागरिकांना माहिती होणे खूप गरजेचे आणि तातडीचे आहे.

[illegible]

'एलआयसी' महाघोटाळा
अदानी समूहाला आर्थिक संकटातून बाहेर काढण्यासाठी मोदी सरकारकडून 'एलआयसी'चा गैरवापर

जोखीम नियंत्रित ठेवत्या योजनेचे लाखो भारतीयांची जमा न्यून गेलेली ठेव आहेत. एलआयसीमध्ये पॉलिसी भरण्यासाठी प्रत्येक पैशाचे नमन करणाऱ्या सर्वसामान्य नागरिकांना कष्टकरींना हे माहित नाही असे का की गौतम मोदी त्यांच्या नावाखालच्या कंपनीला अदानीला वाचवण्यासाठी वापरले आहेत? हा विश्वासघात नाही काय? ही लूटमार नाही काय? अशा खुलासाकरणाला समास [illegible] पोलिसांकडून [illegible] पीएलच्या अहवालाचा संदर्भ देत उपस्थित केला आहे. तर, 'गुंतवणुकीच्या गंभीर आरोपांना तोंड देत असलेल्या कंपनी व्यावसायिक फायद्यासाठी वाचवण्यासाठी सार्वजनिक पैशाचा वापर करणार हे पाहूया आहे.' असा आरोप काँग्रेसचे सरचिटणीस (संघटना) जयराम रमेश यांनी या संदर्भात जारी केलेल्या निवेदनात केला आहे.

प्रसारमाध्यमांनी अलीकडे काही आश्चर्यकारक व चिंताजनक असे खुलासे जाहीर झाले आहेत. त्यामध्ये 'पोस्ट' नोंदि येणारे भारतीय जीवन

दत्तात्रय खांडगे
कार्यकारी संपादक
जनमानसाची शिदोरी

बीमा महामंडळ अर्थात एलआयसी आणि त्यांच्या ३० कोटी पॉलिसी धारकांच्या बचतीचा दुरुपयोग केला आहे. भारतीय अधिकाऱ्यांनी मे, २०२५ मध्ये एक अशा प्रस्ताव तयार करून तो अंमलात आणला होता. ज्यामध्ये एलआयसीची जवळजवळ ३४००० कोटींची रक्कम अदानी समूहाच्या विविध कंपन्यांमध्ये गुंतवणूक करण्यात आल्याचे अंतर्गत कागदपत्रांवरून असे स्पष्ट होत आहे. या प्रस्तावामध्ये असे करण्याचा उद्देश हा 'अदानी समूहात विश्वास व्यक्त करणे' आणि 'इतर गुंतवणूकदारांना गुंतवणुकीसाठी प्रोत्साहित करणे' हा असल्याचे नमूद करण्यात आले आहे.

देशाचे अर्थखाते आणि नीती आयोगाच्या अधिकाऱ्यांनी कुणाच्या दबावात येऊन, इतका गंभीर गुन्हेगारी आरोप असलेल्या खाजगी कंपनीला आर्थिक संकटातून वाचवण्यासाठी हा निर्णय घेतला आहे? आता या निमित्ताने प्रश्न उपस्थित होत आहे. सार्वजनिक उपक्रमात समाविष्ट असलेल्या एलआयसीला या कंपनीत गुंतवणूक करण्याचे अधिकार कुणी दिले? मोबाईल फोन बँकींग सारखे तर हे प्रकरण नाही ना? असे अनेक प्रश्न या निमित्ताने उपस्थित झाले आहेत.

खरे तर २१ नोव्हेंबर, २०२४ रोजी गौतम अदानी आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांवर अमेरिकेत लाच प्रकरणाने आरोप निश्चित होताच केवळ ४ तासांच्या ट्रेडींगमध्ये शेअर बाजारात एलआयसीला ७,८० मिलियन अमेरिकन डॉलर अर्थात ७,८५० कोटी रुपयांचे भारी नुकसान झाले होते. सार्वजनिक संस्थेत आपल्या आयुष्याची कमाई गुंतवणाऱ्या नागरिकांना याचा थेट परिणाम होतात हे यावरून पहायला मिळाले आहे. भारतात महागडे सौर ऊर्जा प्रकल्पाचे ठेके मिळवण्यासाठी अदानी समूहाने २००० कोटी अर्थात २५० दशलक्ष डॉलरची लाच देण्याची योजना तयार केल्याचा त्यांच्यावर आरोप आहे. या संदर्भात अमेरिकेच्या 'सिक्युरिटीज ॲण्ड एक्सचेंज कमिशन'ने जारी केलेले समन्स आल्याने निवडणुका सिस्टमवर पोहोचवण्यासाठी चीनी कायदा उलट उलट एक नर्यादपुर नकार देत आहे.

हा घोटाळा एक 'महा घोटाळा' असून त्यात अनेक घोटाळ्यांचा समावेश आहे.

• **सरकारी संस्थांचा गैरवापर:** अंमलबजावणी संचालनालय (ईडी), केंद्रीय अन्वेषण ब्युरो (सीबीआय) आणि आयकर विभागाचा वापर करून इतर खाजगी कंपन्यांवर त्यांच्या मालमत्ता कमी किंमतीत अदानी समूहाला विकण्यासाठी दबाव टाकण्यात आला.

• **मालमत्तेचे अयोग्य खाजगीकरण:** विमानतळ आणि बंदरे या सारख्या महत्त्वाच्या मालमत्तेचे पक्षपातीपणाने खाजगीकरण करून खाजगीकरणाचा लाभ केवळ अदानी समूहालाच मिळेल अशी व्यवस्था करण्यात आली.

• **परदेशी व्यवहारांमध्ये भ्रष्ट:** बांगलादेश आणि श्रीलंका या सारख्या शेजारील देशांमध्ये अदानींसाठी करार मिळवण्यासाठी भारताच्या राजनैतिक प्रभावाचा वापर करण्यात आला.

• **कोळशा महागाईचा खेळ:** अदानी समूहाने त्यांचे निकृष्ट दर्जाचे 'चांगल्या दर्जाचे' असल्याचे दाखवून 'चांग चुंग - लिंग' यांच्या माध्यमातून शेल कंपन्यांच्या मार्गे वाढीव बिलांचा उपयोग करून महागड्या दराने कोळसा आयात केला. त्यामुळे गुजरातमधील अदानी पॉवर प्लँटमधून निर्मित केल्या जाणाऱ्या विजेच्या किंमती वेगाने वाढल्या.

• **निवडणुकीपूर्वी वीज करार:** मध्यप्रदेश, राजस्थान आणि महाराष्ट्रातील निवडणुकांपूर्वी अदानींना अत्याधिक किंमतीत वीज पुरवठ्याचे कंत्राट देण्यात आले. त्यात प्रामुख्याने अलिकडे निवडणुका होऊ घातलेल्या विभागांमध्ये. वीज प्रकल्पासाठी जमीन फक्त १ रुपया प्रति एकर या दराने देण्यात आली.

एलआयसीच्या महाघोटाळ्याची चौकशी फक्त संयुक्त संसदीय समिती अर्थात 'जेपीसी' द्वारेच करणे योग्य होईल. त्या दिशेने पहिले पाऊल म्हणजे संसदेच्या लोकलेखा समिती अर्थात 'पीएसी' द्वारे, एलआयसीतील अदानी समूहात गुंतवणूक करण्यासाठी कोणी आणि कसा प्रकारे निर्णय केले याची चौकशी करावी अशी मागणी अनेक नेत्यांनी निवेदनाद्वारे केली आहे.

सर्वसामान्य लोक आयुष्याची बचत म्हणून गुंतवणूक करत असतात व देशाच्या सरकारने 'एलआयसी'ला अदानी समूहाच्या कंपन्यांमध्ये जवळपास ३३ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक करायला भाग पाडले आहे. 'वॉशिंग्टन पोस्ट'च्या अहवालात हे काम उघड झाले असून अदानींनी एकूण गुंतवणूक ६० हजार कोटींच्या पोहोचली आहे. हिंडेनबर्ग अहवाल आल्यानंतर अनेक बँका अदानी समूहाकडून कर्जवसुली करत असताना अशा परिस्थितीत एलआयसीने गुंतवणूक करणे ही गंभीर बाब आहे. एलआयसीमध्ये ३० कोटी जनतेचा पैसा आहे. तो पैसा सरकारच्या सांगण्यावरून कोणत्याही खाजगी समूहात नेणे चुकीचे आहे. जर हा समूह बुडाला तर जनतेच्या पैशावर गदा येणार आहे. सरकारने एलआयसीवर टाकलेला दबाव तात्काळ थांबवावा आणि एलआयसीने स्वतंत्र निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य राखावे अशी सर्वसामान्य जनतेची अपेक्षा आहे.

राज्यातील स्थानिक निवडणुकीचा विद्रूप चेहरा

> राज्यातील इतकी गंभीर, उघड गुंडशाहीसारखी परिस्थिती असताना निवडणूक आयोगाने कोणतीही कारवाई करणे सोडा साधी नोटीसही कोणाला दिलेली नाही. आयोगाचे निरीक्षक काय करत आहेत? त्यांना हे गैरप्रकार दिसत नाहीत का? आयोगाचा हा निष्क्रियपणा आहे.

ॲड. श्रीनिवास बिक्कड,
माध्यम समन्वयक
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

राज्यातील इतकी गंभीर, उघड गुंडशाहीसारखी परिस्थिती असताना निवडणूक आयोगाने कोणतीही कारवाई करणे सोडा साधी नोटीसही कोणाला दिली नाही. आयोगाचे निरीक्षक काय करत आहेत? त्यांना हे गैरप्रकार दिसत नाहीत का? आयोगाचा हा निष्क्रियपणा आहे. रस्ते, पाणी, वीज, स्वच्छता, आरोग्य, शिक्षण यासारख्या मूलभूत गरजांपासून ते मोठ्या शहरांच्या नियोजन, पायाभूत सुविधा आणि स्थानिक विकासाच्या प्रत्येक टप्प्यावर महानगरपालिका आणि नगरपंचायतींचा निर्णायक प्रभाव असतो. त्यामुळे या स्तरावर सक्षम नेतृत्व थेट लोकसहभागातून, पारदर्शकतेतून लोकांशी थेट नाते आणि सामाजिक विकास यांच्या आधारावर घडावे, असा आपला प्रयत्न होता. या निवडणुका स्थानिक लोकशाहीचा 'पाठीचा कणा' मानल्या जातात, जिथे सामान्य नागरिकांचे नेतृत्व घडवले जाते. मात्र यंदाच्या निवडणुकांनी हा कणाच मोडीत काढला आहे. लोकशाहीत निवडणुका पारदर्शक आणि न्याय्य प्रक्रिया असावी, अशी अपेक्षा असताना प्रत्यक्षात या निवडणुका सत्तेचा जोर, पैशाचा प्रभाव, दडपशाही, भय आणि 'हप्ता' यांच्या बळावर पार पाडल्या जात आहेत.

राजकीय पक्षांनी आपली कामे जनतेसमोर ठेवून मते मागण्याऐवजी, लोकांची मते खरेदीत, छोट्या कारणावरून धाकदपटशा सुरू केली आहे. विरोधकांना अर्ज भरू न देण्यासाठी धमक्या, चोरी, दबाव, या काही ठिकाणी थेट गुंड आणि प्रशासनाचा वापर करून उमेदवारांना माघार घेण्यास भाग पाडले. बिनविरोध निवडणुकीसाठी सत्ताधारी थेट दडपशाही करत असल्याचे चित्र समोर आले आहे.

सर्वात गंभीर म्हणजे, शासकीय निवडणूक प्रक्रियेची निष्पक्षता राहिली न राहता एका विशिष्ट राजकीय पक्षाचे 'अधिकृत' उमेदवार आणि मतदारांना धमकावले जात आहे. निवडणुकीचे हे चित्र केवळ चिंताजनक नाही, तर भीतीदायक आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा पाया असा ढासळत असेल — राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण होत असेल, तर या प्रक्रियेवर सर्वात मोठा प्रश्न उभा राहतो आणि लोकशाहीचा पाया उखडून जाईल.

'मत' हा लोकशाहीतील पवित्र हक्क

आहे. या म्हणजे जनतेचा विश्वास आणि इच्छाशक्ती. परंतु यंदाच्या निवडणुकीत सत्ताधाऱ्यांनी मतदारांना बाजारात उभे केले आहे. जिथे बोलीचा बाजार सुरू आहे. मताला १० हजार रुपये वाटले जात आहेत, असे सत्ताधारी नेत्यांनीच आपल्याच जाहीरपणे सांगत आहेत. सत्ताधारी पक्षाचे मंत्री, नेते आपल्या जाहीर सभांमधून कोणालाही ठेवू नका, कोणालाही मतदान द्या, पण हा पक्ष आपल्या खिशात नाय घ्या, असे निर्लज्जपणे बोलून या सगळ्या प्रकाराला खतपाणी देत लोकशाहीचा गळा घोटत आहेत.

विरोधकांच्या आडी, लोकशाहीचाच सौदा

सत्ताधाऱ्यांनी पैशाची ताकद इतक्या अतिरेकाने वापरले आहे की, येत तीन महिन्यापूर्वी राज्यात अनिवृत्तीने आलेल्या कुणाच्या मोठ्या पैशाच्या जोरावर निवडणुकीत आणला आहे. अनेक ठिकाणी विरोधी उमेदवारांना दहा कोट्यवधी रुपयांची ऑफर देऊन, सक्ती करून माघार घ्यायला लावली. जनतेमध्ये मोठे विरोधी मतदान होण्याचे संकेत असताना निवडणूक बिनविरोध निवडून आणल्या आहेत. तिथे विरोधी पक्षांच्या उमेदवारांना धमकावून, दबाव आणून आणि त्यांच्या कार्यकर्त्यांना दबावाखाली आणून त्यांना निवडणूक निर्णय अधिकाऱ्यांकडे नेऊन नेते आणि त्यांचे फॉर्म मागे घेतले गेले. या घटनेचे व्हिडिओ सोशल मीडियावर फिरत आहेत. अर्ज मागे घेण्याची वेळ दुपारी ३ वाजेपर्यंत होती. ती वेळ संपल्यानंतरही काही जणांचा अर्ज मागे घ्यायला लावले, अशी माहिती मिळत आहे. असे प्रकार कुठल्याही लोकशाहीत नाही तर हुकूमशाही मध्ये असतात तर सध्याच्या निवडणुकीत राज्यात सर्रासपणे हे सुरू आहे.

आचारसंहितेचे तीन तेरा

निवडणुका निर्भय, निष्पक्ष व पारदर्शकपणे पार पडण्यासाठी भारतीय आचारसंहितेची लागू केली आहे. त्यासाठी आयोगाला घटनात्मक अधिकार मिळाले आहेत. ते अधिकार वापरून आचारसंहितेचे काटेकोर अंमल बजावणी करण्यात निवडणूक आयोगाकडून एक नाही अनेक चुका होत आहेत. राज्याचे उपमुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे हे संपर्क प्रमुख आणि कार्यकर्त्यांच्या सभेपूर्वी उद्योग मंचावर फोन लावून पदाधिकाऱ्यांशी गरजून काय करायचा सांगत आहे आणि उद्योग नको तोपर्यंत त्यांच्या आदेशाची अंमलबजावणी करू, असे सांगत आहे. एकनाथ शिंदेंचे असेच तक्रारी आरोपकर्त्यांना प्रचार सभेतून फोन लावून वरच्याने नकार केल्याचे सांगत आहेत. उपमुख्यमंत्री अजित पवार 'मत' किती दिले 'निधी' देऊ असा धुडगूस धमकावत आहेत. हा उघड उघड आचारसंहितेचा भंग आहे. पण निवडणूक आयोग कुंभकर्णी निद्रेत असल्याने ना त्यांच्यावर गुन्हा दाखल झाला, ना कारवाई झाली.

दरम्यान शिरूरातील अशी घटना सभेत भाषण करताना उपमुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी आपल्या नियोजन महामंडळाने शिंदेंना अध्यक्ष पदी फोन लावून कर्मचाऱ्यांना तातडीच्या प्रश्न सोडविण्यासाठी सांगितले. काय पाचपैकी २४ तासात प्रश्न सोडवू, असे सांगितले. मुंबई आणि परिसरातील जनता महिन्यांपासून प्रलंबित प्रश्न आहे. शिंदेंचे शिंदे यांचे कामाच्या आहे. पण या पाच वर्षांच्या कालावधीत शिंदेंना कधीच फोन करावा असे कधीही वाटले नाही. हे मोठे आश्चर्य म्हणावे लागेल.

सत्ताधारी गुंड

राज्यात अनेक ठिकाणी विरोधकांना शारीरिक इजा, धमक्या, उमेदवारी मागे घेण्यासाठी दबाव, मारहाणीसारखे प्रकार असे सामान्य झाले आहेत. भाजपच्या एका आमदाराने तर मुख्यमंत्री आणि गृहमंत्री आपल्याच आहेत, गुंडांना कापून टाकू, असा धमकावत विरोधकांना दिल्या आहेत. भाजपचे आमदार गुंडांचे नाव घेऊन जाहीर सभेतून विरोधकांना जीवे मारण्याच्या धमक्या देत आहेत. दुसरीकडे भाजपच्या एका मंत्री ने त्याच्या सर्वांत मोठे 'डील' आहे असे जाहीर प्रचार सभेत सांगत आहेत. पण त्यांच्यावर काही कारवाई नाही. त्यामुळे पोलीस प्रशासन आणि निवडणूक आयोग नेमके काय करत आहे? हा मोठा प्रश्न जनतेला पडला आहे.

सरकारी अधिकारी प्रचारात

लोकशाहीचा एक प्रमुख स्तंभ म्हणजे प्रशासनाची तटस्थता. पण महाराष्ट्रातील प्रशासन आता तटस्थ नाही तर सत्ताधाऱ्यांच्या बाजूने झुकले आहे. काही अधिकारी तर थेट निवडणुकीत उभे आहेत आणि प्रचार करत आहेत. एक सरकारी अधिकारी महाराष्ट्र शासनाच्या पाठींब्याने भाजपच्या प्रचारसभांमध्ये पोहोचून प्रचार करीत, भाजपच्या उमेदवारांना निवडून द्या म्हणून प्रचार करत आहे. असा सरकारी निवडणूक आयोगाकडे विरोधी पक्षांच्या नेत्यांनी पुराव्यासह केल्या आहेत. पण अद्याप त्यांच्यावर कारवाई नाही.

लोकशाही धोक्यात

राज्यातील गंभीर, उघड गुन्हेगारीसारखी परिस्थिती असताना निवडणूक आयोगाने कोणताही कारवाई करणे तोडा सर्वोच्च कोणताही दिलेली नाही. आयोगाचे निवडणूक मौन का आहे? त्यांना हे पैसेवाले दिसत नाहीत का? आयोगाच्या या निष्क्रियतेमुळे लोकशाहीसाठी धोकादायक पाऊल आहे. निवडणूक प्रक्रियेचे स्वतंत्र उत्तरदायित्व आहे, तेच हरवत चालले आहे. निवडणूक आयोग फक्त निवडणुकीचा कार्यक्रम जाहीर करणारी संस्था बनली आहे.

१४० व्या काँग्रेस स्थापना दिनाच्या निमित्ताने

काँग्रेस पक्षाचा इतिहास आणि धोरणे घरा घरामध्ये पोहोचवा !

आजचे युग इतिहास विसरणाऱ्यांचे युग नसून तो घडवणाऱ्यांचे युग आहे. 'जन - गण' मानणारा युवा पिढीला आकर्षित करायचे असेल तर काँग्रेसला [illegible] इतिहास, भविष्यातील धोरणे [illegible] आहे. काँग्रेस पक्षाने [illegible] पुढे नेण्याची क्षमता [illegible] तर या युवा [illegible] उभा राहू शकतो. त्यासाठी [illegible] पुढे आणण्याची गरज आहे. काँग्रेसला इतिहास आणि एक स्पष्ट [illegible] राष्ट्रीय स्तरावर एक [illegible] धोरणात्मक नियोजन [illegible]. [illegible] काँग्रेसने [illegible] आजचे [illegible] २८ डिसेंबर, २०२५ रोजी भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचा १४० वा स्थापना दिवस साजरा होत आहे. त्या निमित्ताने भविष्यातील विस्तारासाठी काँग्रेसने स्वतःच्या [illegible] व नव्या दृष्टिकोनाची आखणी करणे आवश्यक व गरजेचे ठरते.

भारताच्या आधुनिक इतिहासाचा कणा असलेली सामाजिक व राजकीय चळवळ कोणती असेल तर ती म्हणजे काँग्रेस! [illegible] स्वातंत्र्यानंतर [illegible] झाले. स्वातंत्र्य लढ्यापासून संविधान निर्मितीपर्यंत आणि देशात लोकशाहीची स्थापना व विकासासाठी [illegible] चौकटी उभ्या करण्यापर्यंत सर्व बाबतीत काँग्रेसचे योगदान कधीही नाकारता येणार नाही. आज राजकीय परिस्थिती बदलली, मोठ्या प्रमाणावर राजकीय उलथापालथ झाली; तरीही 'भारत कसा घडला?' या प्रश्नाचे उत्तर काँग्रेसचे योगदान विचारात घेतल्याशिवाय देता येणे अशक्य आहे. भारतीय लोकशाहीची पहिली वीट काँग्रेसने रचली होती. आजची

अनंत मोहोड
[illegible], जनमानसाची शिदोरी

पिढी या इतिहासाच्या सावलीत मोठी झाली असली तरी, या इतिहासाच्या [illegible] पुसून काढण्याचे काम ही पिढी करत आहे; याहून दुर्दैव ते काय?

२८ डिसेंबर, १८८५ साली मुंबईच्या 'गोकुळदास तेजपाल संस्कृत कॉलेज'मध्ये

पुन्हा एकदा काँग्रेसची स्थापना झाली. देशात सर्वसमावेशक, शांततापूर्ण आणि अहिंसक राष्ट्रीय आंदोलनाचा पाया घालण्याचे काम या संघटनेने केले. दादाभाई नौरोजी यांनी ब्रिटिशांकडून हिंदुस्थानचे होणाऱ्या आर्थिक शोषणाचा सिद्धांत मांडला. तो लोकमान्य टिळकांनी गणेशोत्सवाद्वारे जनतेपुढे नेऊन ब्रिटिशांविरोधात असंतोष निर्माण करण्याचे काम केले. महात्मा गांधींनी सत्याग्रह, असहकार आणि चले जाव छोडो भारत या माध्यमातून ब्रिटिशांशी लढा देत देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. पंडित नेहरूंनी महात्मा गांधींच्या विचारांना पाठबळ देऊन त्यांच्या स्वप्नातील भारत उभा करण्याचे काम केले. काँग्रेसने देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याबरोबरच राष्ट्र उभारणीत आधुनिक भारताची प्रत्येक निर्णायक पायाभरणी उभी केली. देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याबरोबरच काँग्रेसने विविध ५८४ संस्थानांना एकत्र करून, स्वतंत्र भारताची निर्मिती केली.

देश कोणत्या दिशेने जाणार, हे ठरवण्याचे काम काँग्रेसने केले. त्यासाठी घटनासमिती गठन केली. त्यावेळी संविधान समितीतील बहुसंख्य सदस्य हे काँग्रेसचे होते. धर्मनिरपेक्षता, सार्वत्रिक मतदानाचा अधिकार, संघराज्य, मूलभूत हक्क, स्वतंत्र न्यायपालिका या तत्त्वांवर काँग्रेसची वैचारिक छाप स्पष्टपणे दिसते. आज आपण विविध पक्षांवर टीका करतो, बदलाची मागणी करतो, मतदानातून सत्ताबदलही घडवतो. त्यामागे स्वातंत्र्य हे काँग्रेसने उभ्या केलेल्या लोकशाही चौकटीचे फलित आहे. देश स्वतंत्र झाला तेव्हा गरिबी, अशिक्षितपणा, अविकसित पायाभूत सुविधा, अन्नधान्याची टंचाई अशी अनेक आव्हाने देशासमोर होती. या सर्वांवर मात करत आधुनिक राष्ट्र उभारण्याचा सर्वात मोठा प्रयत्न काँग्रेसच्या शासन काळात झाला. त्यामध्ये पंडित जवाहरलाल नेहरू, लाल बहादूर शास्त्री, इंदिरा गांधी, राजीव गांधी, पी. व्ही. नरसिंहराव, सोनिया गांधी, डॉ. मनमोहनसिंग यांचे मोठे योगदान आहे.

देशात पंचवार्षिक योजनांच्या माध्यमातून नियोजित अर्थव्यवस्थेचा पाया रचण्याचे काम असो, भाक्रा नानगल, दामोदर व्हॅली, कोयना धरण या सारख्या बहुउद्देशीय प्रकल्पांची उभारणी असो, आयआयटी, एम्स, डीआरडीओ/आयआयएम, बीएआरसी, इस्रो/ओएनजीसी सारख्या संस्थांच्या अधिष्ठानाची निर्मिती असो, हरितक्रांतीतून अन्नधान्य सुरक्षेचे नव विक्रमी निर्णायक मोहीम असो किंवा सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योग उभारणी करून मजबूत औद्योगिक भुयाचरणाचा पाया घालण्याचे काम असो ही सर्व कामे काँग्रेसने आपल्या सत्ताकाळात केली. आत्मनिर्भर भारत असो, आजघडीला उपग्रह व मंगळयानासारखे यान पाठवणारी महाशक्ती असो, भारताची वैज्ञानिक वृत्ती, तांत्रिक क्षमता आणि आत्मनिर्भरतेची पायाभरणी काँग्रेसच्या योजनांमधूनच तयार झाली. जातीय विषमता कमी करण्याबरोबरच मागास घटक, दलित आणि अल्पसंख्याकांचे हक्क आणि सुरक्षा देण्यासाठी कायदे केले. संविधानिक आरक्षण, अस्पृश्यता निर्मूलन कायदा, माहिती हक्क कायदा, महिलांसाठी आरक्षण व महिला अत्याचार विरोधी कायदे तयार करून देशाची सामाजिक सुरक्षा अधिक मजबूत करण्याचे काम काँग्रेसने केले.

स्वातंत्र्योत्तर काळात काँग्रेस हा भारतीय जनतेचा आवाज झाला. जवळजवळ ५४ वर्षे काँग्रेसने भारताचे नेतृत्व केले. भारताला एक आत्मनिर्भर महाशक्ती म्हणून उभारण्यात आले. काँग्रेसने नेहमी सर्वांची बाजू घेत राज्यकारभार केला. लोककल्याणकारी शासन व्यवस्था देशामध्ये राबवली. अशा काँग्रेसला सत्तेवरून दूर करण्याचा प्रयत्न भाजपाने करताना त्यांना नेहमी अपयश येत होते. काँग्रेस सत्तेवरून जात नाही म्हणून धर्मांध शक्तींनी आंदोलनाचा आधार घेतला. भ्रष्टाचाराचे खोटे आरोप केले. अण्णा हजारेंसारख्या समाजसेवकांना उभे करून बदनामी आणि देशात एक अविश्वास पसरवून आणले. हे सर्व करणे की काय, सोनिया गांधी आणि राहुल गांधींना लक्ष्य करण्यात आले. त्यांच्यावर खोटे आरोप करण्यात आले. आज मागे वळून पाहिले तर काँग्रेसच्या नेत्यांवर करण्यात आलेला एकही आरोप विरोधक सिद्ध करू शकले नाहीत. सर्व आरोपातून काँग्रेस पक्षाचे नेते सही सलामत सुटले.

मोदी सत्तेत आले तेव्हा महात्मा म्हणून भाजपाने मतदान यंत्र आणि मतदार याद्यांच्या माध्यमातून 'मत चोरी' केली. लोकांच्या बहुमताच्या माध्यमातून मतदारांमध्ये विभागणी केली. खोटी आश्वासने दिली. लोकांना वारंवार देऊन कार्यकर्त्यांनी काही राज्यांमध्ये निवडणुकांपूर्वी काही धार्मिक तणाव त्यांच्या भागात उभा केला की लोक मत देतात हे भाजपाला २०१४ निवडणुकीपासून चांगलेच समजले आहे. निवडणूक आयोगाच्या माध्यमातून मतदार यादीतून लोकांची नावे वगळून बोगस नावे जमा करण्यात आले. विरोधी पक्षांचे लोकप्रतिनिधी फोडून काँग्रेसची सरकारे पाडण्यात आली. ईव्हीएम मशीनच्या गैरवापर झाल्याचे आरोप झाले. महाराष्ट्र, मध्यप्रदेश, बिहार, हरियाणा यांसह विधानसभा निवडणुका आणि २०१९ व २०२४ च्या लोकसभा निवडणुका ज्या पद्धतीने जिंकल्या आहेत, आज निवडणूक आयोगावर संशय व्यक्त केला जात आहे. मतदारांनी आणि निवडणूक यंत्रणांनी अनेक त्रुटी असल्याचे आरोप होत आहेत. या पद्धतीने निवडणुका जिंकल्या जात असतील तर भविष्यात कधीही निवडणुका होणार नाहीत अशी देशात परिस्थिती आली आहे. काँग्रेसने जी लोकशाही व्यवस्था निर्माण केली होती, आज ती लोकशाही व्यवस्था संकटात सापडली आहे. या लोकशाही व्यवस्थेचे अपहरण करण्यात आले आहे. संविधानिक संस्था सरकारच्या मुठीत काम करत असल्याची परिस्थिती आहे. ईडी, सीबीआय सारख्या संस्था भाजपाने

पक्ष असल्यासारखा वागत आहेत.

त्यामुळे २०१४ पासून काँग्रेस पक्षाला केंद्रातील सत्तेत येणे कठीण झाले आहे. देशाच्या स्वातंत्र्य लढ्यापासून, संविधान निर्मिती ते भारताला आत्मनिर्भर करण्यापर्यंत मोठे योगदान असलेला काँग्रेस पक्ष आज सत्तेपासून दूर आहे. याचा विपरित परिणाम लोककल्याणकारी शासन व्यवस्थेच्या संकल्पनेवर झाला आहे. लोकांनी लोकांसाठी चालवलेले लोकांचे राज्य ही संकल्पनाच नष्ट होऊन धनदांडग्यांनी त्यांच्या सोयीसाठी चालवलेले राज्य अशी संकल्पना दृढ होत आहे. यामध्ये भांडवलदारांचे कल्याण आणि गरीबांचे शोषण होत आहे. याच्या [illegible] सर्वसामान्य माणसे, कार्यकर्ते आणि [illegible] आहेत. काँग्रेसच्या सद्यस्थितीचे आत्मचिंतन आणि त्यातून पुन्हा उभारणीसाठी अनेक नवे उपाययोजना शोधणे आवश्यक ठरते.

आज काँग्रेस पक्ष कोणत्या [illegible] आणि नेतृत्वाचे धोरण काय? हे स्पष्टपणे सर्वसामान्यांसमोर येण्याची गरज आहे. अनिश्चितता ही पराभवाची पहिली पायरी असते. पक्षाच्या धोरणांमध्ये कोणत्याही प्रकारची अनिश्चितता पक्षाला [illegible] ठरते. तळागाळातील कार्यकर्ते आणि जिल्हास्तरावरील मजबूत संघटन हा काँग्रेस पक्षाचा कणा आहे. [illegible] नेतृत्वाच्या [illegible] त्यांच्यामधील संवाद वाढवणे गरजेचे आहे. स्थानिक नेतृत्वाला निर्णयाचा अधिकार असणे ही काळाची गरज आहे. तरुण युवक आणि कार्यकर्त्यांना [illegible] पक्षाच्या धोरणांमध्ये सामावून घ्यायला हवं. इतर पक्षाबरोबर तडजोडीचे राजकारण पक्षाला [illegible] ठरते. स्पष्ट धोरण आणि सुसंगत भूमिका मतदारांसमोर ठेवण्याची गरज आहे. धोरणांमधील अस्पष्टता हे जनता [illegible] पासून दूर जाण्याचे एक कारण आहे. राजकारण हे प्रतिमेवर असते आणि प्रतिमा [illegible] जनता पर्याय शोधू लागते. [illegible] भाजपाने आक्रमकता

[illegible] आणि काँग्रेस पक्ष मागे पडला. आजचा मतदार हा सोशल मीडियाचा आहे. भाजपने डिजिटल स्ट्रॅटेजी, [illegible] आणि राष्ट्रवादी व धार्मिक भावनांना प्रभावीपणे जोडले. दुर्दैवाने काँग्रेसने पारंपारिक भाषणे आणि पत्रकार परिषदांव्यतिरिक्त काहीही केले नाही. बदलते तंत्रज्ञान आणि युवकांची मानसिकता ओळखता न आल्यामुळे काँग्रेसचा मोठा तोटा मतपेटीतून झाला.

भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्याची व भारताला घडवण्याची अनेक उदाहरणे काँग्रेसकडे आहेत. संविधान निर्मिती, हरित क्रांती, सार्वजनिक उद्योग, शिक्षण क्रांती हा वारसा [illegible] मांडण्याऐवजी पक्षाने विरोधकांकडून होत असलेल्या आरोपांवर बचावात्मक भूमिका घेण्यात धन्यता मानली. त्यामुळे इतिहासाचे श्रेय घेण्यात पक्ष कमी पडला. विरोधकांनी हाच धागा पकडून राजकीय कथानके रचली. महात्मा गांधी, पंडित नेहरू आणि इंदिरा गांधी यांना लक्ष्य करण्यात आले. खोटा इतिहास तयार करून त्यांची प्रतिमा मलिन करण्याचे काम केले. राहुल गांधींची प्रतिमा मलिन करण्यासाठी कोट्यवधींचा खर्च करण्यात आला. त्यामध्ये काँग्रेसचा इतिहास, कार्य आणि योगदान झाकाळून गेले. भाजपने मोदी, योगी, शिवराज, देवेन्द्र फडणवीस, हेमंत बिस्वा या सारख्या नव्या चेहऱ्यांना संधी दिली. मात्र काँग्रेसने त्या प्रमाणात [illegible] नव्या नेतृत्वाच्या आकांक्षांना प्लॅटफॉर्म उपलब्ध करून दिला नाही. अनेक राज्यात नेतृत्व ठरवण्यात विलंब केला. यामुळे पक्षात [illegible] निर्माण झाली आणि कार्यकर्ते निराशही झाले.

काँग्रेसचे अपयश हे एका दिवसात झालेले नाही. [illegible] आणि तळागाळाशी तुटलेल्या संवादाचे हे फलीत आहे. पण अपयश हे शेवट नसून ते दिशादर्शक असते. चुकांमधून शिकले तर नवा इतिहास घडवता येतो. काँग्रेसकडे पुन्हा उभे राहण्याची क्षमता आहे. कारण पक्षाकडे अनुभवी नेतृत्व, तळागाळातील परंपरा आणि राष्ट्रीय पातळीवरचे मजबूत नेटवर्क आहे. गरज आहे ती स्पष्ट भूमिका, प्रभावी संघटन आणि जनतेशी थेट संवाद साधण्याची. काँग्रेसचे राजकारणातील स्थान हे कुणीही पुसून टाकू शकत नाही. गरज आहे ती आत्मविश्वास जागवण्याची आणि स्वबळावर निवडणुका लढण्याची. [illegible] निवडणुकांपुरती [illegible]. निवडणुका लढवताना फक्त काँग्रेस म्हणून लढले पाहिजे. केवळ [illegible] आणि टीका करून पक्ष उभा राहत नाही तर [illegible] पक्ष उभा असतो. ही [illegible] नव्याने उभी करण्याची आज गरज आहे. देशाला ठाम पर्याय देणारा पक्ष [illegible] असतो. [illegible] आहे!

भारताचे पुन्हा इतिहास लिहिण्याचे युग नसून तो [illegible] युग आहे. 'उभ -ती' भारताच्या युवा पिढीला आकर्षित करायचे असेल तर काँग्रेसला नव्या शैलीत स्वतःचा इतिहास, भविष्यातील धोरणे मांडावे लागणार आहे. [illegible] पुढे येण्याची क्षमता असते. हा पक्ष पुन्हा नव्याने उभा राहू शकतो. त्यासाठी राज्यांमधील संघटनात्मक बदल पुढे आणण्याची गरज आहे. काँग्रेसला हवा आहे एक स्पष्ट डिजिटल [illegible] राष्ट्रीय स्तरावर एक समन्वित धोरणात्मक [illegible] टीम, डेटावर आधारित [illegible] मोहिमा, प्रत्येक राज्यात स्वतंत्र आणि सक्रिय डिजिटल युद्ध कक्ष व टीम. राजकारण आता [illegible] नसून मोबाईलच्या स्क्रीनवर ठरले जात आहे. ही वास्तुस्थिती आत्मसात करण्याची गरज आहे. येत्या २८ डिसेंबर, २०२५ रोजी भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचा १४०वा स्थापना दिवस साजरा होत आहे. त्या निमित्ताने भविष्यातील [illegible] काँग्रेसने स्वतःला नवा व नव्या दृष्टिकोनाची [illegible] पाऊल उचलावे लागेल.

[illegible]

काँग्रेस पक्षाच्या वाटचालीत महिलांचे योगदान

पारतातील भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी सामाजिक व राजकीय आंदोलने करत आणि स्वतंत्र भारताच्या राष्ट्रीय निर्मितीच्या क्षेत्रात वेगळे ठरेल लोकशाही रचना अनुसरून देशसेवेसाठी कटिबद्ध असलेला पक्ष म्हणजेच भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस पक्ष होय.

भारतीयांनी देश स्वतंत्र झाल्यानंतर देशाची अखंडता, विविधता, स्वतंत्र चळवळीचे मूल्य हे जपण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या शासन पद्धतीची वाट धरून लोकशाही शासन पद्धतीचा अवलंब करत असलेल्या सहभागाने व परिश्रमाने राज्य कारभारास सुरुवात केली.

भारतीय संविधानाने भारताला एक सार्वभौम लोकशाहीवादी राष्ट्र घोषित करून सर्व नागरिकांना समान हक्क व अधिकार सुनिश्चित केले.

लोकशाहीच्या मुलभूत तत्त्वांनुसार समाजातील सर्व घटकांना म्हणजेच स्त्री - पुरुष, श्रीमंत - गरीब, सर्व धर्मियांना योग्य प्रतिनिधित्व मिळणे हे फक्त राजकीय हक्कांसाठी नव्हे तर सामाजिक विकास, शांतता, आर्थिक स्थैर्य, समानता, आणि निर्भयता यासाठी आवश्यक आहे हे लक्षात घेऊन काँग्रेस पक्षाने आपली ध्येय, धोरणे आखली.

भारतीय समाजात स्त्रियांना देवतुल्य म्हणून असले तरी प्रत्यक्षात सामाजिक रूढी, परंपरा, आर्थिक परावलंबी, कुटुंबातील दुय्यम स्थान, कोणत्याही अधिकाराशिवाय फक्त चूल-मूल घर सांभाळणे त्यामुळे सामाजिक स्थान किंवा शिक्षण नसल्याने सेवा सुविधा व सर्व प्रकारच्या सुविधांपासून दुर्लक्षित असल्याने दुर्लक्षित असलेल्या समाजाचा एक मोठा वर्ग म्हणजे महिला. यांची परिस्थिती लक्षात घेऊन त्यांचे स्थान बदलण्याची क्षमता असलेल्या अनेक महिलांनी उल्लेखनीय पाऊल टाकण्यास सुरुवात.

महात्मा गांधीजींच्या मते स्त्री - पुरुष समानता हे समाजाच्या प्रगतीचे मुलभूत तत्त्व आहे. महिलांना देश निर्मितीत समान सहभागी करून घेण्यासाठी नैतिक, भारतीय आणि भावनात्मक दृष्टीने समाजाने प्रयत्न केला पाहिजे असे विचार मांडले होते.

काँग्रेसची महिलांबाबतची विचारधारा ही नेहमीच समानता, न्याय व सक्षमीकरण यावर आधारित आहे. सार्वजनिक व राजकीय निर्णयात महिलांना सोबतच घेऊन सामाजिक बदल घडवून आणता येतात व त्यासाठी आवश्यक असणारी समाजाच्या भूमिका किंवा विचारांची उणीव निर्माण झालेली आहे. हे लक्षात घेऊन काँग्रेसने महिलांना लोकप्रतिनिधीत्व प्रतिनिधीत्व देऊन त्यांना धोरणनिर्मिती व राजकीय घडामोडींमध्ये सहभागी होण्यास प्रेरित केले.

ॲड संजोती भारती पाटील

भारतीय राजकारणात महिलांच्या राजकीय व नेतृत्व गुणांना वाव देऊन त्यांना कामाची संधी देऊन त्यांच्या नेतृत्वाचा विकास करत त्यांना सन्मानित करण्यात आले आहे.

आणि १८८५ मध्ये काँग्रेसने स्थापनेपासून या प्रथम महिला होण्याचा मान भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या अधिवेशनात सहभागी करण्याचा मान मिळवला होता. अशा पद्धतीने पुढे मनोरमा, सुचेता कृपलानी, विजयालक्ष्मी पंडित, सरोजिनी नायडू, भारती मेहता, इंदिरा निजलाल, निर्मला देशपांडे, अहिल्याबाई रांगणेकर, शीला दीक्षित, प्रतिभाताई पाटील, सोनिया गांधी इ. महिलांनी काँग्रेस पक्षात सक्रिय राहून शिक्षणक्षेत्र, समाजसेवा, शिक्षा, आरोग्य, कृषी, साहित्य, कला, विज्ञान,

मतदानाधिकार, कलम ६. देशात आपले कौशल्य सिद्ध केले आहे. अनेक महिलांना त्यांच्या राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर उत्तमरित्या पेलून फक्त नेतृत्व नव्हे तर संपूर्ण जगासमोर 'महिला सक्षमीकरणाचा' एक सकारात्मक व मजबूत संदेश काँग्रेसने दिला.

महिलांची सुरक्षा, राजकीय प्रतिनिधित्व, समानता, सक्षमीकरण इ. सुनिश्चित करण्याच्या दृष्टीने काँग्रेस पक्ष नेहमीच आग्रही राहिला आहे. महिला सक्षमीकरण हे केवळ निवडणूक घोषणांपुरते नाही तर, विविध महिला केंद्रित योजना व कल्याणकारी धोरणांद्वारे महिलांच्या प्रगतीचे नवे युग सुरू करण्यासाठीचा प्रयत्न आहे.

आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय कोणताही मुद्दा असो उपेक्षित, वंचित समाजघटक उभ्या राहणाऱ्या काँग्रेसच्या कार्याचा केंद्रबिंदू राहिला आहे. त्यामध्येच महिलांना पक्षनिष्ठा, राजकीय आरक्षण, आर्थिक सबलीकरण, शिक्षण, नोकरीत संधी, त्यांच्या सुरक्षेसाठीचे कायदे निर्माण करत त्यांना समाजाच्या मुख्य प्रवाहात सामील होण्यास पोषक वातावरण निर्मिती कायद्याने वेळ मुद्दाने पावन काँग्रेस पक्षाकडून झाले.

भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या स्थापनेपासून म्हणजेच २८ डिसेंबर १८८५ ते २८ डिसेंबर २०२५ रोजी पर्यंतच्या आपल्या १४० वर्षांच्या कारकिर्दीत या पक्षाने अनेक स्थित्यंतरे अनुभवली. सत्तेत असताना शासक म्हणून पक्षातील नेतृत्वाने नेहमीच सर्व घटकांना न्याय - समता, लोककल्याण, सामाजिक व आर्थिक न्याय, धर्मनिरपेक्षता, लोकशाहीत्व व संविधानाचे पालन करत सत्ता राबवली आणि आपला 'राजधर्म' पालन केला. तर विरोधी पक्ष म्हणून मुख्य विरोधकांची सरकारची चुकीची धोरणे - शेतीचे, निवडणूक प्रक्रियेतील संशयास्पद सरकारी यंत्रणांचा गैरवापर, भ्रष्टाचारविरुद्ध आवाज उठवणे, शेतकऱ्यांच्या आंदोलनाला पाठिंबा, भारत जोडो न्याय यात्रेतून सामाजिक विभाजन, बेरोजगारी प्रश्न, बेरोजगारी, आर्थिक विषमता, सामान्यांची आर्थिक कोंडी, महिलांचे हक्क, युवा धोरण, जी.एस.टी., लघु उद्योग संकट, अल्पसंख्याक व दलितांच्या हक्कांसाठीचे प्रश्न या मुद्द्यांवर जनजागृती करत काँग्रेस विरोधी पक्ष म्हणून महत्त्वाची सक्रिय भूमिका पार पाडत आहे.

१९७७ साली घडलेली बेलची हत्याकांड (बिहार) प्रकरण त्यानंतरही श्रीमती इंदिरा गांधींनी स्वतः हत्तीच्या पाठीवरून प्रवास करत पीडितांच्या कुटुंबियांची भेट घेऊन त्यांच्या अत्याचाराच्या निषेधार्थ आवाज उठवला, त्यामुळे न्याय, सत्ता व मुक्तिसाठीचा विश्वास दिला. त्यामुळे त्यांचे धाडस, कार्यक्षमता, संवेदनशीलतेचा परिचय दिला. त्यांनी आपली सेवा ही जनतेसाठी हे कायम दिसे हेच त्यांनी कृतीतून दाखवून दिले. इंदिराजींचा हा कर्तव्यनिष्ठतेचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवून काँग्रेसचे नेते आजही जनतेची सेवा करत आहेत. अनेकदा हिंसाचार विरोधातील मुद्द्यांवरही बोलताना, विरोधात विशेष कायद्याने भारत सरकारच्या काँग्रेस पक्ष नेते पाठीशी उभे राहिले. उदाहरण म्हणायचे झाले तर हाथरस, मणिपूर घटना, निर्भया प्रकरणानंतर महिलांच्या संरक्षणार्थ आर्थिक तुकड्यांमध्ये त्यांना न्यायीक / तत्काळ ठराव करून कायद्याने न्याय मिळावा या उद्देशाने निर्माण करण्यात आलेल्या जलदगती न्यायालयांचा विशेष वाटा व मजबुती देण्याचे काम काँग्रेस - युपीए सरकारच्या काळात करण्यात आले.

२०१२ मधील हाथरस, उन्नावसारख्या घटनेतील पीडित युवतीच्या कुटुंबाच्या अत्याचाराविरुद्ध व न्याय मिळवण्यासाठी मा. राहुल गांधी व मा.प्रियंका गांधी यांनी संपूर्ण देशात मोठे जनआंदोलन उभारले. या प्रकरणाने देशात महिला सुरक्षा, पीडित हक्क आणि न्याय व्यवस्थेबाबत प्रश्न अधिक तीव्र झाले. अशा अनेक प्रकरणात त्यांनी महिलांवर अन्याय, अत्याचार होत असताना त्यांच्या अधिकाराची जाणीव करून देत असताना काँग्रेस पक्षाने अत्यंत जबाबदारीने, प्रतिपक्षाची सक्षमपणे भूमिका घेतली आहे.

मणिपूर मधील वांशिक संघर्षात झालेल्या महिलांवरील अत्याचार आणि हिंसाचाराच्या पार्श्वभूमीवर काँग्रेसने केंद्र सरकारवर कायदा व सुव्यवस्था बिघडल्याचा व दुर्लक्षाचा आरोप करत कठोर कारवाई व सुरक्षेची मागणी केली. मा. राहुल गांधींनी संसदेत याविषयी प्रश्न उपस्थित केले. महिला आरक्षण विधेयक मंजूरीत विलंब होतच राहिले सत्ताधारी पक्षाचा निष्क्रियपणा स्पष्ट करीत असल्याचा आरोप करत विधेयक मंजुरीसाठी आग्रह धरला.

केंद्रातील भाजपच्या अपयशी धोरणांच्या गोंधळामुळे भंग केल्याचा आरोप करत चौकशीची मागणी केली. यामुळे सार्वजनिक न्याय, कायद्यातील सुधारणा, महिला सुरक्षा मुद्द्याचे गांभीर्य आणि लोकशाहीचे मूल्यांच्या रक्षणासाठी काँग्रेसने विविध स्तरांवर सातत्याने लढा उभारला आहे.

महाराष्ट्रातील प्रियंका गांधी या महिलांच्या मुद्द्यांना विशेष भर देताना दिसतात. महिलांच्या आर्थिक, राजकीय महिला संघटन, सामाजिक प्रश्नांवर विचारमंथन करून काही केंद्रस्तरीय अभियानाला सुरुवात झाली आहे. यात शक्ति योजना, महिला मार्ग, महालक्ष्मी योजना यांचा समावेश आहे. भारतीय महिला बँकेची पुर्नस्थापना विचाराधीन आहे. काँग्रेसने अनेक राज्यांतील महिलांशी संवाद साधून त्यांच्या सक्षमीकरणासाठी मा. रोजगार, सुरक्षा, शिक्षण, आरोग्य, घरगुती हिंसा, पंचायत नेतृत्व अशा विषयांवर लक्ष केंद्रित केले.

युवानेते श्री.राहुल गांधी यांनी आजवर पक्ष कोणत्याही परिस्थितीत देशहित प्रथम मानले व पक्षाला भक्कम नेतृत्व दिले भारताच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान श्रीमती इंदिरा गांधी यांच्याकडून मिळालेले व त्यांचे साहस, देशभक्ति आणि नैतिकता आजही अत्यंत कार्यक्षम ठरत असल्याचे प्रत्यक्ष केले आहे. असे काँग्रेस पक्षाने अनेक नेते व कार्यकर्ते आपले अतुलनीय धैर्य, त्याग आणि कुशलतेने भारतीय राजकारणातील नेतृत्वाचे सामर्थ्य व सहनशीलतेचे नवीन व्याख्या निर्माण केली व लोकशाहीसाठी राजकारण, भारतातील नि:स्वार्थ सेवा व बलिदानाचा आदर्श आपल्या समोर ठेवला आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या महापरिनिर्वाण दिनाच्या निमित्ताने

बाबासाहेबांनी सामाजिक, न्याय, समता आणि मानवी मुल्यांची पायाभरणीही केली

भारताच्या स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील देशात लोकशाहीची उभारणी ज्यांनी विचारपूर्वक, अभ्यासपूर्ण आणि दूरदृष्टीने केली, ते म्हणजे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर. संविधान मसुदा समितीचे अध्यक्ष म्हणून त्यांनी केवळ नियमांची चौकट तयार केली नाही, तर सामाजिक न्याय, समता आणि मानवी मुल्यांची पायाभरणीही केली. सध्याच्या परिस्थितीत देशातील लोकशाही ज्या आव्हानांना सामोरी जात आहे, त्या पार्श्वभूमीवर बाबासाहेबांचे विचार आणि इशारे किती दूरदर्शी होते, हे अधिक प्रकर्षाने जाणवते. आपल्या देशाची लोकशाही मोठी आहे, पण तितकीच ती नाजूकही आहे. आज

उल्हासदादा पवार,
संपादक
जनमानसाची शिदोरी

[illegible] बेरोजगारी, वाढती असहिष्णुता आणि आर्थिक असमानता या सर्व घटकांमुळे लोकशाहीचे [illegible] झाले आहे. [illegible] डिसेंबर, २०२५ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा ६९ वा महापरिनिर्वाण दिन आहे. त्या निमित्ताने बाबासाहेबांच्या विचारांची प्रासंगिकता जाणून घेणे औचित्याचे ठरेल.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारताला लोकशाही व्यवस्था टिकून राहावी म्हणून अनेक महत्त्वाचे इशारे दिले होते. त्यापैकी पहिला इशारा म्हणजे व्यक्तीपूजा टाळणे होय. लोकशाही ही व्यक्तीपेक्षा संस्थांवर टिकत असते. राजकारणात वाढती व्यक्तीपूजा, एखाद्या प्रबळ नेत्यावर अधिक अवलंबित्व आणि शासकीय संस्थांच्या स्वायत्ततेकडे दुर्लक्ष हे लोकशाहीला मारक असून ते

टाळले पाहिजे असा इशारा त्यांनी दिला होता. आज 'नमो नमो', 'विश्वगुरू' म्हणून मोदींचा उदो उदो केला जात आहे. पेट्रोल पंपापासून सर्व सरकारी प्रकल्पांवर ठळक जाहिरातींमध्ये मोदींना 'ब्रँड नेम' म्हणून पुढे आणले गेले आहे. 'मोदी है तो मुमकिन है' असे म्हणत राजकीय भक्ती केली जात आहे. सर्वोच्च नेता म्हणून एकाच व्यक्तीच्या नावाचा अनेक वेळा, अनेक ठिकाणी गवगवा केले जात आहे. यातून लोकशाहीचे हनन केले जात आहे. बाबासाहेबांनी हा धोका त्यावेळीच ओळखला होता म्हणून त्यांनी व्यक्ती पूजा टाळली पाहिजे असा इशारा दिला होता.

बाबासाहेबांनी दिलेला दुसरा इशारा म्हणजे जातव्यवस्थेवर टिकून राहिलेल्या समाज होय. संविधानाने सर्वांना समानता दिलेली असली तरी समाजातील जात आधारित भेदभाव आणि त्याची राजकीय परिणामांवरील भूमिका अजूनही तीव्र आहे. 'जात नष्ट झाली पाहिजे. जात जर नष्ट झाली नाही तर भारतात खरी लोकशाही येणार नाही.' असे बाबासाहेब म्हणाले होते. आज देशात जात आणि धर्माच्या आधारावर निवडणुका लढवल्या जातात. एका विशिष्ट जातीच्या लोकांना लक्ष्य करून 'रेवडी' वाटप केले जाते. हिंदु राष्ट्राची संकल्पना पुढे आणून जातीला मिळालेली चिथावणी दिली जात आहे. म्हणून त्यांचे ध्रुवीकरण करून निवडणुका जिंकल्या जात आहेत. लोकशाही पूर्णपणे संकटात सापडल्याची ही उदाहरणे असून बाबासाहेबांनी संविधानाच्या माध्यमातून ज्या लोकशाहीची संकल्पना केली होती तिचे आज मतदारांनी अवलोकन करण्याची परिस्थिती आहे.

बाबासाहेबांनी दिलेला तिसरा इशारा म्हणजे लोकशाही टिकवण्यासाठी विधिमंडळ, कार्यपालिका आणि न्यायपालिका यांच्यात समतोल असणे आवश्यक आहे. पण आज हा समतोल कुठे तरी ढासळल्याची परिस्थिती आहे. या सर्व संस्था सरकारच्या इशाऱ्यावर काम करताना दिसत आहेत. सरकारच्या हाती असलेल्या यंत्रणांच्या न्यायालयाकडून तात्काळ कार्यवाही होते. त्यासाठी रात्री देखील न्यायालये सुरू ठेवली गेल्याची उदाहरणे आहेत. पण बहुतेक करून विरोधी पक्षांची सरकारे पाडलेली प्रकरणे अनेक वर्षे न्यायालयात न्यायाच्या प्रतीक्षेत प्रलंबित आहेत. ही एक प्रकारची लोकशाहीची गळचेपी आहे. विधानमंडळात घाईघाईने हवे असलेले कायदे चर्चेविनाच मंजूर होत आहेत. जनसुरक्षा कायद्याला संसदेत मंजुरी हे त्याचेच एक उदाहरण म्हणावे लागेल. सरकारने महिला आरक्षण विधेयक संसदेत मंजूर केले पण अंमलबजावणी शून्य आहे. अशी कितीतरी उदाहरणे देता येतील.

आज बाबासाहेबांनी दिलेल्या या इशाऱ्यांकडे साफ दुर्लक्ष करून निवडणुकांच्या काळात आचारसंहितेतही महिलांच्या खात्यावर पैसे टाकले जात आहेत. पैसा आणि सत्ता यांचा दुरुपयोग करून निवडणुका लढल्या जात आहेत. महाराष्ट्रात असो वा बिहारमध्ये, अलीकडच्या काळातील निवडणुकीकडे पाहिले, तर एक गोष्ट अगदी ठळकपणे जाणवते. ती म्हणजे 'फ्रीबीज' अर्थात 'मोफत लाभ', कल्याण योजना, लाडकी बहीण योजना अशा नावांनी निवडणुकीचे परिमाण बदलून टाकले आहे. मोफत अनुदान, थेट रोख रक्कम, मोफत वीज, मोफत गॅस, मोफत प्रवास अशी अनेक प्रलोभने मतदारांना दाखवून मते मिळवली जात आहेत. सरकारी तिजोरी मतदारांसाठी खुली करून 'रेवडी' वाटप होते. सरकारी

योजनांसाठी राखून ठेवलेला पैसा मोफत वाटला जातो. त्यातून सत्ताधाऱ्यांना निवडणुका जिंकणे सोपे जाते पण त्याचे परिणाम सर्वसामान्यांना भोगावे लागतात. देश आणि राज्यावर कर्जाचा बोजा वाढतो. महागाई आणि करांचा बोजा वाढतो. या सर्व बाबींचा विचार बाबासाहेबांनी त्यावेळीच करून, लोकशाही समोरील संभाव्य धोके ओळखून इशारे दिले होते. लोकांना मोफत वस्तू देऊन त्यांच्या दैनंदिन गरजा भागवता येईल, पण यामुळे त्यांच्यात स्वाभिमान, सामर्थ्य आणि जागरूक चेतना निर्माण होणार नाहीत, असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे स्पष्ट मत होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी नेहमी हक्काधिष्ठित योजना आणि स्वाभिमानाचा सन्मान अर्थव्यवस्था यावर भर दिला. कोणत्याही शासनाने लोकांच्या 'गरिबीचे राजकारण' टिकवून ठेवू नये. उलट लोकांना सक्षम करून मुक्त करावे असा त्यांचा आग्रह होता. अलिकडच्या काळात बिहार आणि महाराष्ट्रातील निवडणुका या विकास आणि मोफत लाभ या दोन मुद्द्यांवर फिरत राहिल्या आहेत. लोकांमध्ये असलेले दीर्घकालीन दारिद्र्य, रोजगाराचा अभाव, बिहारच्या स्थलांतरित मजुरांचे जीवन, बिहारमध्ये असलेली मर्यादित उद्योगांची कमतरता यामुळे तात्काळ आर्थिक दिलासा हा सत्ताधाऱ्यांच्या राजकीय नीतीचा आधार बनला आहे. परंतु यातून मतांचे ध्रुवीकरण होत असून त्याचा परिणाम मुक्त आणि निष्पक्ष निवडणूक प्रक्रियेवर होत आहे. सत्ताधारी पक्ष विजय प्राप्त करत असून विरोधकांना मात्र पराभवातून सावरण्याचे दूर राहावे लागत आहे.

'लोकशाही फक्त निवडणूक प्रणाली नसून, ती आर्थिक संरचनेशी जोडलेली असते; जी संरचना व्यक्तीला स्वतंत्र निर्णय घेण्यास देते,' असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणाले होते. आज निवडणुकांच्या काळात जी 'फ्री बीज' संस्कृती सुरू आहे ती लोकांना निर्णय घेण्यास देत नसून उलट छोटे फायदे मिळवून देणारी आहे. बाबासाहेबांनी 'फ्री बीज' संदर्भात सतर्कतेचा इशारा दिला होता. आज विविध राज्यांमध्ये जी 'फ्री बीज' स्पर्धा सुरू आहे, त्यामुळे लोकशाहीचे फार मोठे नुकसान होत आहे. निवडणुका जिंकण्यासाठी 'फ्री बीज' उपयोगी पडत असली तरी न्याय, समता आणि सक्षम लोकशाही उभारण्यासाठी त्यांची उपयुक्तता मर्यादित असते आहे. राजकीय नेत्यांनी नागरिकांना वस्तूंच्या वाटपाच्या मर्यादेत अडकवण्याऐवजी त्यांना सक्षमी, शिक्षण, रोजगार, उद्योग आणि हक्कांची हमी देण्याचा मार्ग स्वीकारण्याची गरज आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कार्य केवळ आधुनिक भारताच्या संविधानाची निर्मिती करण्यापुरते मर्यादित नसून त्यांनी आपल्या लोकशाहीतील सामाजिक व आर्थिक समतेचा पाया रचण्याचे महान कार्य केले आहे. भारतीय लोकशाहीच्या आजच्या स्थितीकडे जर आपण पाहिले, तर आपल्या देशाला आजही बाबासाहेबांच्या दूरदृष्टीची नितांत गरज आहे, जेवढी ७५ वर्षांपूर्वी होती, असे म्हटल्याशिवाय राहत नाही. 'एक असे शासन ज्याद्वारे लोकांच्या आर्थिक आणि सामाजिक जीवनात रक्तपाताशिवाय क्रांतिकारी बदल घडू शकतात,' अशा लोकशाहीचा अर्थ बाबासाहेबांना अभिप्रेत होता. बाबासाहेबांना फक्त राजकीय लोकशाही पुरेशी नव्हती. तर राजकीय लोकशाहीचे सामाजिक व आर्थिक लोकशाहीमध्ये रूपांतर व्हावे म्हणून आयुष्यभर ते पुरस्कर्ते होते. कोणत्याही राजकीय पक्षाने देशहितापेक्षा आपली सत्ता मोठी मानली तर लोकशाही धोक्यात येईल असा सतर्कतेचा स्पष्ट इशारा बाबासाहेब आंबेडकर यांनी दिला होता. 'लोकशाही टिकवण्यासाठी फक्त मतदान पुरेसे नसून सातत्याने जागरूक नागरिक, संघटना आणि नैतिक दबाव आवश्यक आहे,' असे बाबासाहेबांचे मत होते. आजच्या लोकशाहीमध्ये धार्मिक केंद्रीकरण, सत्ता पक्षातील फूट, मतदान यंत्रणेतील अपारदर्शकता यासारख्या गोष्टींनी लोकशाहीच्या तत्त्वांना आव्हान उभे केले आहे. अशा परिस्थितीत देशाला लोकशाहीला पुढे नेण्यासाठी आज डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हवे होते असे म्हटल्याशिवाय राहत नाही.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी लोकशाहीला केवळ एक राजकीय व्यवस्था म्हणून न पाहता सामाजिक क्रांतीचे साधन मानले. त्यांच्या दृष्टीनुसार, लोकशाही म्हणजे समता, बंधुता, न्याय व स्वातंत्र्य यांचे सर्व स्तरातून जोपासलेले मूल्य होय। आजच्या भारतात, त्यांचे हे विचार अनेक पातळ्यांवर अजूनही संदर्भ आणि दिशा देतात. सध्याची परिस्थिती पाहता त्यांच्या स्वप्नातील लोकशाही अजूनही अपूर्ण आहे, असे म्हटल्याशिवाय राहत नाही. आरक्षणाचे लागू असले तरी कमी प्रतिनिधीत्व, ग्रामीण भागात घटकांच्या आरोग्याचा अभाव, सामाजिक भेदभाव आणि राजकीय स्वार्थ यामुळे लोकशाहीचे मूल्य कमजोर होत चालले आहे. आजच्या भारताला आंबेडकरांचे लोकशाहीचे स्वप्न 'एक समतेचे व न्यायाचे राष्ट्र' म्हणून पुढे न्यायचे असेल तर देशातील प्रत्येक नागरिकाने बाबासाहेबांच्या मूलभूत तत्त्वांना जागून ठेवण्यासाठी पुढे आले पाहिजे. लोकशाही टिकवण्याचे काम हे फक्त लोकशाहीकडे सरकार पहावे नसून ते सर्व पक्ष आणि समाजाची एकत्र येऊन करण्याचे काम आहे. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी ज्या विचारांचे बीज पेरले आहे, त्याचे जोपासना, वृद्धी आणि फुलवण्याचे काम आपल्या सर्वांना करायचे आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा ६९ वा महापरिनिर्वाण दिन दि. ६ डिसेंबर, २०२५ रोजी साजरा होत आहे. त्या निमित्ताने महाराष्ट्र मीडिया कमिटीकडून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना विनम्र अभिवादन!

शब्दांकन : सुनील खोडगे

कार्यकर्त्यांच्या पाठीशी ठाम राहणारा नेता

सरन्यायाधीश गवई व मामा पगारेंवरील हल्ल्यामागे मनुवादी प्रवृत्ती, त्यांना चोख उत्तर द्या !

हर्षवर्धन सपकाळ,
अध्यक्ष,
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती भूषणजी गवई यांच्यावर बूट फेकण्याचा [illegible] आणि पगारे मामांच्या संदर्भात [illegible] या दोघांची मानसिकता एकच आहे. त्याने [illegible] एकच आहेत. पगारे मामा आणि मुख्य न्यायमूर्ती हे दोघेही मागासवर्गीय आहेत. मागासवर्गीयांचे स्वाभिमानाने उभे राहणंसुद्धा [illegible] नाही काय? असा प्रश्न या निमित्ताने उपस्थित होत आहे. न्यायमूर्ती [illegible] फेकलेला बूट आणि पगारे मामांना [illegible] या घटनेचा [illegible] आहे. [illegible] होते.' [illegible] विरोध करण्यात आले. [illegible]

काँग्रेस पक्षाचे कार्यकर्ते आहेत. [illegible] असे काहीही नाही. त्यांना काँग्रेस पक्षाच्या विचारांचे [illegible] अभिमान असलेला [illegible] महत्त्वाचा आहे. महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस [illegible] या नात्याने मला त्यांच्या बद्दल अभिमान आहे. [illegible] आम्ही [illegible] काँग्रेस [illegible] आहे. [illegible] सर्व काँग्रेस कार्यकर्त्यांनी [illegible] केली आहे. 'आम्ही तुमच्या पाठीशी आहोत,' हे सांगण्यासाठी आम्ही [illegible] आलो आहोत. [illegible] काम आहे? काँग्रेसचा प्रत्येक कार्यकर्ता हा आमच्यासाठी महत्त्वाचा आहे. [illegible] असतील, [illegible] असतील, [illegible] असतील, [illegible] असतील. पण या [illegible] काँग्रेस पक्षाचा [illegible] तर तो काँग्रेस कार्यकर्ताच आहे. [illegible]

आज सुद्धा कार्यकर्त्यांना संबोधन देतो आहे. कारण हा कार्यक्रमाच्या भावनांचा उगम आपल्या पक्षाचा आहे. हे राहुल गांधी आणि आपल्या सर्वांची भूमिका आहे. तुम्ही आपल्यासाठी सर्वोत्तम आहात.

संविधानाने आपल्याला स्वातंत्र्याबरोबरच समता, बंधुता, सामाजिक न्याय व प्रत्येक व्यक्तीचा सन्मान राखण्यासाठी कायदा दिला, अधिकार दिले. 'लोकांनी लोकांसाठी लोकांचे राज्य' स्थापित करण्याचे काम संविधानाने केले आहे. देशामध्ये धर्मनिरपेक्षता असली तर त्याचे स्वागत आहे पण धर्मांधता आवश्यकता नाही. धर्माबद्दल वेगवेगळे विचार असू शकतात. कुणीही भूक म्हणाले, भावनांना चांगले म्हणावे आणि बंधुत्वाचा जोपासनाचा हा एक मार्ग असू शकतो. भारतीय जनता पक्षासोबत राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाकडून आम्ही भारताची दिशा आहे. त्यांना अभिप्रेत असलेला असलेला भारत आहे. मनुस्मृतीला अभिप्रेत असलेला आपला भारत नाही. आपला भारत हा समता, बंधुता, सामाजिक न्याय आणि प्रत्येक व्यक्तीचा सन्मान करणारा भारत आहे. भारतीय जनता पक्षाचा भारत म्हणजे

आपल्या पायातील बेड्या तोडून आम्ही काम केले जात आहे. त्यांच्या या मानसिकतेचा आम्ही धिक्कार करतो. आम्ही काम करणाऱ्या पुढाऱ्यांनी आम्हाला कोण काय बोलतो पाहते. तुमचे कोण येणारे पैसे कामासाठी आणि तुमच्या मेहनतीचा खूप काळासाठी तुम्ही आपल्या 'जय भारत' यांच्या संकल्पनेत असे कृत्य करता. आपण काय करतोय याचे तुम्हाला भान नाही. 'आपण कोणाशी करू तर, आपल्याला कुणीतरी गुन्हा देऊन येईल.' असा प्रवृत्ती बाळगणाऱ्यांची आम्ही या ठिकाणी रद्द व्यक्त करतो. त्यांचा निषेध करत असताना आम्ही नाना पटोले यांनी गौतम बुद्धांची मूर्ती भेट देत आहोत. गौतम बुद्धांचा विचार, संविधानाचा विचार आम्हाला अंमलात आणायचा आहे. ज्यांनी हे कृत्य केले, त्यांच्याबद्दल मी या ठिकाणी दया व्यक्त करतो आणि त्यांना देव सुबुद्धी देवो अशी प्रार्थना करतो. ज्यांनी हे कृत्य केले त्यांच्यावर गुन्हे दाखल झाले पाहिजेत.

त्या ठिकाणी नाना, त्यांच्या सोबत्यांच्या आयोजनाच्या संबंधीत तयारी आणि नोटिस देण्यासाठी सभास्थानात गेले होते. त्यांना सभास्थानातून खेचून बाहेर आणत, त्यांना जातिवाचक शब्दाचे टोमणे मारत, शिव्या देत? तसा बहाणा म्हणून 'मूर्ती लहान पण किर्ती महान' असे मधुकिमतेला अमरण्या नावाने २२ दिनेश आणि तहसील

भारत आणि भाजपला अभिप्रेत असलेला भारत हा वेगवेगळा आहे. ही लढाई लोकशाहीवाल्यांनी आणि कुणीतरी आम्ही लढणार नाही. तर ही लढाई आम्ही संविधानाने, विचाराने आणि विवेकाने लढू. आपला भारत हा संविधानाला अभिप्रेत लोकशाही ऐवजी ठोकशाहीचा भारत होय. हुकूमशाही हा भारतीय जनता पक्षाचा विचार आहे.

मनुस्मृतीला अभिप्रेत असणारी व्यवस्था त्यांना निर्माण करायची आहे. ती व्यवस्था निर्माण करीत असताना सर्वांची मिळता निर्माण झाल्यानंतर त्यांचा अपमान करणे त्यांना

असलेल्या गलेलठ्ठ लोकांनी हात धरून उठी घातली आहे. आम्ही त्याचा निषेध करतो. हे कुणा ज्यांनी केले आहे त्या लोकांनी तुमच्या घरी येऊन तुम्हांला हात धरून बाहेर काढले तर आश्चर्य वाटू देऊ नका. कल्याण हे नाव घेत असताना आपल्याला छत्रपती शिवाजी महाराजांची आठवण होते. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी कल्याणच्या सुभेदाराच्या सुनेला पहिलेला सन्मानाची वागणूक दिली होती याची आठवण असली पाहिजे.

नुकत्याच नगरपालिकेमध्ये महिलेला धरून नेहून गोंधळले आहे. भाजपच्या महिलेच्या पाठीच्या संघर्षातून एक योजनेचा दुसरा आपल्या घरी आला आहे. या कृतीचा निषेध आम्ही यापूर्वीच नोंदविलेला आहे. नाना पटोले हे आपल्या काँग्रेस पक्षाचे कार्यकर्ते आहेत. या मायबाप लोकसभा, विधानसभा, नगरसेवक पद असे काहीही नसते. त्यांना काँग्रेस पक्षाच्या विचाराचे संविधानात अभिप्रेत असलेला भारत महत्त्वाचा आहे. महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेसचा अध्यक्ष या नात्याने मला त्यांचा सार्थ अभिमान आहे. तुम्ही एकटे नसून आम्ही संपूर्ण काँग्रेस पक्ष तुमच्या सोबत आहे. हे फक्त तुमच्यासोबत घडलेले घडणे नसून देशातील सर्व काँग्रेस कार्यकर्त्यांनी याबाबत हळहळ व्यक्त केली आहे. 'आम्ही तुमच्या पाठीशी आहोत.' हे सांगण्यासाठी आम्ही मुंबईपासून ते कल्याणपर्यंत आलो आहोत. तुम्हाला आम्ही आधार देतो फक्त उदेश काय आहे? काँग्रेसचा प्रत्येक कार्यकर्ता हा आपल्यासाठी महत्त्वाचा आहे. कुणी पंतप्रधान असतील, कोणी मुख्यमंत्री असतील, मंत्री असतील, खासदार असतील, आमदार असतील. पण या सगळ्यांपेक्षा काँग्रेस पक्षात सर्वोच्च स्थान जर कुणाचे असेल तर ते काँग्रेस कार्यकर्त्यांचे आहे. आम्ही आज एका कार्यकर्त्याला आधार देतो आहे. काँग्रेस हा कार्यकर्त्यांच्या भावनेला उभा असणारा पक्ष आहे. हीच राहुल गांधी आणि आमच्या सर्वांची भूमिका आहे. तुम्ही आमच्यासाठी सर्वोपरी आहात.

लोकांच्या महाराष्ट्राचे संस्कृत संतांनी ग्रंथ साहित्य लिहिले. या कामासाठी

त्यांना समाजाच्या मनुष्यापर्यंत ज्ञानेश्वरांनी पसायदानाची प्रार्थना लिहिली. 'जे खळांची व्यंकटी सांडो, तया सत्कर्मी रती वाढो। भूता परस्परे पडो, मैत्र जिवाचे।' ज्ञानेश्वरांच्या पसायदानाच्या तत्त्वांनी गरज काळाची नाही. त्याचा योग्यतेने नाही तर, 'जय महाराष्ट्र मराठीत जे म्हटले आहे. त्या दृष्ट भावना नाही आणि त्याच्यामध्ये भाजपाच्या परिस्थितीतील कामगारांनी रती नाही,' ही भावना मी नम्र भावनेच्या शेवटीसाठी व्यक्त करतो. तसेच 'भूता परस्परे पडो, मैत्र जिवाचे'. ही भूमिका घेत असताना त्यांच्यामुळे विचारांना हात पुढे करतो. संविधानाचा हात पुढे करतो. आज आपला चांगला निर्णय जरा या माणसांचेही मी या ठिकाणी स्मरण करतो.

आज या परिसरातील सर्व काँग्रेस पदाधिकारी आणि कार्यकर्त्यांना मी आवाहन करतो की आपल्या कार्यकर्त्याला कुणी हात लावला आणि बाहेर ते झाले तरी त्याच्या पाठीशी खंबीरपणे उभे राहिले पाहिजे. अशी घटना घडल्यास अशोभनीय नाही तर अशी घटना घडणारच नाही अशी कुणाचीही हिंमत होणार नाही. अशी परिस्थिती निर्माण केली पाहिजे. त्यासाठी संघटन तयार राहिले पाहिजे असे आदेश मी या ठिकाणी देतो. त्याचप्रमाणे मी त्यांना देखील आवाहन करतो की त्यांनी

या लोकांना माफ करून टाकावे. 'ईश्वराने त्यांना क्षमा करावी', कारण त्यांना माहीत नाही ते काय करत आहेत. ही वैचारिक लढाई आहे. मला हे करीत असताना आपल्याला भारताची लोकशाही, संविधान तसेच संविधानाचे रक्षण करायचे आहे. त्या अनुषंगाने मला विद्यार्थ्यांना सांगायचे आहे की भारतीय या साहित्याच्या विविध कलांच्या अनुषंगाने पाहिल्यास पुढे अनेक नवीन अॅप्लिकेशन्सच्या गुन्हेगारीसाठी कोर्टात जाव लागत. कारण या महाराष्ट्राला कायद्याचे राज्य नसून गुंडगिरीचे राज्य आहे. आपला कायद्यावर विश्वास आहे. आता पत्रकार मुके, बहिरे आणि आंधळे कारभार घडवत आहे. त्यांच्याकडून काही अपेक्षा व्यक्त करणे म्हणजे स्वतःला फक्त फसवण्यासारखे आहे. म्हणून या संदर्भात योग्य ती कायदेशीर कारवाई करावी अशी मी सूचना देतो.

सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती भूषणजी गवई साहेब यांच्यावर बूट फेकणारा व्यक्ती आणि यादी मागण्यांच्या संबंधीत रिकूच्या करणारा व्यक्ती या दोघांची मानसिकता एकच आहे. त्यांचे विचार सुद्धा एकच आहेत. यादी मागा आणि मुख्य न्यायमूर्ती हे दोघेही मागासवर्गीय आहेत. मागासवर्गीयांनी स्वाभिमानाने जगणे मनुवाद्यांना मान्य नाही काय? असा प्रश्न या निमित्ताने उपस्थित होत आहे. न्यायमूर्ती यांच्यावर फेकलेला बूट आणि यादी मागणे नेमकलेली शाई या दोघांमध्ये साम्य आहे. म्हणून 'दोघांचे मनसुबा जसे थांबवले होते,' तसे तुम्हा आम्हा सर्वांना एकत्र येऊन लोकशाहीने मनसुबा थांबवून मनुवादाचा निषेध करायचा आहे. 'लड़ना है तुम संघर्ष करो, हम तुम्हारे साथ हैं' त्याच धर्तीवर 'नाना पटोले संघर्ष करो, हम तुम्हारे साथ हैं'. असे राहुल गांधी आपले नेते आहेत, तसे नाना पटोले देखील आपले नेते आहेत. हाच संदेश मी या ठिकाणाहून देतो.

भा.ज.पा.ने जि.एस.टी. द्वारे केलेला लूटोत्सव

भारताचे माजी राष्ट्रपती मा. डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम साहेब म्हणतात "If the political leaders of the nation empower the people through visionary policy the prosperity of the Nation is cirtain". ज्या एखाद्या राष्ट्राचे राजकीय नेते हे दूरदृष्टीपणाने, दयाळूपणाने व अत्यंत व्यापक भूमिका घेवून धोरणात्मक निर्णय घेतात. ते राष्ट्र निश्चितच संपन्न होत असते. म्हणून देशाचे नेतृत्व निर्भीड, निर्मळ, नि:स्वार्थ, त्यागी, कल्पक, निर्भीड, निर्णय, समाजवादी, गुणग्राहक, कुशाग्र बुद्धीचे, देशभक्ति प्रचंड निष्ठा बाळगणारे, संवेदनशील आणि जनभावनेशी समरस असणारे असावे. अशीच सामान्य जनतेची, शिक्षितांची, राज्य, समस्त समाजघटकांची सर्वदेशवासियांची अपेक्षा असते. तेव्हा स्वतंत्र [illegible] देशाचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू, लाल बहादूर शास्त्री, इंदिराजी गांधी, अटलबिहारी वाजपेयी, डॉ. मनमोहनसिंह, चंद्रशेखर, नरसिंहराव,

वसंत पुरके,
अध्यक्ष, माजी मंत्री
आदिवासी विभाग, महाराष्ट्र

व्ही.पी. सिंग इ. या सर्वांनीच यासाठी, यथाशक्ती देशाला सुरक्षीत, सुखी व संपन्न करण्याचे प्रयत्न केलेत. एक विकसनशील राष्ट्र म्हणून भारताचे नाव एकदा होते. काळाचे ओघात अनेक राजकीय स्थित्यंतर होत असतात परिणामी सन २०१४ मध्ये भारतीय जनता पार्टी सरकार सत्तेवर आले. सुंदर - सुंदर वायदे, आकर्षक विधान करून जनतेला आपल्याबाजूने अनुकूल करण्यात त्यांना यश आले. उदा. 'अच्छे दिन आनेवाले हैं', 'सबके खाते में १५ लाख जमा होने वाले हैं', 'युवकोंको दो करोड नोकरियां मिलने वाली हैं', 'भ्रष्टाचार कम होने वाला है', 'किसानोंकी आय दुगनी होने वाली है', 'महंगाई कम होने वाला है', डिजिटल इंडिया, डिजीटल इंडिया, स्मार्ट सिटी, स्टार्ट अप इंडिया, स्टँड अप इंडिया, २०२२ तक सबको मकान मिलने वाला है. सबके घरोंमे बिजली आने वाली है. सबके नल आनेवाला है और नालेसे गॅस आने वाला है, जो एक महीने हम तय मानेंगे. [illegible] कर मानेंगे असा अनेक

	सन २०१४ पूर्वी **मा.मनमोहन सिंग**		सन २०१४ नंतर **मा.नरेंद्र मोदी**
१.	[illegible]	क्रूड ऑईल	[illegible]
२.	[illegible]	पेट्रोल	[illegible] ते [illegible]
३.	[illegible]	डिझेल	[illegible]
४.	[illegible]	सिमेंट	[illegible] च्या वर
५.	[illegible] ते [illegible]	सोने	[illegible] ते [illegible]
६.	[illegible]	रेती ट्रॉली	[illegible] ते [illegible] रु.
७.	[illegible]	विट एक हजार	[illegible] चे वर
८.	[illegible]	मोटरसायकल	[illegible] ते [illegible]/-
९.	[illegible]	गॅस सिलिंडर	[illegible] ते [illegible]
१०.	[illegible]	[illegible]	[illegible]
११.	[illegible]	[illegible]	[illegible]/-
१२.	[illegible]	[illegible]	[illegible]/-
१३.	[illegible] रु.	रेल्वे प्लॅटफॉर्म तिकीट	[illegible] रु.
१४.	[illegible] रु.	[illegible]	[illegible] ते [illegible]/-

मोहक व पायाची घोषणांचा पाऊस पाडला. भाजपने विकासाचे नावाने जनमत मते मागितलीत आणि सत्ता पालट झाला.

देशाचे नवनिर्वाचित पंतप्रधान मा. नरेंद्र मोदी साहेब सन २०१४ ला सत्तारूढ होताच त्यांनी अत्यंत जलद गतीने देश (अ) कल्याणाचे निर्णय घ्यायला सुरूवात केली. पहिलाच निर्णय नोटबंदीचा. जागतिक अर्थशास्त्रज्ञ मा. मनमोहन सिंग, रघुराम राजन, पि.चिदंबरम, राहुल जी गांधी व देशातील सर्वच राजकर्ते व अर्थतज्ञांनी प्रचंड विरोध केला. या निर्णयाचा देशाच्या वित्तीय स्थितीवर, जि.डी.पी. वर प्रचंड वाईट परिणाम होईल असे इशारे देऊन सर्वांनीच व प्रिंट मिडीया व इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांनी खूप प्रचार केला. नोट बंदिचा हा निर्णय हा मूर्खपणाचा आहे. अत्यंत घातक आहे. देशाचा खूप मोठे आर्थिक नुकसान होणार म्हणून ओरडून घसा कोरडा करून आर्थिक सल्लागारांनी पदाचे राजीनामे देवून सिद्ध [illegible], नाराजी, संताप व्यक्त केला. खूप गोंधळ उडाला. दरम्यानच्या अनेक शासन निर्णय बदलले गेले. जनतेचे प्रचंड हाल झाले. रस्ता, घाम पैसा बँकेच्या रांगेत उभे राहून नाममात्र प्रमाणपत्राला पैसा काढावा लागला. पैशासाठी बँकेत उभे राहावे लागल्याने सुमारे १४१ माणसे प्राण गमावली. विविध बँकेच्या लोकांनी हजेरी [illegible] करण्यासाठी हजारो कोटींची लूट केली. भाजपाच्या अनेक राज्यकर्त्यांच्या बँकेत एका दिवसात सुमारे ५०० ते ८०० कोटी रु. जमा केले गेलेत. खूप ओरड झाली. परंतु मा. मोदी साहेबांनी निर्णयाचा एक टक्काही पुनर्विचार केला नाही. 'भिकाऱ्याची झोळी तिन तिखट' या न्यायाने मोदीजी महाराजांनी पौकल हुकले. 'सिर्फ मुझे ५० दिन दे दो', नहीं तो मुझे चौराहे पर फांसी दो. असे खोटे भावनिक आवाहन केले. कालांतराने जग शांत झाले. जुलै २०१७ – १८ मध्ये देशाचे कल्याणकारी राजा पंतप्रधान मोदी साहेबांनी जि.एस.टी.या राहुलजीच्या शब्दात 'गब्बर टॅक्सचा' निर्णय घेतला. याबाबत राहुलजी, सर्व काँग्रेस जनांनी, भाजप वगळून सर्वच पक्षांनी, अखिल भारतीय जनतेने जन प्रबोधनाची भूमिका घेतली होती की,

१. जि.एस.टी.चे कोणते टप्पे, कर सोपे, न्याय्य आणि लोकाभिमुख असावेत.

२. जनतेवरील आर्थिक भार कमी करणे.

३. व्यापाऱ्यासाठी कर प्रणाली अत्यंत सुलभ करणे.

४. उद्योग व रोजगारांना प्रोत्साहन देणे.

५. कोणतेच टप्पे १८ टक्क्यांच्या वर नसावेत इ.

तात्पर्य, कर प्रणाली जाचक व किचकट असू नये हाच सर्व भारतीयांचा हेतू होता. परंतु मा. मोदी साहेब हे अत्यंत दृढ निश्चयी, हुशार व मन मर्जीचे [हट्टी] असल्याने त्यांनी आपल्या स्वतःच्या स्वप्नातला आत्मनिर्भर भारत साकार करायचा असल्याने जि.एस.टी.चे पाच टप्पे ठरविले. आणि सुमारे ७ वर्षे सतावून सुधार व आत्मसात [illegible]

३. GST Tax collection 2017-18 to 2024-2025 Fig. in lackh crore

१.	२०१७-१८	७.१९ लाख कोटी रु.
२.	२०१८-१९	११.७७ लाख कोटी रु.
३.	२०१९-२०	१२.२२ लाख कोटी रु.
४.	२०२०-२१	११.३७ लाख कोटी रु.
५.	२०२१-२२	१४.८३ लाख कोटी रु.
६.	२०२२-२३	१८.०८ लाख कोटी रु.
७.	२०२३-२४	२०.१८ लाख कोटी रु.
८.	२०२४-२५	२२.०८ लाख कोटी रु.
	एकूण	**[illegible]** लाख कोटी रु.

४. Income Tax Collection 2017-18 to 2024-25 Fig in Lackh crore

१.	२०१७-१८	१०.०२ लाख कोटी रु.
२.	२०१८-१९	११.३७ लाख कोटी रु.
३.	२०१९-२०	१०.५० लाख कोटी रु.
४.	२०२०-२१	०९.४७ लाख कोटी रु.
५.	२०२१-२२	१४.१२ लाख कोटी रु.
६.	२०२२-२३	१६.६३ लाख कोटी रु.
७.	२०२३-२४	१९.५८ लाख कोटी रु.
८.	२०२४-२५	२२.३३ लाख कोटी रु.
	एकूण	**[illegible]** लाख कोटी रु.

केली. भाजपचा हा नियोजन शून्य लुटोत्सव संपूर्ण देशात जलदगतीने सुरू झाल्यामुळे महागाई गगनाला भिडली. सर्वसामान्य जनतेचे जीवन हैराण झाले. जीवनावश्यक वस्तूंचे भाव कडाडले. देशात प्रचंड असंतोष निर्माण झाला. पण मोदीजी मौनात मग्न राहिले. वस्तूंच्या किमती कैकपटीने वाढल्या मा. मनमोहनसिंग साहेबांच्या कारकीर्दीतील सन २०१४ पूर्वीची स्थिती व मा. मोदीसाहेबांच्या सत्ता स्थितीतील वस्तूंच्या किमतीतील फरक लक्षात येईल.

वस्तूंचे दर व वाढीचा दर तौलनिक तक्ता पाहिल्यावर महागाईने किती कळस गाठला ते लक्षात येईल. सामान्य जनतेचे दैनंदिन जीवन महागाईने होरपळले.

जुलै २०१७ मध्ये जी.एस.टी. लागू करताना जीवना आवश्यक वस्तूंवर मूल्य (Prime Needs) जास्त कर आकारले गेले. घरगुती खर्च प्रचंड वाढला गेला. प्रत्येकाच्या व्यवहारांची सेव्हिंग मार्जीन कमी झाली. ग्राहकावर महागाईचा भार पडला. जनतेवर प्रचंड अन्याय झाला. देशात महागाईबद्दल मोर्चे, निदर्शने खूप झालीत. पक्षांनी आंदोलनांसह जनतेचे दुखणे अनेकवेळा मांडले. परंतु अत्यंत संवेदनशील मोदी साहेबांना व भाजपाची नियंत्रक मातृसंस्था राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाला कुठलीही दया आली नाही. तीळमात्र काळजी वाटली नाही. उलट ज्यादा दर आकारून रेकॉर्ड महसूल गोळा केला.

वरील सर्व आकडे पाहिले तर भाजपचा हा वसुलीचा किती भव्य आहे असे लक्षात येईल. विदेशी आक्रमकांनी देखील केवळ हिंदुस्थानाला एक एक लुटले आहे. जनतेची अशी सर्वप्राय लूट केली. जनता बेजार झाली. मोदी सरकार वसुलीचे महापुरात लक्ष्मण पावलांनी जनतेची झळ पोहोचून आली नाही. प्रचंड महसूल वाढविणे, गोळा करणे हा एकमेव उद्देश भाजप सरकारचा होता. जनतेला दिलासा देणे ही बाब मोदी साहेबांसाठी दुय्यम होती. अशा या महालुटीच्या भारतीय जनतेचा मोदीजींनी अभूतपूर्व महोत्सव सोहळा साजरा केला. कुंभमेळ्यात जसे शेकडो लोक चेंगरून स्वर्गात गेलेत तसेच टेक्सटाईल्स, हॉटेल व छोट्या व्यापारांना जी.एस.टी. दराचा फटका बसला. अनेक छोटे उद्योग बंद पडले. रोजगार गमावले गेले. बेरोजगारीमुळे हजारो युवकांनी आत्महत्या केल्या. अनेक हॉटेलवाल्यांनी स्वतः विष प्राशन करून मोदी साहेबांचे नावाने अखेरचे संदेश लिहून जगाचा निरोप घेतला.

शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करणार, स्वामीनाथन समितीच्या शिफारशी लागू करून शेतकरी बांधवांना दिलासा देणार, रोजगार निर्मिती करणार अशी अनेक आश्वासने हवेतच विरलीत. शेतमालाचे भाव जाणीवपूर्वक पाडलेत. बाहेर देशातील कृषि उत्पादनाची अनावश्यक आयात केली आणि शेतमालाचे भाव पाडले. आयात निर्यातीचे धोरण अत्यंत चुकीचे व घातक असल्याने शेतकरी उध्वस्त झाला. पंजाब, हरियाणाचे शेतकऱ्यांची शेतमालाला आधारभूत किंमत कायद्याने मिळावी ही किमान अपेक्षा होती. आंदोलन वर्षभर दीर्घकाळ चालले. त्याची दखल सरकारने घेतली नाही. पण सुमारे ७३० शेतकरी शहीद झाले. अत्यंत निर्दयपणे त्यांचे मार्गात खिळे ठोकले. त्यांचेवर अश्रुधूर सोडला. त्यांना 'आंदोलन जीवी', खलिस्तानवादी, पाकिस्तानचे हस्तक, म्हणून खालच्या थरावर जाऊन अपमान केला. पूर्ण देशभर शेतकऱ्यांना पुढे - मागे केले. मुर्ख बनविले. भाजप सरकारने व आर.एस.एस.चे गुरुजी मा. मोहन भागवतांनी एका कुटुंबात जसा गुणे जनांना धमकीचे असे आवाहन जनतेला केले.

३. <u>States/U.T wise Break up collection</u> **राज्ये आणि केंद्र शासित प्रदेशनिहाय जीएसटी संकलन पाहुया :-**

१.	[illegible]	[illegible]
२.	[illegible]	[illegible]
३.	[illegible]	[illegible]
४.	[illegible]	[illegible]
५.	[illegible]	[illegible]
६.	[illegible]	[illegible]
	एकूण	**[illegible]**

४. <u>Direct Tax collection</u> **प्रत्यक्ष कर वसुली** (Rs.Crore)

•	Fy. 2017-18 to 2023-24 **Corporate Tax**	46,98,295
•	Fy. 2017-18 to 2023-24 **Personal Income Tax**	44,48,590
•	Fy. 2017-18 to 2023-24 **Other Direct Tax**	0027,702
	Fy. 2017-18 to 2023-24 Total	**91,74,587**

परंतु, शेतकऱ्यांना न्याय देण्यासाठीचा पैसा मोदींना ते देऊ शकले नाहीत. शेतकऱ्यांच्या कर्जमाफीचा साधाही हलेलाय पडून गेला. उलट निरव मोदी, विजय माल्ल्या, मेहुल चोकसी, झुनझुनवाला, चंदा कोचर आदींनी हजारो कोटींचा चुना लावला. पळून परदेशात जाऊन अजून ओरडले. जाम अजून बाहेर झाले. सोळा लाख पन्नास हजार (१६,२५०००) कोटी रु. महाराष्ट्र, अदानीसारखे विजय पाल्यासह सर्वांचे कर्ज माफ केले, निर्लेखित केले. बँकांचा एन.पी.ए. वाढला (बुडीत कर्ज). कर्ज बुडवे परदेशात पळून गेले भाजपाच्या आशीर्वादाने ते राहिल्याप्रमाणे, बिन दिक्कतपणे, निर्विघ्न पणे पळून गेले.

देशात आजही शासनाचे विविध खात्यातील लाखो पदे रिक्त आहेत. आरोग्य खात्यात सुमारे ६० टक्के महाविद्यालयातील प्राध्यापकांची ३० ते ३५ टक्के पदे, शालेय शिक्षण विभागातील हजारो पदे, सैन्यदलातील असंख्य पदे रिक्त आहेत. वित्तीय शिस्ती शिवा नसल्यामुळे मोदीजींनी हजारो शाळा बंद केल्या. परंतु मोठा वाजीचे प्रमाणे महाकुंभमेळाव्यासाठी हजारो कोटींचा निधी दिला. काही हजार लोकांना चेंगराचेंगरीमुळे कुंभमेळ्यात अनेकांना हायमेजर स्वर्ग मिळाला. या देशात कोट्यावधी लोकांना बेकारी, अंधश्रद्धा, अविवेकी व मानसिकदृष्ट्या पंगू बनवण्याचे मोठे षडयंत्र पण पाहता जात आहेत. देशाचे दुसरे नेते पंडित जवाहरलाल नेहरू पासून तर मा. मनमोहन सिंग साहेबांपर्यंत मोठमोठी सार्वजनिक उपक्रम, मोठ मोठया केलेल्या उपक्रमाच्या सैन्यात, त्यात IAS, IPS, IRS, IFS अशी उच्च पदस्थापनातील लाखो पदे भरली जायची. पण मा. मोदीजींनी कोणतेही व कुणाकडेही साधा मसाला न करता हे सर्व संस्थात्मक भांडवल Institutional Capital कवडी मोलाने अंबानी, अदानींना विकून टाकले त्यातून किती महसूल जमा झाला हे कधीही मोदीजी देशवासियांना सांगितले नाही.

मा. मनमोहनसिंग साहेबांचे काळात देशावरील कर्ज अंदाजे ५० ते ५२ लाख कोटी पर्यंत होते. मा. विश्वगुरुच्या आशीर्वादाने २०० ते २५० लाख कोटींवर आपल्या देशाचा डोलर विकसीत झाला. अशी भयावह स्थिती होत गेला आहेत. रिझर्व बँकेत देखील ही अतिशय गंभीर लूट करणी विक्रमी होत गेली यांचे उदाहरण एकमेव उदाहरण म्हणजे मा. मोदीसाहेबांनी आर.बी.आय. कडून सगळा साठा सगळा तिजोरीचा रस्ता बंद केलेली लूट. मनमोहनसिंगांचे कालावधीपर्यंत ५० ते ६० वर्षात सुमारे १ लाख १ हजार कोटी पर्यंत ठेवीची अत्यावश्यक गरज भासेल तेव्हा आर. बी.आय.ची वित्तीय मदत घेतली गेली. आत्मनिर्भर भारताचा ध्यास घेणाऱ्या मोदीजींनी आर.बी.आय. कडून ७ लाख ७३ हजार कोटींचा कर दरोडा टाकली चोरीसाठी आर.बी.आय.च्या एका पदावर असलेल्यांनी. वित्तीय सल्लागारांनी त्याचे राजीनामे देऊन मोदीजींचे उत्तम अर्थशास्त्राचे अभिनंदन केले.

कोणत्याही देशाचा नेता हा सामान्य प्रतिभाशाली, प्रज्ञावान, दृष्टा व उदारमतवादी असेल तरच देश समृद्ध होत असतो. मनस्वीत कालावधीचा जन्म देत असतो. मोदी साहेबांनी प्रतिमेने पि.एम. केअर फंड (P.M. Care fund) इलेक्टोरल बॉन्ड असे अतिशय भीज चाबाबी

अभ्यास घातली. इतकुनही व्यक्तीवाकाचे वैश आर.एस.एस. चा लाभल्याने भारतीय जनता पक्ष व नितीमान निर्भीड राष्ट्रीय सेवक संघ यांचे राष्ट्रीय विजीत संपूर्ण महासत्तेचे काम बहुतेक वाढविण्यात आता अंतिम टप्प्यात आले आहे. पंचतारांकित हॉटेलला लाजवतील इतकी सुंदर, देखणी आणि पुण्यवान संस्थाने, कार्यालये ताठ मानेने अल्पकालीन उभी झाली आहेत. ज्या साठ सत्तर वर्षांत कुणाला जमले नाही ते विश्वगुरूंनी कुशीचालुपणे मोदींना अल्पतम कालावधीत करता आले खऱ्या अर्थाने आज भाजप संपूर्ण संपन्न झाली असे मान्य करावे लागेल. म्हणून आर.एस.एस.चे कार्यकर्ते अतिशय गर्वाने, अतिआत्मविश्वासाने सांगतात 'आता पैशाची काही कमी नाही. मी प्रचंड श्रीमंत आहे. प्रति महा २०० कोटी रु. कमावतो म्हणजेच भाजपचा (RSS) कार्यकर्ता दिमाखाने, उत्साहाने, निर्भीडपणे व जाहिरपणे बोलू लागला.' 'मी कोणतेही पक्ष फोडू शकतो, कोणताही नेता तोडू शकतो, कोणत्याही ई.डी. लावू शकतो, कोणत्याही पैशी लोडू शकतो, कोणत्याही निवडून आणू शकतो व कोणाचाही पाडू शकतो आणि इतकेच काय मी पुन:पुन्हा सत्तेत परत घेऊन येऊ शकतो, कोणालाही तोडू शकतो. असा दुर्दम्य आशावाद व २०४० पर्यंत आम्हीच सत्तेत राहू शकतो असी अदम्य इच्छा प्रगट करण्याची ताकद भाजपचे नेते व कार्यकर्त्यांमध्ये निर्माण झाली आहे. आता तो प्रतिमा असी सुरत, अयोग्य छिनाळ लुटमारी करून निर्माण करता आली म्हणून ही कला....

दि. २१/९/२०२५ ला मा.नरेंद्र मोदी साहेबांनी राष्ट्राला उद्देशून वीस मिनिटांचे लघु भाषण केले आणि अत्यंत उदार अंतःकरणाने मातेच्या ममतेने देशवासीयांना सांगितले की 'आता जि.एस.टी. मे डोनच टप्पे असतील' व वस्तू व सेवा करातील जि.एस.टी. (2.0 GST) नवी विस्तारीत स्वरूपात सोमवार पासून (दि.२२/९/२०२५) लागू होत आहे. अमलबजावणीतील ही सुधारणा म्हणजे 'बचत उत्सव' असून त्याबद्दल देशवासियांनी सहभागी होण्याचा देखील आवाहन केले. परंतु - आज सर्व जनतेची प्रचंड पिळवणूक केली त्याबद्दल मनःस्थितीतही खंत व्यक्त केली नाही. या दरकपातीने होणारा फुजबी फायदा म्हणून प्रचंड आनंद व्यक्त केला.

साधारण - जुलै २०१७ - १८ ते २०२४ - २५ पर्यंत सुमारे आठ वर्षे देशातील जनतेची भाजप सरकारने अत्यंत निर्दयपणे कुरतडणारी जीएसटीची लूट केली. तसा नोटबंदीत जी.एस.टी. सुन लुटारूची कार्यप्रणाली, अदानी-अंबानीना, कोरोना लुटीसाठी प्रोत्साहन देण्यासाठी २१२ लाख कोटींच्या कर्जांचा डोंगर उभा केला. प्रचंड मोठा नफ्यात असलेल्या सहाय्य संस्थेसाठी कवडी मोलाने विक्री केली. रिझर्व बँक, पि.एम. केअर फंड, इलेक्टोरल बॉन्ड म्हणून लाखो कोटी रू. ची लूट, हजारो हेक्टर जमिनी नाममात्र दराने अदानी, अंबानींच्या घशात घालण्यात. आयुष्मान खून, दरोडा, खोट्या, बलात्कार करणारे आणि पापात महा पतन असल्याने पवित्र करून सोबत घेऊन देश धर्माचे नावाने पुण्यवान जाहीर, ही बाब असता जनतेच्या नजरेतून सुटणारी नाही. तसेच मोदींच्या प्रचारासाठी वापर करण्याचा. आता विविध राज्याच्या निवडणूका जवळ आल्याने राहुलजी गांधी, अखिलेश यादव, तेजस्वी यादव आणि विविध पक्षांचे अनुभवी नेते व सामान्य जनताही आता या विरोधात बोलण्याबाबत वारे - दू लाख लागली. भाजप मधील स्वाभिमानी नेते सुद्धा परखडपणे बोलू लागले. तसेच सुधारणेच्या बहाण्याने घोषणा म्हणून दि.२२/०९/२०२५ ला GST चा कपातीची घोषणा केली.

राहुलजी गांधींनी व्होट चोरी, नोट चोरी, नेता चोरीच्या विरोधात प्रचंड बंड पुकारले देशातील कोट्यवधी लोकांना विश्वासात घेऊन उत्स्फूर्त प्रतिसाद व जनसामान्यांची अशोड मिळे हे सर्व असून मा. मोदी साहेबांना जि.एस.टी.तील दर कपातीतून जनता बचत चा उत्सव दिसू लागला. नोटबंदी, गोध्रा, पुलवामा, पहलगाम, कोरोना लॉकडाऊन, गोधडी, इलेक्शन, उन्नाव, हाथरस, कठुआ, शेतकरी, गौरी लंकेश, महाराष्ट्र भूषण पुरस्कार, शेतकरी आंदोलन, नोकरी न मिळाल्याने युवकांच्या आत्महत्या बेरोजगारी, भिमा कोरेगाव, न्यायालयीन लोहिया इ. निरपराध लोकांना जेल प्रधान केल्यानंतर आता दि. २१/९/२०२५ ला मा. मोदीजींनी जि.एस.टी. तील नवा सुधारणा म्हणून 'नागरिक देवो भव हा मंत्र' लागू झाला. जि.एस.टी. द्वारा लुटीचा आणि आता जि.एस.टी. दर कपातीतून लुटेरूपणातील मागे अभ्य नोटबंदीत जनता त्रस्त. मोदी साहेब आनंद व्यक्त करू लागले. सिमेंटच्या निर्मितीने भव्य उत्सवाकडील सुंदर प्रारंभ झाला आहे. भाजपचे विद्यार्थी महागुरूजींचे अंकात ते पालन करून प्रचार करू लागले आहे. खरे तर जगाच्या पाठीवर आपण सर्वोत्कृष्ट लोकशाही स्विकारली आहे. कुणालाही व कोणत्याही पक्षाला जनमताच्या पाठबळावर सत्ताधारक होण्याचा मुभा आहे. किती वर्ष सत्तेत राहता येते. परंतु लोकांची खूप लूट पिळवणूक व फसवणूक करून सत्ता भोगता येत नाही. काही काळ सर्वांना व सर्व काळ काहींना मूर्ख बनवता येते, सर्व काळ सर्वांना मूर्ख बनवता येत नाही. मोदीजींनी जनतेला अंध, मूर्ख, अज्ञानी, समजण्याचा सावध सूरज रहीला तर नेपाळसारख्या किंवाही खूप दूर असेल असे वाटत नाही. कारण जि.एस.टी. दर कपात ही फुसक्या मोठ्या फुग्याची दुरुस्ती आहे. त्यामुळे तिला मोठी सुधारणा म्हणून आनंदोत्सव साजरा करण्याचे काही कारण नाही.

लेखक - ...

आरक्षणावरून निर्माण झालेला ताणतणाव कमी करण्याची गरज - श्री. हर्षवर्धन सपकाळ. प्रांताध्यक्ष

ज्यांच्या कामावर आम्ही [illegible] आहे ते ओबीसी विभागाचे राष्ट्रीय अध्यक्ष अनिल जयहिंद, ज्येष्ठ नेते बाळासाहेब थोरात व आमचे मार्गदर्शक डॉ. प्रताप मिंगे यांना आज शुभेच्छा देण्यासाठी या ठिकाणी जमले आहेत. शिर्डीतील [illegible] मध्ये झालेल्या ओबीसी संमेलनात लोकनेते राहुलजी गांधी यांनी जे भाषण केले होते ते ऐतिहासिक होते. त्यांच्या भाषणातून भारत व काँग्रेस काय आहे याची प्रचिती आली. त्या भाषणाला अनुमोदन देण्यासाठी मी आज तुमच्यापुढे उभा आहे. [illegible] मध्ये झालेल्या ओबीसींच्या मेळाव्यात मी सुद्धा होतो... या मेळाव्यात मी मागच्या रांगेत बसलो होतो... पद महत्त्वाचे नाही, खुर्ची महत्त्वाची नाही तर काम महत्त्वाचे आहे. ओबीसींचे संघटन वाढले पाहिजे हे ध्येय आपल्या डोळ्यासमोर असले पाहिजे... आपण जातीवरची चर्चा करतो, आमचा समाज, आमचा समाज म्हणून बोलतो पण पक्षाचे काम करत असताना आपण पक्षाचे कार्यकर्ते असतो, कोणत्या एका जातीचे नाही हे लक्षात ठेवले पाहिजे... मी आज आपल्याला आवाहन व आग्रहाने करतो... सन्मान हा मिळाला पाहिजे, तो मागायचा नसतो, तो आपल्या कर्तृत्वाने मिळतो... खुर्ची मिळाली नाही, कार्यक्रमाला बोलावले नाही या तक्रारी मांडण्यात काही अर्थ नाही. पुढे असे काम करू की ओबीसी विभागाच्या जिल्हाध्यक्षांशी काँग्रेसच्या जिल्हाध्यक्षांना सल्ला घ्यावा लागेल पाहिजे... खुर्ची, मान, सन्मान पाठीमागे येईल, तुमच्या कामाने मोठे व्हा. आज या व्यासपीठावर सर्व ओबीसीचे नेते आहेत आणि काँग्रेसचे आत्मविश्वास वाढले आहे. महाराष्ट्र ही शिव, शाहू, फुले, आंबेडकर यांची भूमी आहे. ओबीसी विभाग व प्रदेश काँग्रेस हातात हात घालून काम करतील. सध्या महाराष्ट्रात आरक्षणाच्या मुद्द्यावरून मराठा ओबीसी समाजात ताणतणाव निर्माण झाला आहे, तो कमी कसा करता येईल यावर काम करावे लागणार आहे. ओबीसी समाजातील जे छोटे घटक आहेत, जे बारा बलुतेदार, त्यांच्याकडे अजून आमदारकीही नाही, त्यांच्या जातीत [illegible] नाही म्हणून त्यांना [illegible] करता येत नाही, अशा घटकांसाठी एक वेगळा सेल स्थापन करण्याचा माझा विचार आहे. या छोट्या छोट्या घटकांना न्याय मिळाला पाहिजे याकडे पुढील काळात लक्ष देण्याची गरज आहे. डॉ. प्रताप मिंगे यांनी आज ओबीसी विभागाच्या प्रदेशाध्यक्षपदाचा पदभार स्वीकारला आहे... आपल्या सर्वांच्या वतीने मी त्यांना पुढील कार्यासाठी शुभेच्छा देतो.

काँग्रेस पक्षाने ओबीसी समाजाला आरक्षण दिले - श्री. अनिल जयहिंद, राष्ट्रीय अध्यक्ष, अखिल भारतीय काँग्रेस कमिटी, ओबीसी विभाग

डॉ. पंजाबराव मिले यांच्या ओबीसी समाजाशी संलग्नतेतून सुरुवात होत आहे. त्यासाठी आपण सर्वजण जमा झाले आहोत. काँग्रेस पक्ष, मी, आपले सर्व ज्या विचारधारेशी जोडलेले आहेत त्याच विचारधारेशी डॉ. पंजाबराव मिले सुद्धा जोडलेले आहेत. काँग्रेस पक्षाने देशासाठी मोठा त्याग केला आहे, बलिदान दिले आहे. गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली स्वातंत्र्याची लढाई लढली. पंडित नेहरू यांचे योगदानही विसरून चालणार नाही. त्यांनी देशासाठी मोठे योगदान दिले आहे, त्याग केला आहे, खूप सहन केले आहे. स्वातंत्र्यलढ्यात पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी ९ वर्षांचा तुरुंगवास भोगला आहे. जे मुसोलिनीचे लोक आहेत ज्यांनी ब्रिटिशांना साथ दिली, गद्दारी केली आणि त्याच लोकांचे आज देशात राज्य चालू आहे. पंडित नेहरू स्वतंत्र भारताचे पहिले पंतप्रधान झाले. त्यांनी विज्ञानाची कास धरली आणि आधुनिक भारताची निर्मिती केली. पंडित नेहरू यांनी कारखाने, मोठी धरणे बांधली, देशाला उभा केला, त्याची आठवण सर्वांनी ठेवली पाहिजे. देशाला स्वातंत्र्य मिळाले त्यावेळी केलेल्या भाषणात पंडित नेहरू यांनी, "देशातील अज्ञान, अंधार, असमानता नष्ट करायची आहे", असे म्हटले होते.

स्वातंत्र्यानंतर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी घटना बनवली आणि जी पहिली घटनादुरुस्ती झाली त्यातून ओबीसी समाजाला आरक्षण दिले गेले. २९ मार्च १९३१ साली कराचीमध्ये काँग्रेसचे अधिवेशन झाले. त्यावेळी एक प्रस्ताव पारित करण्यात आला होता... "आपला देश जेव्हा स्वतंत्र होईल, त्यावेळी सर्वांना मतदानाचा अधिकार दिला जाईल." हा त्यावेळचा क्रांतिकारी निर्णय होता. जगभरातील सर्वात कमजोर समाज घटकाला जो लागू शकतो असा व्यक्ती डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यासारखा दुसरा कोणी असू शकत नाही हे ओळखून त्यांच्याकडे घटनेची जबाबदारी देण्यात आली होती. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा वेगळा राजकीय पक्ष होता तरीही त्यांच्याकडे घटनेची जबाबदारी देण्यात आली. आता असे होणे शक्य आहे का... दुसऱ्या पक्षात जर कोणी विद्वान, लायक व्यक्ती असेल तर मोदीजी त्यांना असे काम देतील का... नाही देणार... पण महात्मा गांधी, पंडित जवाहरलाल नेहरू यांचा विचार हा देश घडवण्याचा विचार होता... डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी जगातील सर्वात श्रेष्ठ राज्यघटना बनवली... काँग्रेस पक्षाने पहिल्यापासूनच पीडित, वंचित, मागास समाजासाठी काम केले आहे. त्यांच्यासाठी योजना आखल्या व त्या अमलात आणल्या. काँग्रेस काम तर करते परंतु त्याचा प्रचार करत नाही. २००६ साली काँग्रेस पक्षाने शिक्षण क्षेत्रात आरक्षण दिले त्याचा ओबीसी समाजाला मोठा फायदा झाला... हे लोकांना सांगितले पाहिजे.

देशातील ९० टक्के लोकांना सत्तेत वाटा मिळत नाही आणि जोपर्यंत मोठा बहुजन समाज सत्तेपासून वंचित राहील तर तो देश बलशाली महान बनत नाही. छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या सैन्यात सर्व जाती धर्माचे लोक होते. त्यांनी मुघलांना पाणी पाजले. कारण स्वराज्यासाठी सर्व जाती धर्माचे लोक असल्याने महाराजांचे बळ वाढले. या कारणामुळेच मोठी ताकद उभी राहिली. देशातील सर्व संपत्ती ही काही मोजक्या लोकांच्या हातात असावी अशी भाजपची भूमिका आहे. म्हणूनच राहुल गांधी यांनी जनगणनेची मागणी केली आहे आणि ८० कोटी जनता ५ किलो रेशनच्या धान्यावर अवलंबून आहे. देशातील ९० टक्के बहुजन समाजाला सत्तेतून व अधिकारांपासून वंचित ठेवण्याचा प्रयत्न होत आहे हे लक्षात ठेवा... ही सामाजिक लढाई आहे. लोकनेता राहुल जी गांधी जी लढाई लढत आहेत त्यात आपण सर्वांनी सहभागी झाले पाहिजे...

जय हिंद...

भावी पिढ्यांच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी राज्यघटनेचे रक्षण करा - श्री. बाळासाहेब थोरात, ज्येष्ठ नेते व माजी मंत्री

राज्यघटनेचा विचार हा आपल्या संत, महापुरुषांच्या विचारातून आला आहे. संत तुकाराम महाराज, सावता माळी, संत चोखा मेळा, संत गाडगे महाराज अशा अनेक संतांचे विचार आपल्या राज्यघटनेत आहेत. महात्मा फुले... राजर्षी शाहू महाराज यांनी या आरक्षणाबाबत पहिले पाऊल उचलले... [illegible]

[illegible]

काँग्रेसशिवाय देशाला पर्याय नाही हे सर्वांना पटवून द्या - डॉ. यशपाल भिंगे, ओबीसी विभागाचे प्रदेशाध्यक्ष

[illegible]

महिलांना इतका वाईट हे भाऊ उचित आहे... त्यांच्यासोबत आपली स्पर्धा आहे ते सगळे लोकशाहीवादी पद्धतीने लोक आहेत, त्यामुळे पक्षवाढही संघटितपणे मार्गाने, [illegible] मार्गाने वाढून पुढे जाईल असं वाटत नाही. उलट यापासून एकमेकांचा पाय खेचण्याची लढाई लढत असताना महात्मा गांधींनी शिकविले होते... यांच वेळेला अहिंसेचा विचार बाजूला ठेवा... बाळासाहेब थोरात यांच्यासारख्या व्यक्ती [illegible] त्यात [illegible] पुढचा पैसे नाही आता [illegible] त्या लोकांशी बोलत... आम्ही हे अजिबात सहन करणार नाही... तुम्ही ज्यांच्यासाठी ज्या पद्धतीने वागाल त्याच पद्धतीने आम्ही तुमच्याशी वागू... तुम्ही जशाने वागलात त्या तुमच्यासोबत आम्ही त्याच पद्धतीने [illegible] आहोत... पण तुम्हाला मिळून [illegible] प्रमाण [illegible] तर आम्ही ओबीसी तुमचे काय आहोत हे दाखवून देऊ... ओबीसींच्या समाजाचा संघ व भावनेने [illegible] काम केले आहे... आज [illegible] प्रकार [illegible] बघा ओबीसी असतात. ते म्हणतात, आम्ही नाते के बाद कुछ नहीं बोलना, आम्ही नाते के बाद कुछ नहीं सोचना... कुछ नहीं बोलने का, कुछ नहीं सोचने का आपको [illegible] जाता है... आपली ओबीसींची अवस्था अशीच झाली आहे... आता विचार करणं सोडून दिलं आहे. आम्ही बोलणं सोडून दिलं आहे... म्हणून बोला... बोलत रहा... ओबीसीच्या जो कार्यकर्ता [illegible] काम करेल तो मला आवडत नसेल तरी त्या कार्यकर्त्याच्या [illegible] पाठीशी मी पुढे येईन. मला कुणीही [illegible] नाही, कुणीही परका नाही. जो काम करील तो मोठा आहे... मला ओबीसींनी फोन करून आम्ही तुमच्या सोबत [illegible] असे सांगितले आहे.

मला दुसरा एक मुद्दा सांगायचा आहे... राजकारण होत राहिलं... शिव, शाहू, फुले, आंबेडकर या महापुरुषांच्या [illegible] महाराष्ट्र [illegible] महत्त्वाचा आहे. [illegible] ओबीसींच्या [illegible] मिळून [illegible] पुरोगामी या लोकांचे मिळून [illegible] आहे...

[illegible] कार्यक्रमाचे [illegible] केले. शिदोरीचे [illegible] पुन्हा [illegible] कार्यक्रमाचे [illegible] आणि [illegible] ते [illegible] होते... पण [illegible] लोकांनी [illegible] ओबीसी [illegible] झाले... [illegible] पुढे [illegible] त्यांच्यासोबत [illegible] काय काम आहे, हे [illegible]... आम्ही [illegible] आहोत पण आम्ही आपल्या लोकांचे [illegible] आहे... [illegible] मला म्हणाले की, तुम्ही ओबीसी [illegible] की [illegible]... पण आम्ही जे ओबीसी आहे [illegible] अजिबात [illegible] आहे... [illegible] समाजाला [illegible] आहे... आज [illegible] मुद्दा [illegible] आहे... [illegible] ओबीसी [illegible] आहे. [illegible] महाराष्ट्रात [illegible] झाला पाहिजे, [illegible] झाला पाहिजे. [illegible] आहे... [illegible] आहे आणि त्यासाठी ओबीसींना [illegible] कार्यकर्ता [illegible] आहे. आपल्याला [illegible] ओबीसींना एकत्र करायचे आहे. छोटे छोटे जे आपले [illegible] आहेत त्यांना [illegible] काम करायचे आहे. ओबीसी [illegible] आपली [illegible] आहे. पुढची आपली [illegible] नाही. [illegible] ओबीसी एकत्र [illegible] नाहीत. ओबीसी [illegible] आहे. [illegible] हिंदू आहे. [illegible] हिंदू [illegible] आहे. एक [illegible] तत्कालीन [illegible] आणि [illegible] ओबीसींचे जे [illegible] झाले आहेत ते सर्व [illegible] आहेत. [illegible] ओबीसींना [illegible] त्यासाठी आम्ही काम करू.

[illegible] देश [illegible] राहुल गांधी [illegible] ओबीसी [illegible] लोकशाही [illegible] पाहिजे... [illegible] काम करायची संधी मिळाली नाही पण [illegible] राहुल गांधी [illegible] काम करण्याची संधी मिळाली... मी [illegible] भाग्यवान समजतो. आज आपण [illegible] आहोत [illegible] आले आहे. [illegible] राहुल गांधी [illegible] आपली सर्व [illegible] शकतो... [illegible] काम करा. [illegible] कार्यकर्त्याने [illegible] काम करा. [illegible] ओबीसीला [illegible] आणि [illegible] नाही हे [illegible].

जय हिंद, जय महाराष्ट्र

सामाजिक, राजकीय, मानवता व राष्ट्रीयत्व या विद्वत्तेमुळे डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांचेवर संविधानाच्या निर्मितीची जबाबदारी - किशोर बोरकर

अमरावती : [illegible] मागण्या असली नहीत, तर आपल्या समस्या व [illegible] आली आहेत. [illegible] महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे पदाधिकारी किशोर बोरकर यांनी उपस्थितांना सांगितले.

स्वातंत्र्य [illegible] देशाचे संविधान कोणी लिहावे, [illegible] होते. त्याकाळातील [illegible] डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सामाजिक, राजकीय, मानवता व राष्ट्रीयत्व [illegible] व्यक्तिमत्व देशात दुसरे कोणीच नव्हते. डॉ

लिहून आले होते. [illegible] काँग्रेसचा एक [illegible]

बाबासाहेब आंबेडकर यांनी देशाचे संविधान लिहिले तर देशाचे संविधान सर्व समावेशक राहील, म्हणून डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांना देशाचे संविधान लिहिण्यासाठी महात्मा गांधी, पं. जवाहरलाल नेहरू व डॉ राजेंद्र प्रसाद यांनी आग्रह केला होता, अशी ऐतिहासिक माहिती स्थानिक [illegible] अमरावती येथे, प्रभाग क्रमांक ११ [illegible], [illegible] नगर येथे नागरिकांच्या जनसंवाद बैठकीत या प्रभागाचे [illegible] तथा महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे पदाधिकारी किशोर बोरकर यांनी दिली असून पुढे ते म्हणाले की, डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांना संविधान समिती [illegible] आहे. डॉ बाबासाहेब आंबेडकर हे [illegible]

डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांनी संविधान समितीत [illegible] होते. काँग्रेस पक्षाने, मुंबई [illegible] संविधान समितीत सदस्य [illegible] एम.आर. जयकर यांना राजीनामा देऊन त्या जागेवर डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांना काँग्रेस पक्षाने संविधान सभेत [illegible] निवडून आणले.

डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांची संविधान समितीवर निवडणूक भारताच्या इतिहासात एक महत्त्वपूर्ण घटना होती. त्यांच्या संविधान समितीत [illegible] देशात एक [illegible] आणि लोकशाहीवादी संविधान मिळाले. असे प्रतिपादन महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी पदाधिकारी किशोर बोरकर यांनी केले आहे.

[illegible] अमरावती शहर [illegible] युवक काँग्रेसचे [illegible] अमरावती जिल्हा काँग्रेस [illegible] विभागाचे अध्यक्ष [illegible] व डॉ. [illegible], यांनी [illegible] व्यक्त केले.

[illegible] डॉ [illegible] यांनी [illegible] व अधिकार [illegible] देऊन सत्कार करण्यात आला.

काँग्रेस पक्षाचे [illegible] बैठकीचे आयोजन [illegible] महाजन व [illegible] यांनी केले होते. स्थानिक कार्यकर्त्यांच्या बैठकीस, माजी नगरसेवक [illegible] उपस्थित होते. काँग्रेस [illegible] बैठकीचे [illegible] महाजन यांनी केले.

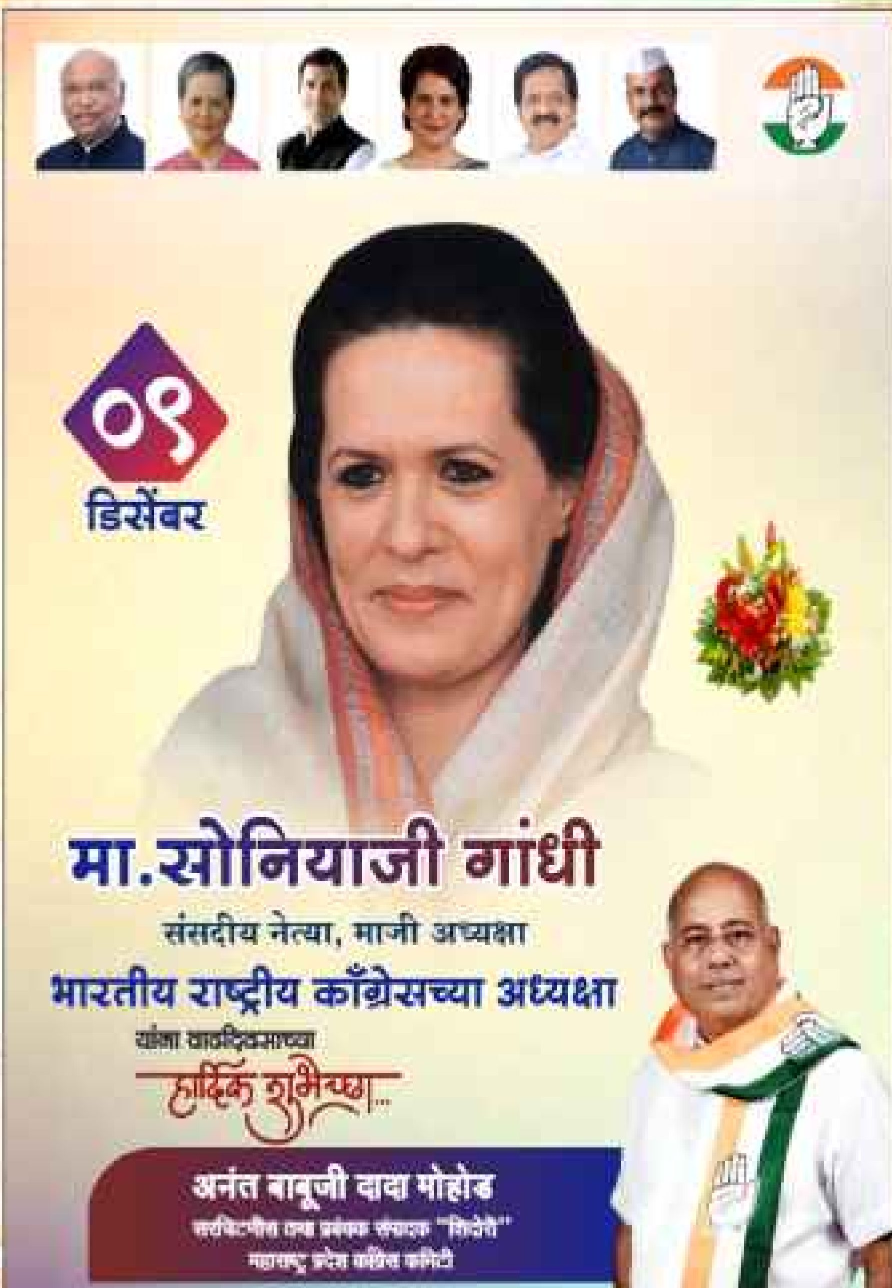
०९
डिसेंबर
मा.सोनियाजी गांधी
संसदीय नेत्या, माजी अध्यक्षा
भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या अध्यक्षा
यांना वाढदिवसाच्या
हार्दिक शुभेच्छा...
अनंत बाबूजी दादा मोहोड
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

राष्ट्रीय कॉंग्रेस नेत्या
आदरणीय
खा. सोनियाजी गांधी
संसदीय नेत्या, माजी अध्यक्षा
अखिल भारतीय कॉंग्रेस कमिटी
यांना वाढदिवसाच्या
हार्दिक शुभेच्छा
१
डिसेंबर
आ. राजेश राठोड
मा. आ. धोंडीरामजी
राठोड

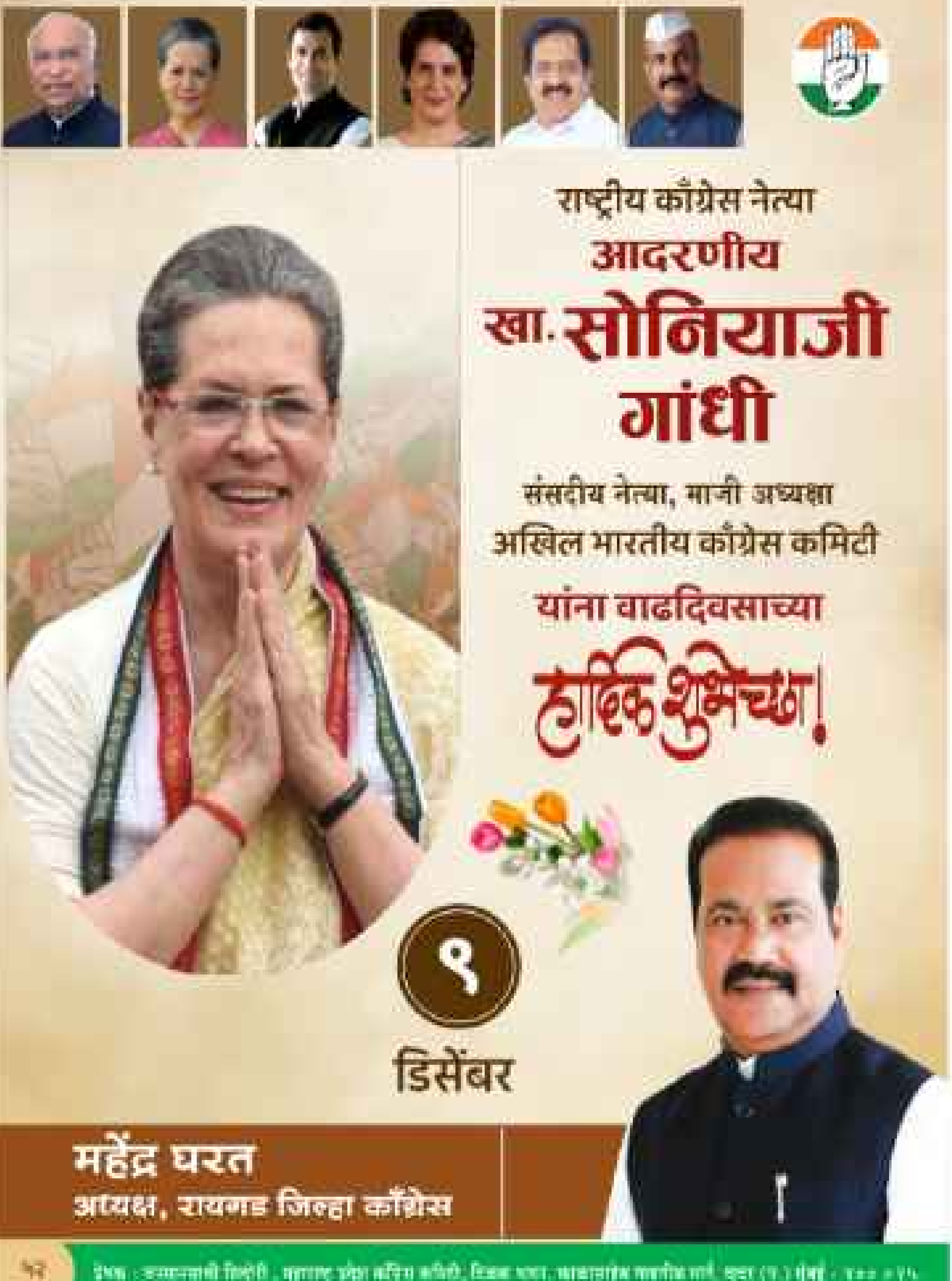
राष्ट्रीय काँग्रेस नेत्या
आदरणीय
खा. सोनियाजी
गांधी
संसदीय नेत्या, माजी अध्यक्षा
अखिल भारतीय काँग्रेस कमिटी
यांना वाढदिवसाच्या
हार्दिक शुभेच्छा!
९
डिसेंबर
महेंद्र घरत
अध्यक्ष, रायगड जिल्हा काँग्रेस